

KENTSEL DÖNÜŞÜM PROJELERİ VE TOPLUMSAL

YANSIMALARI

MELEK TOLANLAR

Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Yrd. Doç.Dr. Hüseyin KOÇAK

Afyonkarahisar

2007

T.C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
FEN EDEBİYAT FAKÜLTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

KENTSEL DÖNÜŞÜM PROJELERİ VE TOPLUMSAL YANSIMALARI

MELEK TOLANLAR
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Hüseyin KOÇAK

Afyonkarahisar

2007

YÜKSEK LİSANS TEZ ÖZETİ
KENTSEL DÖNÜŞÜM PROJELERİ VE TOPLUMSAL YANSIMALARI

Melek TOLANLAR
Sosyoloji Ana Bilim Dalı
Afyonkarahisar Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Ağustos

2007

DANIŞMAN: YRD. DOÇ.DR. HÜSEYİN KOÇAK

Kentleşmeyle beraber kentsel mekânlarda yaşanan sosyo-ekonomik değişimler ve dönüşümler Avrupa’da olduğu kadar Türkiye’nin de gündemindedir. Kentlerde yaşanan bu dönüşümü gerçekleştirebilecek önemli araçlardan biri de kentsel dönüşüm projeleridir. Bu çalışmada kentsel dönüşüm kavramının tanımı, amaçları, uluslararası literatür dikkate alınarak açıklanmaya çalışılmıştır. Bu çerçevede kentsel dönüşüm projelerinin Avrupa’daki uygulamaları genel hatlarıyla ortaya konulmuştur. Avrupa’daki kentsel dönüşüm uygulamalarının aynen Türkiye’ye uygulanamayacağı belirtilmiştir.

Çalışmanın bütününde kent ve kentleşme olgusuyla beraber kentsel dönüşüm projeleri ve toplumdaki yansımaları, teorik bir çerçeve çizerek irdelenmeye çalışılmıştır. Türkiye ve Avrupa’daki kentler bazı açılardan hem benzerlikler hem de farklılıklar gösterirler. Avrupa ülkelerinde de benimsenen konut alanlarını sağlıklılaştırma eylemleri ve kentsel yenileme politikaları birbirinden hayli farklıdır. Her ülke kendine özgü bir kentleşme biçimine sahiptir. Diğer taraftan Amerika’daki politikalarda, Avrupa’daki yaklaşımlardan çok farklıdır. Bunun temel nedeni, ülkelerin konuya bakış açılarındaki farklılıktır. Kentsel çöküntü ile ilgili sorunların ve bu sorunlara yönelik çözüm koşullarının ülkeden ülkeye büyük değişiklik gösterdiği açıktır. Bu nedenle Türkiye’de de kentsel dönüşüm politikaları uygulanırken, iç ve dış dinamikler göz önüne alınarak uygulanmalıdır.

ABSTRACT
URBAN RENEWAL TRANSFORMATION AND IT'S EFFECTS ON THE
COMMUNITY

Melek TOLANLAR

Department of Management

Afyonkarahisar Kocatepe University, The Institute of Social Sciences

August

2007

Advisor: Yrd. Doç. Dr. Hüseyin KOÇAK

Social- economical developments and transformation is dealt with in Turkey as well as Europe. Urban renewal transformation will be achieved one of the transformation factors that people who has been living in cities. In this study is concerned with the defination of urban renewal transformation concepts. The main comporison of urban renewal transformation in Europe is proved in this section. It is proved that urban renewal practice in Turkey can't be aranged such as in European countries.

In this study has been examined both urban and urbanization events with urban renewal transformation and its effects. There has been both similarities and differences in Turkey and European countries. The comparisions in Europe is partly copied and interfered social –cultural structure in Turkey. Most governments in Europe have found it necessary to process the urban renewal and housing rehabilitation and many countries have implemented special renewal programmes for deprived urban neighbourhoods. Urban renewal in European countries appeared to be very different. Every country has its own way of understanding this policy area and the kinds of problems. So an important cause of differences between countries is that general uncertainty has existed among policy makers.

TEZ JÜRİSİ VE ENSTİTÜ MÜDÜRLÜĞÜ ONAYI**İmza**

Danışman Üye: Yrd. Doç. Dr. Hüseyin KOÇAK

Jüri Üyeleri: Doç. Dr. Mehmet KARAKAŞ

: Yrd. Doç. Dr. E. Kadri PEKTAŞ

Sosyoloji Anabilim dalı yüksek lisans öğrencisi Melek TOLANLAR' ın “**Kentsel Dönüşüm Projeleri ve Toplumsal Yansımaları**” başlıklı tezini değerlendirmek üzere 17.08.2007 günü saat 15:00’de Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca değerlendirilerek kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Mehmet KARAKAŞ
MÜDÜR

ÖZGEÇMİŞ

Melek TOLANLAR

Sosyoloji Anabilim Dalı
Yüksek Lisans

Eğitim

Tezli Yüksek Lisans: 2007 Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
Sosyoloji Anabilim Dalı
Lisans: 1992 Selçuk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü
Lise: 1988 Aydın Lisesi Sosyal Bilimler Bölümü

İstihdam:

Aydın Efeler Lisesi Felsefe Grubu Öğretmenliği

Mesleki Birlik Kuruluş Dernek Üyelikleri

Yayımlar

Kişisel Bilgiler

Doğum Yeri ve Yılı: Aydın 26.09.1971 Cinsiyet: Bayan

Yabancı Dil

İngilizce

İÇİNDEKİLER

YÜKSEK LİSANS TEZ ÖZETİ	ii
ABSTRACT	iii
TEZ JÜRİSİ VE ENSTİTÜ MÜDÜRLÜĞÜ ONAYI	iv
ÖZGEÇMİŞ	v
İÇİNDEKİLER	vi
ANAHTAR SÖZCÜKLER/ KEYWORDS	viii
KISALTMALAR VE SİMGELER LİSTESİ	ix
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	5
1. KENT, KENTLEŞME VE KENTLİLEŞME	5
1.1. Kentin Tanımı	5
1.2. Kenti Farklı Açılardan Tanımlayan Yaklaşımlar	8
1.3. Kentleşme	9
1.3.1. Demografik Açıdan Kentleşme	11
1.3.2. Toplumsal Açıdan Kentleşme	11
1.3.3. Ekonomik Açıdan Kentleşme	12
1.4. Türkiye’deki Kentleşme Hareketleri:	15
1.5. Kentlileşme	20
İKİNCİ BÖLÜM	25
2. KENTSEL DÖNÜŞÜM VE KENTSEL DÖNÜŞÜM PROJELERİ	25
2.1. Kentsel Dönüşüm Kavramı	26
2.2. Kentsel Dönüşümün Amaçları	27
2.3. Kentsel Dönüşüm Uygulamalarının Tarihsel Gelişimi	29
2.3.1. Kentsel Dönüşüm Politikalarının Avrupa ve Amerika’daki Tarihsel Süreci	29
2.3.2. Türkiye’de Kentsel Dönüşüm Uygulamaları	32
2.4. Kentsel Dönüşüm Uygulamalarının Gerçekleştirilebilmesi İçin Gerekli Olan ... Koşullar	36
2.5. Kentsel Dönüşüm Projeleri Uygulamalarında Kullanılan Farklı Yaklaşımlar	37
2.5.1. Kentsel Yenileme	37
2.5.2. Kentsel Soylulaştırma	39
2.5.3. Kentsel Tasarım	40
2.6. Konut Sorunu	41
2.6.1. Türkiye’de Konut Sorunu	42
2.6.2. Türkiye’de Konut Sorununa Çözüm Arayışları	43
2.6.2.1. Toplu Konut ve Toplu Konut İdaresi	44
2.6.2.2. Konut Kooperatifleri	48
2.6.2.3. Krediler	50
2.7. Kentsel Dönüşüm Uygulamalarında Kullanılan Aktörler ve Üstlenmesi	52
Gereken Roller	52
2.7.1. Kamu Sektörü	52
2.7.2. Özel Sektör	53
2.7.3. Yerel Yönetimler	53

2.8. Kentsel Dönüşüm Projelerinin Hukuksal Boyutu.....	57
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	61
3. KENTSEL DÖNÜŞÜM PROJELERİNİN TOPLUMSAL YANSIMALARI.....	61
3.1. Kentsel Mekân ile Toplumsal Davranış Arasındaki İlişki.....	61
3.2. Kentlerde Değişim Dönüşüm Sürecinde Kültürel Kimlik Olgusu	66
3.3. Kentsel Dönüşümün Göçle Ortaya Çıkan Kentleşme Süreci İle İlişkisi	71
3.4. Sürdürülebilir Toplum İçin Gerekli Koşullar	74
3.5. Kentsel Dönüşüm Projelerini Gerekli Kılan En Öncelikli Sorun: Gecekondu....	76
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	83
KAYNAKLAR	87

ANAHTAR SÖZCÜKLER/ KEYWORDS

Kent	: Urban
Kentleşme	: Urbanization
Kentsel Yenileme	: Urban Renewal
Kentsel Sağlıklaştırma	: Urban Health Rehabilitation
Kentsel Dönüşüm Projeleri	: Urban Renewal Transformation

KISALTMALAR VE SİMGELER LİSTESİ

TOKİ: Toplu Konut İdaresi

TODAİE: Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü

KDP: Kentsel Dönüşüm Projeleri

DPT: Devlet Planlama Teşkilatı

TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu

KEAS: Kentsel Araştırmalar Sempozyumu

IULA-EMME : Uluslar arası Yerel Yönetimler Birliği (Doğu Akdeniz ve Ortadoğu
Bölge Teşkilatı)

GİRİŞ

İnsan yerleşik hayata geçtiği günden bugüne kadar doğayı değiştirmiş ve dönüştürmüştür. Uygarlığın doğa üzerindeki en belirgin etkisi insanların oluşturdukları kentlerdir. Kentler sürekli bir değişim, dönüşüm süreci yaşarlar. Kentlerin dönüşüm sürecini etkileyen en önemli faktörlerden biri kapitalizmdir. Çünkü kapitalizm her zaman yeni teknolojiler, yeni yaşam biçimleri, yeni üretim modelleri arar. On dokuzuncu yüzyılda Avrupa’da farklı bölgelerden sanayi kentlerine yoğun göçler, sağlıksız yaşam koşulları yaratmıştır. Ortaya çıkan sosyal sorunlar karşısında bu bölgelerin sağlıklılaştırılması için projeler üretilmesine yönelinmiştir.

Kentsel dönüşüm projeleri; koruma, sağlıklılaştırma ve yeniden geliştirme gibi farklı eylem türlerini barındıran mekansal müdahalelerdir. Kentsel dönüşüm projeleri, İkinci Dünya Savaşı sonrasında Kuzey Amerika ve Avrupa’da yıkılan kentlerin yenilenmesi, düşük gelirli grupların konut koşullarının iyileştirilmesi gibi amaçları gerçekleştirmek için geliştirilmiştir. Ancak kentsel dönüşüm projeleri, kapitalist sistemin egemen güçlerinin etkisiyle kent merkezlerinin geniş kapsamlı yenilenmesi, yeni alışveriş merkezleri ve ofis yapılarının inşası gibi hedeflere odaklanmıştır.

Bu çalışmada kentleşme süreci, kentsel dönüşüm projelerinin ortaya çıkışı ve gelişimi üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda çalışmanın genel planı kentsel dönüşüm projelerinin tarihsel gelişimi, kavramsal çerçevesi, Türkiye’deki uygulamalar ve toplumsal boyutunu açıklamak şeklinde kurulmuştur. Çalışmanın temel sorunsalı olan kentsel dönüşüm projeleri çok boyutlu ve karmaşık olduğu için, konuyla ilgili temel kavramlar daha çok sosyolojinin alanı içerisinde kalacak şekilde sınırlandırılarak açıklanmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde kentlerin dönüşümü ve bu dönüşümü gerçekleştirecek önemli araçlardan biri olan kentsel dönüşüm projeleri değerlendirilmektedir. Kentsel dönüşüm kavramının tarihsel gelişimi, amacı, Türkiye’deki kentsel dönüşüm uygulamaları, kentsel dönüşüm projelerindeki farklı yaklaşımlar, bu projelerin uygulama alanlarından biri olan konut sorunu, kentsel dönüşüm projelerinin Türkiye’deki konut sorununa çözüm getirip getiremeyeceği, TOKİ’ nin uygulamaları, kentsel dönüşüm projelerinde kullanılan aktörler ve

üstlenmeleri gereken roller, kentsel dönüşüm projelerinin hukuksal boyutu açıklanmaktadır.

Bu çalışmanın amacı; genelde, kentsel dönüşüm uygulamalarının dünyadaki ve Türkiye'deki gelişimini açıklamak; özeldense Türkiye'deki kentsel dönüşüm projelerinin, her mekansal değişiklikte olduğu gibi, toplumsal bir dönüşüme de neden olduğunu vurgulamak; bu dönüşümün daha çok demografik bir hareket olan kentleşmeyi değil, kentleşme süreci sonunda ortaya çıkan toplumsal değişimlerin insan davranışlarında, yaşam biçimlerinde kültürel kimliklerinde ortaya çıkardığı farklılıkları irdelemektir.

Çalışmanın temel hipotezi; kentlerde yaşanan sorunların günümüzde çözümü olarak görülen kentsel dönüşüm projeleri, “yeniden yapılanma vizyonuna sahip olan eylemler dizisidir.” düşüncesidir. Bu çalışmada şu sorulara cevap aranmaya çalışılacaktır:

- Kent nedir?
- Kentleşme ve kentlileşme nedir?
- Kentsel dönüşümün anlamı ve kapsamı nedir?
- Kentsel dönüşüm projelerinde, uygulamada kullanılan farklı yaklaşımlar nelerdir?
- Kentsel dönüşüm sürecine dahil olan faktörler nelerdir?
- Kentsel dönüşüm projelerinin toplumsal boyutu nedir?
- Sürdürülebilir toplum ne demektir?

Çalışmada hipotezli tümdengelim yöntemi temel alınmıştır. Bu nedenle genelden özele doğru bir geçiş vardır. Kullanılan bilimsel araştırma tekniği, literatür taramasıdır. Literatürdeki Türkçe ve İngilizce kaynaklardan yararlanılmıştır.

Kentleşme yalnızca nüfus birikimi değil; ekonomik, toplumsal, teknolojik alanlardaki değişimin-dönüşümün sonucunda oluşan bir süreçtir. Sosyolojide bir arada kullanılması gereken kavram çiftlerinden biri olan “sanayileşme ve kentleşme” kavramları toplumdaki değişimin de yönünü belirleyen toplumsal olgulardır.

Kentleşme olgusu, toplumdaki insanların da tutum ve davranışlarını etkileyen bir süreçtir. Kentleşme olgusu çok boyutlu ve karmaşık bir süreç olduğu için değişimi yansıtan en önemli alanlardan biridir. Kentleşme süreci, kentleşme ya da kentleşmemeyi de beraberinde getirir. Kentleşme, kent yaşamına uyum sağlayarak, kentteki yaşam sürecinde elde edilen bir kültür birikimidir. Kent kültürü sosyal, ekonomik, doğal faktörlerinde etkisi altındadır. Kentleşme kır kökenli bir bireyin, kente özgü davranış biçimlerini ve değer yargılarını benimsemesidir. Bu kentleşme sürecinde yaşanan sorunlarda en büyük paydayı insana ait olanlar almaktadır.

Gelişmiş ülkelerdeki kentleşme süreci uzun bir zaman dilimine yayılmıştır. Türkiye'deki kentleşme sürecinin ise 50 yıllık bir geçmişi vardır. Türkiye'de kentleşme süreci, sanayileşme ile beraber başlamadığı için, hızlı ve çarpık kentleşme yaşanmıştır. Bu durum çok sayıda sorunu da beraberinde getirmiştir. Bu süreçte, bu sorunları çözmekten sorumlu olan kişi ve kurumların deneyimsiz ve hazırlıksız yakalanmış olması güçlüğü arttırmaktadır.

Tüm gelişmekte olan ülkeler gibi Türkiye'nin de elindeki parasal ve insani kaynaklar sınırlıdır. Bu nedenle bu sınırlı kaynakları, iktisadi büyüme için mi yoksa; gecekondularını hızla dolduran kitlelerin kentin diğer yaşam alanlarına kaymasını engellemek için yolsuz-konutsuz-işsiz kalmasını önlemek amacıyla mı kullanılması gerektiği sorunu, çözüme ulaştırılması oldukça zor olan sorunlardandır. Kentlerin en önemli ihtiyacı konuttur. Konut sorunu, dünyada hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerin gündeminin en üst sıralarındadır. Kentlerdeki konut sorununa kentsel dönüşüm projelerinin çözüm getirip getirmeyeceği, Avrupa'da ve Amerika'da olduğu gibi Türkiye'de de bilim adamlarının ve yerel yönetimlerin gündemindeki konudur. Bu projelerden beklentilerin sınırları iyi çizilmelidir. Çünkü her projede olduğu gibi kentsel dönüşüm projelerinin de riskleri vardır. Bu riskler göz önüne alınmalıdır.

Bu çalışmada açıklanan bir başka konu da; kentsel dönüşüm projelerinin Türkiye'deki konut sorununa tek çözüm olarak görülmesinin yanlışlığını vurgulamaktır. Çünkü konut, dünyanın bütün ülkelerinde ekonominin en önemli ögesidir. Konut bir ülkede kalıcı ve en yaygın yatırımdır. Konut sektörü, ekonomik ve sosyal sektörlerde alınan kararlara duyarlıdır. Konut dışındaki alanlardaki politikalar konut ihtiyacını, bu ihtiyacın karşılanma şeklini, konut dağılımını doğrudan etkiler. Sanayi ve bölgesel

kalkınma, göç hareketleri, sağlık gibi faktörler konut sektörünü doğrudan etkiler. Ülkede konut sektörünü doğrudan etkileyen faktörler arasında nüfus artışı ve aile tipindeki değişikliklerde vardır. Bu nedenle konut politikaları geliştirilirken, konut sektörünü etkileyecek olan toplumdaki diğer sektörlerle ilgili politikalar da geliştirilmelidir. Bu nedenle kentsel dönüşüm projeleri konut sorununun çözümü için kolay ve kestirme bir yol olarak görülmemelidir. Konut sorunları sürekli içerik, yer ve kaynak değiştirirler.

Hangi gelişmişlik düzeyinde olursa olsun bütün ülkelerde konut sorunu vardır. Siyaset de bu sorunu etkileyen en önemli faktörlerdendir. Bu sorunun çözümlenme sürecinde siyasal amaçlarla yaklaşılmamalıdır. Çünkü sorun “konut sorunu” olarak tanımlansa da niteliği her ülkenin gelişmişlik düzeyine bağlıdır. Her toplum kendisi için konutun ne demek olduğunu tanımlamalıdır. Konut o toplum için; bir kamu hizmeti midir? Tüketim malı mıdır? Yatırım aracı mıdır? Ülkenin gelişmişlik düzeyinin göstergesi midir? Sorunun tanımında bile ortaya çıkan, bu çok sayıda soru işareti sorunun karmaşıklığını ve diğer sektörlerle birebir etkileşimini çok açıkça ortaya koymaktadır.

Bu çalışma da Türkiye’de bugün gelinen duruma bakıldığında, bir dönüm noktasında bulunduğumuz, bunun için de tercih edilecek kentsel politikaların iyileştirme, yenileme ve insan odaklı olması gerektiği vurgulanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. KENT, KENTLEŞME VE KENTLİLEŞME

Küreselleşme ile beraber diğer ülkelerde ve Türkiye’de yaşanan ekonomik ve toplumsal değişim süreci; kent ve kentleşme konularının sürekli olarak yeniden tanımlanmasını gerekli kılmaktadır. Türkiye’deki kentlerde bugün farklı nedenlerle “dönüşüm” süreci yaşanmaktadır. Kentlerde yaşanan bu dönüşüm sürecini değerlendirebilmek için kent, kentleşme, kentlileşmeden başlayarak; kentsel dönüşüm ve kentsel dönüşüm projelerine dek uzanan geniş bir açılamda bu kavramları tanımlamak ve açıklamak gerekir. Çalışmanın bu bölümünde kentleşme yazınındaki kent tanımları, kentleşme, kentleşme türleri, kentlileşme, kentli insan davranışları açıklanacaktır.

1.1. Kentin Tanımı

Kent sadece yaşadığımız, işe okula gittiğimiz bir yer değil; birbirimizin duruşundan, ahlakından dersler çıkardığımız, bir hukuk adalet duygusu oluşturduğumuz, bizim dışımızdakilerden, bizden farklı olanlardan bir şeyler öğrendiğimiz yerdir (Teber, 2004: 23).

Kentlerin dönüşümünün doğasını araştırmak, kentin ne olduğu konusunda biraz düşünmeyi gerektirir. Kenti neyin ya da nelerin meydana getirdiğini belirlemek, konunun karmaşık ve çok boyutlu olması nedeniyle biraz zordur. Kent tanımlarının çoğu kavramın bir boyutunu içerir.

Günümüzün kentsel dokusu hem mekânsal hem ekonomik ve sosyal kurumlar açısından geçmişin izlerini taşır. Kentleşme literatüründe kentlerin ortaya çıkışı ve gelişimi insanlık tarihiyle özdeşleştirilmektedir. Oluşması bu kadar uzun bir geçmişe dayanan kentler birkaç dönüşüm geçirmiştir. İnsanların toprağa yerleştikleri dönemlerden, günümüzün küresel kentlerine gelinceye dek kentlerin geçirdikleri

dönüşümleri ve farklı boyutlar açısından kent tanımlarının neler olduğunu bilmek, bugünkü kentsel dönüşüm fikrini incelemek için bize bir başlangıç noktası olacaktır.

Batı dillerinde kent kelimesinin anlamı uygarlığı ifade etmektedir. Arapça'da da kent anlamına gelen Medine kelimesi, medeniyet kelimesini ortaya çıkarmıştır. Yerleşik hayata geçmeyi gerekli kılan tarımı, yani üretimi kadınlar bulmuşlardır. Kent bir kadın icadıdır. Bu bakış açısından bakıldığında uygarlık dişi bir oluşumdur. Bazı şehirler tüm uğraşılara rağmen kentleşmemişlerdir. Örneğin; İspanyol şehirleri ve Paris bunun batıdaki en güzel iki örneğidir. Hindistan'da da şehirler vardır, kentler değil. tanrıların bile çoğunluğunun kadın olduğu Hindistan'da şehirler pis, pasaklı ama dişidir (Kılıçbay, 2000: 14).

Bireylerin birbirleri ile sıkı ilişkiler kurmak istemesi ve bunu ihtiyaç olarak görmeleri sonucunda kentler ortaya çıkmıştır. Kentleri somut varlık haline getiren içinde yaşayanlardır. Yani toplumdur. Toplumlar ilerledikçe işbölümü de artar. Çünkü toplumdaki nüfus sayısı arttıkça; toplumda bireyler arasında ilişkiler ve bu ilişkilerin etkisi artar. Günümüzde toplum ve kent arasında kesin bir ayırım yapmak mümkün değildir. Toplum büyük ölçekli kenttir (Durkheim, 2006: 304-305). Durkheim mekanik dayanışmaya dayalı toplumdur, organik dayanışmaya dayalı topluma geçişi çok önemli bir dönüşüm olarak kabul eder. Mekanik dayanışmanın egemen olduğu topluluklar; geleneklere bağlı, ortak otoriteye dayanan, geleneksel normlardan sapmaya izin vermeyen bir yapıya sahiptir. Mekanik dayanışmanın temeli ahlaki inançların homojenliğidir. Organik dayanışma ise mekanik dayanışmanın aksine sosyal farklılıklara dayanır ve toplumda insanları birleştirecek olan da işbölümüdür. Bu açıklamalardan da anlaşılacağı üzere organik dayanışmada sosyal farklılaşma, işbölümü, uzmanlaşma, heterojenlik, yasal sözleşmeler esastır.

Tönnies'te kır kent ayrımını, toplum ve topluluk kavramlarına dayanarak yapmıştır. Bu analizi yaparken kentlerin dönüşümünü sanayi öncesi ve sanayi kentleri olarak belirlemiştir. İki aşamanın özellikleri şöyledir: Toplulukta birey grup tarafından yönlendirilir. Topluluğun yapısı homojendir. Gelenek egemendir. Her bireyin elinden her iş gelir. Her birey kültürün bir parçasıdır. Toplumda ise; iş ve ticaret egemendir. İşte uzmanlaşma vardır. Yapısı heterojendir. İkincil ilişkiler egemendir (Thorns, 2004:25).

Max Weber'e göre "kent" kendi başına bir varlık değil, siyasal bir birimdir. Weber kır-kent farklılığını vurgular. O'na göre "kent havası insanı özgür kılar" Çünkü kentler bireysel özgürlüklerin geliştiği yerlerdir. İdeal kentin özellikleri, siyasi özerklik, hukuki özerklik, pazaryerinin olmasıdır. Kent özgürlüğün temel kaynağıdır (Holton, 1999: 70).

Marx kent tanımını yaparken, kır-kent zıtlığına dikkati çeker. Kent üretim araçlarının, ihtiyaçların toplanmış olduğu yerdir. Kır ve kentteki ilişkiler arasında da ayırım vardır. Kentler işbölümünün arttığı yerlerdir. Kırsal alanlar ise toprakla organik bağı olanların yaşadığı yerlerdir. Kırsal alanda gücün kaynağı topraktır, yani mülkiyet hakkıdır. Kentte ise gücün kaynağı "emek" tir (Holton, 1999: 71).

Louis Wirth ise Weber ve Marx'ın görüşlerinin tersine, keskin bir kır-kent ayırımının olamayacağını savunmuştur. "Kent bir gelişme sürecinin ürünüdür. Kentteki yaşam biçimi daha eski toplumların izlerini taşır. Kent tamamen köyden ayrı düşünülemez. Çünkü kent birdenbire ortaya çıkmamıştır. Kent ve kır arasında bu nedenle kesin ve farklı dönüşümler yoktur." (Wirth, 2002:79). Tönnies ve Durkheim kentin tanımını, kıyı tanımlayarak yapmışlardır. Kırsal yaşam ve kentsel yaşam sınıflamasını yaparak kentsel yaşamla ilgili fikirlerini sunmuşlardır.

Rene Maurier'e göre ise kent, nüfusuna oranla coğrafi temeli dar olan ve aileler, meslek grupları, sosyal sınıflar, mezhepler vs. gibi çeşitli heterojen grupları içine alan karmaşık bir yerleşme grubudur (Yörükkan, 2006: 47).

Lewis Mumford ise kenti şöyle tanımlar: "Kent bir topluluğun kültürünün ve erkinin yoğunlaştığı yer, zamanın bir ürünü, birikimidir." (Suher, 1991: 10).

Kentin en ayırt edici özelliği kendi içinde farklılaşmış, uzmanlaşmış tarımsal olmayan bir iş düzeni ile bu işlerde çalışan yine kendi içinde farklılaşmış ve tabakalaşmış bir nüfusa sahip olmasıdır (Kıray, 1998: 19).

Demografik açıdan kent, köye göre nüfus yönünden daha yoğundur. Kent insanlar tarım dışı işlerle uğraşırlar. Toplumsal değişimin ve gelişimin fazla olduğu, ekonomik, demografik ve sosyolojik bir kurumdur (Keleş, 1990: 5).

Tütengil'de; kenti köye karşı özellikleriyle tanımlar. Köy, temeli tarıma dayanan, cemaat hayatının, geleneksel dayanışma ve yaşama biçimlerinin egemen olduğu topluluktur. Tütengil'in bu tanımıyla kentin; tarım dışı etkinlikler temeli

üzerinde oluşmuş, köye karşıt bir topluluk biçimi olduğu anlaşılmaktadır (Suher, 1991: 19).

Sencer'in tanımı da bu niteliktedir. Kent, çoğunlukla tarım dışı kesimlerde yoğunlaşmış, 100.000'in üstünde bir nüfusu bulunan; farklılaşmış ve örgütlü bir fiziksel, toplumsal ve yönetsel bütünlüğe sahip olan yerleşmedir (Özer, 2004: 10).

Kentle ilgili, oldukça idealize edilmiş bir tanım da şöyledir: “ kent, tarımsal ve tarım dışı üretimin denetlendiği, dağıtımın koordine edildiği; tarım dışı üretime dayanan teknolojik değişme ve gelişmenin beraberinde getirdiği teşkilatlanma, uzmanlaşma ve işbölümünün yüksek düzeye ulaştığı, geniş fonksiyonların gerektirdiği nüfus büyüklüğüne varıldığı, sosyal heterojenlik ve entegrasyon düzeyi yüksek, karmaşık ve dinamik mekanizmanın sürekli olarak işlediği insan yerleşmesidir” (Görmez, 2004: 5).

Toplumbilim anlamında kent, insan yerleşmesinin belli özellikler taşıyan özel bir durumdur. Kenti tanımlayan özellikler şöylece sıralanabilir: sanayiye dayalı üretim yapısı, nüfusun yoğunluğu, nüfustaki çeşitlilik yani heterojenlik ve örgütlenme düzeyidir. Kentler, içinde farklı toplumsal sınıfları ve tabakaları barındırır. Kentlerde toplumsal kontrol yazılı kurallarla sağlanır. Yazılı olmayan kuralların yaptırım gücü oldukça zayıftır. Kentlerde toplumsal hareketlilik yoğun olduğu için, kentler değişmeye ve yeniliğe açık bir yapılanmaya dayanır (Wirth, 2002: 84).

Günümüzde tarihte hiç olmadığı şekliyle dünya nüfusunun % 50'sinden fazlası kentsel alanlarda yaşamaktadır. Ancak burada ortaya bir sorun dünyanın çeşitli ülkelerinde kentin nasıl tanımlandığıdır. Dünyada yaşanan bu kentsel dönüşümün analizinin iyi yapılması gerekir. Gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi sadece fiziksel anlamda kentte bulunmak kentli olmak için yeterli midir? Yoksa kentin her türlü imkanlarından yararlanılarak mı kentli olunur? Bunun çözülmesi gerekir.

1.2. Kenti Farklı Açılardan Tanımlayan Yaklaşımlar

Kent tanımları yapılırken farklı belirleyici ölçütler kullanılmıştır. Kenti tanımlayan yaklaşımlar üç başlıkta toplanabilir: Birincisi yapısal ekonomik yaklaşım, ikincisi kültürel yaklaşım, üçüncüsü de sistem yaklaşımıdır (Özer, 2004: 4).

Yapısal ekonomik yaklaşımda kent, geliştirdiği işlevsel tabakalaşma ve farklılaşma gibi özellikleri ile her türlü yeniliğin ve her türlü ilerlemeye yönelik atılımın beşiği olan, derinliğine iş bölümüne dayanan yerleşim birimidir. Bu yaklaşım Türkiye’de kentleşmenin sorun olarak algılanmasının nedenini; az gelişmiş ülkelerle gelişmiş ülkeler arasındaki kentlileşme sürecinin farklı olmasından kaynaklandığını savunur. (Özer, 2004: 4).

Kültürel yaklaşım ise kentlerdeki ikili kültürel yapıdan yola çıkar. Toplumun geleneksel ve modern olmak üzere iki kesime ayrıldığını belirtir. Kente gerekli olan kurumlar, eğitim ve kentsel hizmetler gibi kültürel kurumlardır (Özer, 2004: 4).

Kentlerin bir sistem olarak ele alınması, son yıllarda teknolojiye değişim ve toplumbilimcilerin kent sorununa daha yakından eğilmeleriyle doğru orantılıdır. Kentler daha önceleri statik bir nitelik taşıyan yerler olarak görülüyordu. Daha sonra toprağı kullanma biçimleri ve ulaşım ağındaki karşılıklı etkileşim kentlerin bir sistem olarak algılanmasını gerekli kılmıştır. Kent bir toplumsal sistem olarak bir işlevler bütünüdür. Sistemin bütünü insanların istek ve ihtiyaçlarının karşılanması amacına yöneliktir. Kent sisteminin siyasal, toplumsal, ekonomik ve mekânla ilgili alt sistemleri bulunur. Sistemle alt sistemler arasında bir denge bağlantısı vardır. Sistem yaklaşımının doğuş nedeni sanayi ve ticaret hayatının ihtiyaçlarıdır. Sistem yaklaşımı kentteki sorunların çözümünde, tek çözüm yerine çözüm önerilerini getirerek, sorunun daha kapsamlı algılanmasını ve çözüm sürecinin hızlanmasını sağlar (Keleş, 2006: 163-165).

1.3. Kentleşme

Kentleşme; kent sayısının ve kentte yaşayan nüfus sayısının artmasıdır. Bu açıdan bir nüfus hareketinin adıdır. Kentleşmeye sadece bir nüfus hareketi olarak bakılırsa eksik bir tanım yapılmış olur. Çünkü ekonomik ve toplumsal değişimler kentleşmeyi ortaya çıkarır. Kentleşmenin kapsamlı bir tanımı şöyledir: “ sanayileşmeye ve ekonomik gelişmeye paralel olarak kent sayısının artması ve kentlerin büyümesi sonucunu doğuran, toplum yapısında artan oranda işbölümü, örgütlenme ve uzmanlaşma yaratan insan davranış ve ilişkilerinde kentlere özgü değişikliklere yol açan bir nüfus birikimi sürecidir. ” (Keleş, 2006: 23-24).

İnsanlık tarihi boyunca kentler, değişime ve dönüşüme açık mekânlar olmuşlardır (Torunoğlu, 2005: 1). Sosyolojinin önde gelen konularından olan sanayileşme, kentleşme olguları çok sayıda sorunu da beraberinde getirmiştir. Kentleşme 20. yüzyılın ayırt edici özelliklerinden biridir. Sosyolojik anlamda kentleşme hem kırsal bir toplumun, kentsel bir topluma dönüşme süreci hem de kentsel mekânın ve toplumsal grafiğin değişme ve evrimleşme sürecidir (Tolan, 1977: 19). 20.yüzyılın kentleşmesinin en önemli özelliği bir nüfus patlamasının yaşanmasıdır. Tıptaki ilerlemeler ve salgın hastalıklarla savaşım nüfusun hızla artışına neden olmuştur. Yüzyılın başında sanayileşmiş ülkelerde nüfus artış hızı % 2, gelişmekte olan ülkelere % 2.8'dir. 1920 ile 1940 yılları arasında, dünyada köy nüfusu 520 milyon artmıştır. Köylerin besleyemediği bu nüfus kentlere akın etmiştir (Keleş, 2006: 27-28).

Kentleşme hareketlerinin nedenleri ekonomik, teknolojik, siyasal ve psiko sosyolojik etmenler olarak belirlenebilir (Keleş, 2006: 30-35):

a-). Ekonomik Nedenler: Tarımda makineleşmenin başlaması, tarımsal üretim sürecinin her aşamasında ilkel yöntemlerin terk edilmesi; tarımda insan gücüne duyulan ihtiyacı azaltmaktadır. Kapitalist tarım işletmeleri, tarımdaki insan gücünün azaltılmasını özendirici etkide bulunmaktadır. Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere olduğu gibi Türkiye'de de köylerde kişi başına düşen gelirin azlığı, tarım yapılan toprakların azlığı ve miras nedeniyle gittikçe parçalanması, köyden kente göçü yani kentleşme hızını arttırmaktadır. Kentleşmenin bu olumsuz nedenleri olduğu gibi olumlu sayılan nedenleri de vardır. Bu nedenlerden öncelikli olanı kentte iş bulma olanağının fazla olmasıdır. Kentteki uzmanlaşma, hem üretim sürecini hızlandırır hem de mal ve hizmeti üretmek için üretim birimleri, uzmanlık alanları farklı olsa da, aynı yerleşim yerini paylaşırlar. Kentlerde işyeri yapmak için ucuz ve elverişli arsa bulma olanağı vardır. Kentlerde ayrıca nitelikli ve yetenekli insan gücü kolay bulunur. Sendikalar gibi kentsel örgütler emeğin değerini yükseltir. Kentlerdeki bu ekonomik üstünlükler, kent büyüdükçe artar.

b-) Teknolojik Nedenler: Dünyada Sanayi Devriminin getirdiği değişikliklerden en çok etkilenen kentler olmuştur. Üretimin artması kentleşme hızını da arttırmıştır. Elektrik enerjisinin de sanayide artan oranda kullanılması, kentlerdeki nüfusun belli merkezlerde toplanmasına neden olmuştur. 20. yüzyılın ikinci yarısında iletişim ve bilgisayar teknolojisindeki takip edilmesi zor gelişmeler kentleşmeyi derinden etkileyen faktörlerin arasındadır.

c-) Siyasal Nedenler: Yönetimin özellikleri, verilen siyasal kararlar kentleşmeyi özendirici nitelik taşıyabilirler. Savaşlar ve siyasal anlaşmazlıklar da kentleşmeyi etkiler. İkinci Dünya Savaşı sırasında İngiltere'de 5-6 milyon olan nüfus, savaş ekonomisinin isteklerini karşılamak için köylerden büyük kentlere göç etmiştir. 1947'de Pakistan'ın Hindistan'dan ayrılmasından sonra, Pakistanlı göçmenlerin çoğu, büyük Hint kentlerine yerleşerek Hindistan'ın kentleşme oranını yükseltmiştir. 1970'lerde Filistinli göçmenlerin Ürdün topraklarına sığınması sonucunda, Ürdün'ün başkenti Amman'ın nüfusu 2 milyona

yaklaşmıştır. Bazı kentlere başkent statüsü verilmesi de hem o kentin hem de bulunduğu bölgenin kentleşmesini hızlandırır. Örneğin; 1920’de 20 bin nüfuslu bir kasaba olan Ankara, başkent olduktan sonra 50 yılda 2 milyona yakın nüfusu olan bir metropole dönüşmüştür. Sanayileşmeye öncelik veren kalkınma planları kentleşmeyi hızlandırmaktadır.

ç-) Sosyo-psikolojik Nedenler: Kentlerdeki kültürel olanaklar ve hizmetler çok çekicidir. Kentlerdeki özgür hava bu etmenler arasındadır. Bazı yerlerde kente yerleşmek bir yükseliş olarak görülmekte, bu yer değişimi yukarı doğru bir dikey hareketlilik olarak algılanmaktadır.

Kentleşme, taşıdığı özellikler açısından da farklı sınıflandırmalarla açıklanmaktadır.

1.3.1. Demografik Açıdan Kentleşme

Bir bölge veya ülke, sanayi ve iktisadi açıdan gelişmediği halde nüfusun %30’u 100.000 üzerindeki kentlerde toplanmışsa o bölge veya ülke “sanayi dışı aşırı kentleşme” sorunu ile karşı karşıya demektir. Göçler bu sorunu etkilemektedir. Demografik kentleşme, kentlerde nüfus büyümesi, aşırı nüfus birikmesi gibi kavramlarla açıklanabilir (Kaya, 2004: 5).

Demografik açıdan kentleşme, tarım alanlarındaki nüfusun azalmasını, buna karşılık tarım dışı alanlardaki nüfusun artmasını ifade eder. Kentlerde yığılan nüfusun fazla olması kentleşmenin, kalkınmanın ölçütü olduğunu göstermez. Kalkınma ölçütü olabilmesi için, kentlere gelen kitlelerin işsiz ya da gizli işsiz durumuna gelmemesi, bu nüfusun sanayide çalışır duruma gelmesi gerekir. Fakat günümüzde hızla kentleşen ülkelerde bunun tersi bir durum görülmektedir. Kentler, sanayi işçisi yerine işsizlerle, gizli işsizlerle ya da çoğunlukla hizmetlerde çoğu kez geçici ve toplumsal güvenlikten yoksun işler tutan kitlelerle dolmaktadır (Keleş, 2006: 36-37).

1.3.2. Toplumsal Açıdan Kentleşme

Toplumsal açıdan kentleşme; eski geleneklerin yerini yenilerin alması, sosyal değerlerin kentten dışarıya etki etmesi, kentlerin içinde yaşayan insanların davranışları

üzerinde etkili olması, alt yapı hizmetlerinin derecesi ve kalitesinin artması, kentleşme ile birlikte kent ve kentli kültürünün birey ve kurum ilişkilerine hakim olmasıdır. Sosyal açıdan kentleşmemiş yerleşim birimleri, her ne kadar demografik açıdan kent sayılsalar bile, sağlıklı kentleşmenin birer örneğini oluştururlar (Kaya, 2004: 10).

Dünyada az gelişmiş ve gelişmiş ülkelerin kentleşme süreçleri arasında farklılıklar vardır. Az gelişmiş ülkelerde kentleşme aynı zamanda kalkınmayı sağlayacak etkidir. Gelişmiş ülkelerde ise kentleşme ve sanayileşme süreci paralel gittiği için kentleşmenin daha çok toplumsal yönü üzerinde durulmaktadır. Çünkü gelişmiş ülkelerde, toplumda değişmeyi başlatan ve hızlandıran kentleşme sürecidir. Kent geleneksel kalıpları ortadan kaldıran, yeni kalıplar getiren toplumsal değişimin merkezidir. Kentler alt toplumsal sistemler olarak, orada yaşayanların bireysel davranışlarına belirli özellikler kazandırır (Keleş, 2006: 40-41).

Kentlerde yaşayan nüfusun kırsal kesimde yaşayan nüfustan fazla olması, kentte yaşayan insanların kent kültürüne sahip ve hâkim olduğu düşüncesini de akla getirmektedir. Fakat Türkiye’de kentleşme daha çok ekonomik nedenlerle zorunlu olarak yaşandığı için toplum hayatındaki davranışlarda kentli olmanın motifleri çoğunlukla görülmemektedir. İnsanların köylerindeki yatay yerleşimlerinden sonra kentteki dikey yerleşimlere, yani apartman hayatına, aynı ortak dış kapıyı kullanarak aynı çatı altında ortak yaşamın kurallarına adapte olmalarını sağlamak oldukça zorlu bir süreçtir.

1.3.3. Ekonomik Açıdan Kentleşme

İlk kentler ihtiyaç fazlası ürünün toplandığı tapınakların çevresinde ve pazaryerlerinde kurulmuştur. Kentlerde oturan insanlar yaptıkları işe ve yaşayış tarzlarına göre alt, orta ve üst düzey olmak üzere çeşitli sosyal tabakaları oluşturmuşlardır. Böylece sosyal tabakalaşmanın yer aldığı, farklı iş bölümlerinin olduğu kentler; köylerden farklı bir yapıya bürünmüşlerdir.

Ekonominin ve ulaşımın gelişmesiyle beraber kentler de gelişip büyümüştür. Pek çok işyerinin kentte bulunması, iş arayan insanları kente yöneltmiştir. Kentler aynı

zamanda üretim, tüketim ve ticari etkinliklerin en fazla olduğu sosyal gruplardır. Ekonomik açıdan bakıldığında kent; çok sayıda işkolu olan, iş bölümü ve örgütlenmeye yönelmiş nüfusu barındıran büyük yerleşim birimidir. Tarım dışı etkinliklerin, özellikle sanayi ve hizmet sektörünün yoğun olduğu yerleşme birimleridir. Oluşup gelişmeleri toplumsal bir süreçtir. Kentlerde insanlar doğal çevreyle ilişki kurmaktan çok birbirleri ile ilişki kurarlar. Kentlerin, tarih boyunca buldukları bölgenin mal ve hizmetlerini ürettikleri, yönetimi sağladıkları, ticaret merkezi oldukları ve tarımsal ürünlere pazarlama olanağı verdikleri görülmüştür.

18. ve 19. yüzyılda modern sanayi teknolojisine, işgücünün üretim sürecindeki rolünün genişlemesine ve sermaye yatırımını üretken hale getirmek için gerekli, programlı ve becerikli iş gücü talebine uygun olarak kentler de çehre değiştirmiştir. Kentlerin gelişmesi ve bugünkü anlamıyla kent kimliğini kazanması Sanayi Devriminden sonra olmuştur. Endüstrinin gelişmesiyle birlikte var olan sanayi dalları, eskiden kurulmuş olan kentlerin dışında hammaddenin, enerji kaynaklarının, ulaşım araçlarının, insan emeğinin ucuz ve kolay olduğu yerlere kurulmuş ve böylece sanayileşme ile kentleşme olgusu ayrılmaz bir bütün oluşturmuştur. Bu dönüşüm sonucunda kentlerin bazıları günümüzde sahip olduğu ticaret ve sanayi özellikleriyle tanınmaya başlamışlardır. Örneğin; Tarım şehirleri, sanayi şehirleri, turizm ve eğitim merkezli şehirler gibi. Kentlerde ticaret ve sanayinin gerektiği kadar gelişmemesi, yani; kentleşmenin ekonomik ayağının ideal anlamda gerçekleşmemesi, kentte biriken halk kitlesinin kentli olmayan bir sosyal kimlik geliştirmesine neden olmuştur. Bu durum kültürel yabancılaşmayı ortaya çıkarmaktadır (Kaya, 2004: 10).

Kentleşme yazınında, Sanayi Devrimi'nin getirdiği üretim biçiminin etkisi altında olmayan kente “sanayi öncesi kenti” denmektedir. Sanayi öncesi kentler, modern sanayi kentlerinden oldukça farklıdır. Sanayi öncesi kentler, varlıklarını dışarıdan aldıkları gıda mallarına ve hammaddelere dayandırdıklarından birer pazar merkezi görünümündedirler. Önemli dinsel, siyasal ve eğitimle ilgili işlevleri de yerine getirirler. Kimi kentler değişik konularda uzmanlaşmıştır. Örneğin; Hindistan'daki Benares ve Irak'taki Kerbela daha çok dinsel bir merkez, Çin'deki Pekin ise siyasal, eğitimsel bir yer olarak bilinir. Bu kentlere sanayi öncesi kenti denilmesinin nedenleri arasında tarımda makineleşmeye geçilmemiş olması, ulaşımında insan ya da hayvan gücünün kullanılması vardır. Bu kentlerde toplumsal farklılaşma çok fazladır. Etnik

gruplar ayrı yerlerde yerleşmişlerdir. Meslek grupları da birbirinden farklı yerlerde otururlar. Uzmanlaşma yoktur (Sjoberg, 2002: 39-40).

Endüstri toplumlarında baskın sınıf olarak kabul edilen orta sınıf bu kentlerde bulunmaz. Hindistan'daki kast sistemi bunun en çarpıcı örneğidir. Köleler ve dilenciler kast sisteminin bile dışındadır. Sadece varlıklı insanlara hizmet eden bir ekonomik sistem vardır (Sjoberg, 2006: 45).

Sanayileşme, sanayi öncesi kenti ile sanayi kenti arasındaki ayrımın belirginleşmesini sağlamıştır. Sanayi kentinde kentleşmeyi belirleyen en önemli faktör ekonomidir. Az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerde kentleşme olgusu daha çok sağlıklı ya da dengesiz kentleşme olarak tanımlanmaktadır. Çünkü gelişmiş ülkeler kentleşme olgusunu sanayileşme ile beraber yaşamışlardır. Az gelişmiş ülkelerde ise kentleşme sanayileşmeye dayanmadığı için bağımlı kentleşme kavramı ile açıklanır “Bağımlı kentleşme, geri kalmış ülkelerle gelişmiş ülkeler arasındaki asimetrik ilişkiler çerçevesinde, gelişmiş ülkenin az gelişmiş ülke üzerinde sömürücü ticaret kapitalizmine dayanan bir üstünlük kurması sonucunda, bu ülkelerde büyük iş, ticaret ve yönetim merkezlerinin oluşmasını ve gelişmesini körükleyen bir kentleşme biçimidir.” Bu ülkelerde bölgeler arasında dengesizlikler fazladır. Ekonomik ve toplumsal gelişme belli bir plana bağlanmadığı için nüfus hareketlerini de belli bir plan çerçevesinde değerlendirme olanağı yoktur (Keleş, 2006: 91).

Sanayileşme ile kırsal alandan kente kayma insanlık tarihindeki en büyük dönüşümlerden birini ortaya çıkarmıştır. Çünkü iş ile ev yaşamı ayrılmıştır. Üretim fabrikaya dayalı hale gelmiştir. Kırsal alanda yaşayanlar yılın belli dönemlerinde yaptıkları çiftçilik yerine kentte iş güçlerini satarak ücretle çalışmaya başlamışlardır.

Kentlerin dönüşümünde en son yaşanan dönem, günümüzdeki bilgi ve enformasyon çağı olarak adlandırılan dönemdir. Küreselleşme son yirmi yılın en önemli dönüşümüdür. Küreselleşme ile beraber yaşamımızın her alanında, ekonomik, politik yapılardan tutun da günlük yaşantımıza şekil vermeye kadar uzanan bir dönüşüm yaşanmaktadır. Küresel bir kültürü paylaşıyoruz fakat aynı zamanda kendi yerel yerlerimizde yani mahallemizde kentimizde evimizde yaşıyoruz.

Kentleşme sürecindeki dönüşümleri açıklarken konunun her yönüyle analiz edilmesi gerektiği gözden kaçırılmamalıdır. Burada bilinmesi gereken önemli noktalardan biri de sağlıklı sayılması gerekenin kentleşmenin kendisi değil,

istenmeyen özellikleri olduğudur. Kentleşme süreci sağlıklı bir temele dayanırsa; bu konuda kaygı duymak için bir neden kalmaz (Türel, 1996: 5).

Kentleşme sürecinde kamusal plan ve politikalar ne kadar sağlıklı uygulanabilirse, kentler de o kadar sağlıklı organizmalar olarak var olacaklardır. Bu süreç içinde kentte yaşayan tüm kesimlere yaklaşılmalıdır. Kentleşme sürecinde temel çıkış noktası, toplumun ve bireyin toplumsal-kültürel gelişimini sınırlamayan, yaratıcılığına engel olmayan bir kentsel yaşam çevresinin oluşturulması olmalıdır (Castells, 1997: 101).

1.4. Türkiye’deki Kentleşme Hareketleri:

Nüfus ölçütü dikkate alındığında, 10.000’den fazla nüfuslu yerlere “kent” denir. Türkiye’deki kent sayısı 1927’de 66’dır. Bu sayı 1950’de 102’ye, 1960’ta 147’ye, 1970’te 238’e, 1980’de 320’ye, 1985’te 380’e, 1990’da 424’e ve 1997’de 453’e yükselmiştir. 2000 yılında da 470’i geçmiştir. Bu yerleşim yerleri bazen uzun sürede “kent” haline gelmekte, bazen de sanayi etkinlikleri için kuruluş yeri olarak seçilmeleri sonucunda kısa sürede gelişerek “kent” haline gelmektedirler Türkiye’de kentleşme düzeyi 1997’de % 64.6, 2000 yılında da %65.01’dir. 2000 yılında Türkiye’de kentte yaşayan nüfus sayısı 44.006.274 kişidir 1960 - 2000 yılları arasında kentli nüfus, 6.9 milyondan 44 milyona çıkarak altı kat artmıştır. (Keleş, 2006: 61-62).

Türkiye’deki kentleşme düzeyine nüfus açısından bakıldığında, az gelişmiş ülkelerden ileride, sanayileşmiş ülkelerden ise daha geride olduğu görülür. Türkiye’de 1950’lerde başlayan kentleşme süreci, 25–30 yıl içinde nüfus yığılması açısından gelişmiş ülkelerin düzeyine çıkmıştır. 1950’de kent nüfusu toplam nüfusun %25’i seviyesinde iken bu rakam, 1985’te %53’e ve 2000 yılında da %65’e yükselmiştir (Çakılcıoğlu, 2003: 5).

Türkiye’deki nüfusun %65’den fazlasının kentlerde yaşadığının bilinmesi, sosyoloji açısından da Türkiye’nin en önemli dönüşümü yaşamakta olduğunun vurgulanması demektir (Mutioğlu, 2003: 331).

Türkiye'nin kentleşme alanında yaşadığı gelişmeleri değerlendirebilmek, sorunlarını ortaya çıkarabilmek için dünyanın bir parçası olarak yaşamakta olduğu değişimi-dönüşümü iyi analiz etmek gerekir. Türkiye'de üç ayrı kentleşme dönemi ve üç kentleşme katmanı tanımlamak mümkündür (Göksu, 2004: 6):

1-Ulus devletin kentleşme dönemi: 1923 – 1950

2-Emek gücünün kentleşme dönemi: 1950 – 1980

3-Sermayenin kentleşme dönemi: 1980 sonrası

İlk kentleşme dönemi Osmanlı döneminin imparatorluk temelli toprak düzeninden, ulus devlet merkezli bir düzene geçişi içerir. Ulus devlet haline gelme süreci farklı bir kentleşme tabakası yaratmıştır. Bu dönemde Yunanistan ile Türkiye arasındaki nüfus mübadelesi, gelenlerin yerleşme sorunları, Ankara'nın başkent olması toplumsal anlamda önemli dönüşümlere neden olmuştur. Bu dönemde yapılan imar düzenlemeleri kentlerin gelişmesini sağlamaktan uzaklaştılar (Tekeli, 1996: 45).

1945'ten sonra kentsel nüfus sürekli olarak artmıştır. 1940-1945 arasında kentleşme olağanüstü savaş koşulları nedeniyle oldukça yavaşlamıştır (Keleş, 2006: 61).

Bu dönemde kentle ilgili çalışmalar içe dönük, kavramsal çerçeveye oturtulmamış çalışmalardır. Demokrasiye geçişle beraber; tek parti devri zihniyeti terk edilmek istenmesine rağmen, yapılan merkezîyetçi düzenlemelerle bu devrin bile gerisine düşen uygulamalar yapılmıştır (Yazıcıoğlu, 1995: 37).

1980 sonrasında kentlerin yoksulluğuna karşılık kendilerini ayrıcalıklı olarak tanımlayan, zenginleşen farklı kesimler ve onların talep ettikleri yeni konutlar ve yaşam çevreleri oluşmuştur. Bunların en bilinenleri basında da sık sık yer almaları sebebiyle İstanbul'daki Bahçeşehir, Kemer Country, Acarkent ve Beykoz Konakları olarak sıralanabilir. Türkiye'de uzun yıllar süren ithal ikameci kalkınma politikalarının yerini dışa açık büyüme olarak ifade edilen liberal ekonomi politikaları almıştır. Bu politikalarla beraber zenginleşen kesimlerin talep ettikleri konutlar aynı zamanda üst-orta gelir grubu için de cazibe merkezi haline gelmiştir. Çünkü toplumun ayrıcalıklı kesimine hitap eden modern, uygar, temiz, planlı, elit bir yaşama çevresi sunmaktadırlar. Türkiye'de yoksulluğun tanımlanması kolay olmasına rağmen zenginlik toplumsal analiz içinde iyi tanımlanabilen bir olgu değildir. Çünkü akademik anlamda

niteliksel verilere ulaşmak imkânlı değildir. Daha önce zenginlik; toplumdan, mekânsal olarak ayrışmadan yoksulların da seyrine açık olarak izlenebilen bir olguydu. Günümüzde ise mekânsal olarak ayrışmış konut alanlarında, yüksek duvarların ve güvenlik sistemlerinin arkasında, yoksulların seyrine imkân vermeyecek şekilde yaşanmaktadır. Fabrikatörler yerlerini işadamlarına bırakmışlardır (Kurtuluş, 2003: 221).

Zenginliğin belirsiz bir profili olmasına rağmen talep ettikleri konutların özellikleri nettir. Günümüzde zenginliğin belki de en ayırt edici noktası sınıfsal konumun; gelirin nerden, nasıl geldiği ile değil, nasıl tüketildiği toplumsal statülerini belirlemektedir. Kabul edilmektedir ki hızla artan bir yoksulluk ve aynı hızda artan kontrolsüz bir zenginlik tüm toplumu sarmalamış durumdadır. Bundan da yoksulluğun giderilebilmesi için zenginliğin düzenlenmesi gerekir, sonucuna ulaşmak mümkündür. Duvarlar arkasında yaratılan ayrıcalıklı cennetler, ancak kent yoksulluğunun derinleşmesine neden olabilir (Tekeli, 2002: 106).

Yoksulluk sadece bir gelir azlığı, değildir, aynı zamanda alt sosyal statülü mahallelerde yaşama, kent mekânında marjinalleşme, sağlıksız çevre koşullarında yaşamını sürdürme; adalet, eğitim, sağlık hizmetlerinden daha az yararlanabilme, şiddete daha açık olma, yeterli güvenliğe sahip olmamaktır. Bu durum hem mekânsal düzeyde hem bireysel düzeyde yoksulluğun sürekli olarak yeniden üretilmesinin koşullarını yaratmaktadır. Yoksullar yeterli genişlik ve kalitede konut mekânlarına sahip değildirler; toplumsal ilişki ağlarını geliştirecek fazla zamana sahip bulunmamaktadırlar, yeterli bilgi ve hünelerle donatılmamışlardır; kendileri için uygun bilgilere, finansman kaynaklarına ulaşamamaktadır, Bu koşullar birbirini desteklemekte, yoksulu içinden çıkamadığı bir yaşam biçimine hapsedmektedir (Tekeli, 2000: 2).

Bir başka deyişle sanayi öncesi bir toplumdan sanayi toplumuna geçiş başarıyla gerçekleştirilirse yoksulluk ta ortadan kalkacaktır. Modernite öncesinde nüfusun çok büyük kesimi kırsal alanlarda yaşamakta, geçimlik tarım ile uğraşmaktadır. Sanayileşme ya da modernleşme sürecine girildiğinde ise geçimlik tarım dönüşerek, piyasa için tarımsal üretime geçilecek, köylülük çözülecektir. Köylerden gelen büyük kitleler kentlere yığılacaktır. Kente gelen bu köylü kitleleri kentteki yoksulluğun kaynağını oluşturmaktadır. Bir geçiş süreci yaşayan, bir ülkenin yoksullarının birden formel

ekonomik sistemin bir parçası haline gelmesini beklememek gerekir. Bu zaman alacak bir süreçtir. Bu zaman süresinde belli nitelikte bir barınağın sağlanması çok önem taşır, yoksulluğun taşınmaz hale gelmesini engeller. Kişiyeye ya da aileye toplumda bir adres sağlar, onun yok olmasına olanak vermez. Bir ilişki ağına girmesini kolaylaştırır. Konut kolayca üretime katkısı olan bir varlık niteliği kazandırabilir. Bir üretim mekânına dönüşebilir. Bu konutta ve çevresinde aile ilişkileri ağı içine düşülecek ekonomik bunalımların aşılması için bir güvence oluşturur (Tekeli, 2000: 3).

1980 sonrası dönem Türkiye’de yeni bir kentleşme evresini tanımlamaktadır. Bu dönem Türkiye’nin dünya ekonomik sistemi ile daha sıkı ilişkiler kurma yoluna girdiği, dış ilişkiler ve kaynak transferinin gündeme geldiği dönem olarak ortaya çıkmaktadır. Büyük ölçekli toplu konut projeleri, büyük müteahhitlik firmaları ve yap-işlet devret yoluyla yapılan alt yapı projeleri, gökdelenler, uluslararası ticaret merkezleri, ülke içi birikim yetersiz olunca büyük dış borçlanma olanakları bu değişimin habercileridir. Metropolen alanlarda, özellikle dış ticaret ilişkilerinin yoğun olduğu merkezlerdeki gelişmeler, uluslararası bağlantı noktaları olarak kentlerin yeni işlevler kazandığını göstermektedir. Kentsel rantlardan kaynaklanan birikimler metropolen kentlerin saçaklanma şeklinde büyüdüğünü göstermektedir (Aslanoğlu, 1998: 110). 1980 sonrası dönemde sermaye kentleşerek yeni bir toplumsal sınıf doğmuştur (Sirkeci, 1999: 14).

Türkiye’deki kentleşme, sanayileşme ile desteklenmediği için kentlerdeki sorunlar içinden çıkılmaz hale gelmektedir. Özellikle sanayileşme ile desteklenmeyen kentleşme nüfus açısından dev metropollerini ortaya çıkarırken, metropoller kentleşme açısından değerlendirildiğinde köylülüğün hâkim olduğu mekânlar olarak görülmektedir (Görmez, 2004: 61).

Bu dönemdeki kentleşme sürecinde korumalı yerleşmeler önemli bir eğilim olarak göze çarpmaktadır. Günümüzde korumalı yerleşmeler küresel sosyo-ekonomik değişimlerle, pazarlama taktikleriyle, mimari kavramların yayılmasıyla şekillenmektedir. Dünyada duvarlı ve korumalı yerleşmeler, Amerikan olgusu olarak ortaya çıkmıştır. Fakat küreselleşmenin etkisiyle, gelişmiş ve gelişmekte olan tüm ülkelere yayılmakta hızla büyümektedir. Korumalı yerleşmeler ülkeden ülkeye, şehirden şehre farklılık gösterse de ortaya çıkış nedenleri benzerdir. Ayrıcalıklı konut alanları yaratmak, güvensizliğin artması, sosyal eşitsizlikleri arttırmak, devletin vatandaşlara

temel hizmet sunumundaki başarısızlığı, sosyal kutuplaşmalar bilinen nedenlerdir (Levent ve Gülümser, 2004: 718).

Korumalı yerleşmeler; güvenlik umudunu temsil etmekte, bir topluluk ve kimlik hissini arayan tüketicilerin dikkatini çekmekte, rekabetçi bir ortamda geliştiriciler için Pazar stratejisi sunmakta, davetsizi dışarıda tutmakta, çekici konforlu koşullar sağlamakta ve emlak değerlerini arttırmaktadırlar. Bir konutu duvarlarla çevrelemek bu projeleri geliştirenler için bu konutu daha pahalıya pazarlamak için geliştirilen bir yöntemdir. Tüketiciler, duvarların içinde olduklarını düşündükleri prestij sahibi topluluklar içinde olmayı talep etmektedirler. Ev sahipleri kendilerine denk gördükleri ile yaşamak istemektedirler. Korumalı yerleşmeler aslında bir yaşam tarzı seçimidir.

Türkiye’de korumalı yerleşmeler için beş geliştirici bulunmaktadır. Bunlar; kooperatifler, Toplu Konut İdaresi, Toplu Konut İdaresi Desteği ile Yerel Yönetimler, Özel Girişimciler, Emlak Bankası. Korumalı yerleşmelerin sınıflandırması, Türkiye’de dört ayrı tiptedir. Bunlar; (Levent ve Gülümser, 2004: 723).

1- Dikey Korumalı Yerleşmeler: Şehir merkezine ya da iş merkezlerine yakın alanlardadır. Bu tür yerleşmeler 1990’larda kent elitleri için, şehir merkezlerindeki arazi kısıtlılığı nedeni ile dikey olarak gelişen yüksek katlı bloklarda rezidans olarak üretilen yerleşmelerdir. Tüketiciler için bir moda olarak üretilmişlerdir. Ortak özellikleri bir alışveriş merkezi ya da ofis binaları ile birleştirilmiş olmalarıdır. Projelerin hedef kitleleri üst ve üst orta gelir düzeyinde yer alan evli, çocuklu veya çocuksuz üniversite mezunu ailelerdir. Türkiye’deki ilk örnekleri; BJK Plaza, Akmerkez rezidans, Polat Tower Rezidans, Elit Rezidans’tır

2-Yatay Korumalı Yerleşmeler: Villa gibi müstakil konutlardan oluşurlar. Kent merkezine 15-20 dakikalık mesafelerdedirler. Üst orta ve üst gelir düzeyine hitap ederler. Yüksek eğitilmiş kesime yönelik projelerdir. Geniş alanları kapsadıkları için küçük bir kent görünümündedirler. Kentin çeperlerine kuruldukları için bütün hizmetler üretici firmalar tarafından sağlanmaktadır.

3- Yarı Yatay Korumalı Yerleşmeler: Konaklar biçiminde inşa edilirler. Genellikle 500 kişi kapasitesine sahip olan yerleşmelerdir. Pek çok aile tipine uygun daireler bulmak mümkündür. Normal bir apartman görünümündedirler. Apartmandan farkları, güvenlik sistemi ve diğer servislerdir. Deprem etüdü her blok için ayrı ayrı yapılmaktadır. Konutlarda manzara pazarlama için önemli bir faktördür.

4- Karma Tip Korumalı Yerleşmeler: Geniş arazilerde kurulmuşlardır. Genellikle “town” veya “city” (kent) son ekleri ile anılan yerleşmelerdir. Yabancı mimarlar tarafından projelendirilmiş ve 1990 sonrasında ortaya çıkmışlardır. En az 1500 kişilik nüfus kapasitesine sahiptirler. Stüdyo dairelerden villaya dek geniş bir yelpazeye sahiptirler. Teşvik ve kredi kullanılmamaktadır. Hedef kitlesi üst gelir grubuna mensup evli, çocuklu ailelerdir. Bu projelerde yeni bir yaşam tarzı yaratma amacı vardır.

1990'lı yılların başından itibaren alışveriş merkezleri, beş yıldızlı oteller ve iş merkezleri büyük kentlerde hızla yayılmaya başlamışlardır. Çok uluslu şirketler boy göstermeye başlamışlardır. Plazalar, iş ve alışveriş merkezleri kent merkezini tanımlayan öğeler haline gelmişlerdir (Sirkeci, 1999: 14).

2000'li yılların başında İstanbul'da böyle yerleşim alanlarının sayısı 200 civarındadır. Bu oluşan yeni form aynı zamanda kentsel mekânda da erozyona neden olmaktadır. Çünkü kent mekânı, paylaşılan bir alan olmaktan çıkıp sınıfsal olarak ayrırmakta ve özelleşerek birbirine kapalı öbekler haline dönüşmektedir. Bu yeni yerleşim biçimi modern kentin gelişim sürecinde yeni bir kırılma noktasına işaret eder. Çünkü klasik anlamda modern kentin kentsel alanı kamuya açık bir mekânsal düzenlenişe sahiptir ve sınıfsal ayrışma da ağırlıkla yoksul göçmen gettoları ya da düzenli gelirlili orta sınıfların alt kentleri olarak mekâna yansımakta ve bu alanlar her zaman kamuya açık alanlar olmaktadır. Oysa yeni kapalı konut alanları, orada yaşayan cemaat dışındakilere kapalı oluşuyla modern kentten daha çok şehir devletlerinde soyluların yaşadığı kaleleri olan kentlere benzemektedir. Burada yaşayan toplumsal gruplar yaşadıkları yeni mekâna ilişkin bir aidiyet duygusu geliştirmektedirler (Kurtuluş, 2004: 738).

1.5. Kentlileşme

Kentlileşme, kente göç eden insanların yeniden sosyalleşme sürecidir. Kente özgü davranışların ve düşüncelerin öğrenildiği bir süreçtir (Tuzcuoğlu, 2003: 41).

Kentlileşme kentleşme akımının içinde yer alan insanların davranışlarında ve ilişkilerinde, değer yargılarında değişiklikler yaratma sürecidir (Kartal, 1992: 10). Kentli, kırsal yaşam biçiminden farklı bir yaşam sürdüren, geçimini tarım ve hayvancılık dışı faaliyetlerden kazanan kişidir (Erten, 1999: 30).

Kentli insanın davranışlarında kentli olabilmenin gerekli kıldığı değişiklikler olmalıdır. Mekânın yanında insanların davranışları kentli kılınmalıdır (Kaygalak, 2005: 19).

Ekonomik bakımdan kentlileşme; kişinin geçimini tamamen kentten ve kente özgü işlerden sağlıyor olmasıdır. Sosyal bakımdan kentlileşme ise; kır kökenli insanın çeşitli konularda kentlere özgü tavır ve davranış biçimlerini, değer yargılarını benimsemesi ile gerçekleşmektedir (Kartal, 1992: 50).

Kentlileşmenin asıl özellikleri toplumsal - kültürel boyutlarda ortaya çıkar. Çünkü kentler bir tasarının, aklın ürünüdür. Bu tasarlanmış mekânlardaki davranışlar da tasarlanmıştır. Kişinin kendisini kente ait hissetmesi ve yaşadığı kente karşı sorumluluk duyabilmesi için kentli davranış kalıplarını benimsemiş olması gerekir. Kentlileşme, kentli insanın davranışlarında altı boyutta gözlenebilir (Bal, 2002: 65):

1. Ekonomik Davranışlar: Geçimini tarım dışı alanlarda yani sanayi ve hizmet sektöründen karşılar. Serbest piyasa koşulları içinde örgütlü olmayı amaç edinir.
2. Sosyal Davranışlar: Aile kurumunu önemser. Aile içi ilişkilerde demokratik değer ve tutumları geliştirir. Kadın-erkek eşitliğinin gereğini yapar. Eğitime daha çok pay ayırır. Toplumda bir statü elde etmenin kişisel başarıyla ilişkili olduğunu bilir ve buna göre kendini geliştirir. Farklılaşmaları doğal karşılar. Serbest zamanını kişisel ve toplumsal faydaya dönük olarak kullanır.
3. Siyasal Davranışlar: Siyasal toplumsallaşmayı önemser. Haklarının ve sorumluluklarının bilincindedir. Siyasi kurumları demokrasinin yerleşmesinde vazgeçilmez yapılar olarak görür. Sivil topluma özgü organizasyonları destekler. Yerel yönetimlerin yetki, olanak ve hizmet düzeylerinin yükseltilmesini ister ve sorumluluk alır. Ulusal ve insanlığa ilişkin sorunlara duyarlıdır.
4. Psikolojik Davranışlar: Ölçülebilir başarıları amaçlar.
5. İnançsal Davranışlar: Dinin evrensel mesajlarını anlamaya çalışır
6. Estetik Davranışlar: Oturduğu konutun yaşadığı kentin çirkinliklerinden rahatsız olur ve güzelleştirmek için gereken çabayı gösterir.

Tüm bu süreçlerin gerçekleşebilmesi için bir nesilde olmayacak kadar uzun bir zaman dilimine ihtiyaç vardır. Kentlileşme sürecinde ortaya çıkan çevre değişikliği, aynı zamanda geleneksel toplumdan çağdaş kent topluluğuna geçişi de ifade eder. Sosyolojik açıdan kentlileşmenin en önemli özelliği bir “toplumsal değişim” olmasıdır. Bu hızlı ve sağlıksız yaşanan kentleşme süreci aynı zamanda kente yeni gelenlere bir “kültür şoku” yaşatmaktadır.

Değişim, zaman içinde herhangi bir şeyde gözlenen farklılaşma demektir. Bu farklılaşma bazen küçük, bazen büyük boyutlarda olabilir. Toplumun yapısını oluşturan, toplumsal ilişkilerin ve bunların yapısını belirleyen toplumsal kurumların

farklılaşmasına neden olan değişimler “toplumsal değişme” olarak adlandırılır. Toplumsal değişme toplumun yapısında ve kültüründe ortaya çıkar. Kente gelen insanların da yaşadıkları çevre değişikliği ile beraber kültürel değişimi de yaşamaları kaçınılmazdır. Fakat burada göz önünde tutulması gereken bir konu da her değişimin gelişme olmadığı gerçeğidir. Çünkü toplumsal değişim geriye doğru da olabilir. Değişimin yaşandığı her toplumda toplumsal hareketlilikte artar. Sanayileşmiş ülkelerde kentleşme hareketini başlatan kırın iticiliği değil, kentin çekiciliğidir (Sencer, 1980: 104).

Dikey hareketlilik, toplumsal değişimin hızlı yaşandığı toplumlarda görülür. Çünkü değişimin yönü yukarı doğru bir ivme gösterebileceği gibi, aşağı doğru da gerçekleşebilir. Sanayileşmiş ülkelerin kentlerinde, yukarı doğru dikey hareketlilik gözlenir.

Gelişme, birden fazla alanda oluşan ilerlemeyi kapsar. Toplumdaki ekonomik refahın artması, orta sınıfın yükselmesi, gelir dağılımının adaletli olması gibi ölçütler toplumsal gelişmenin göstergeleridir. Gelişme bilinçli bir çabanın sonucudur. Bir kentte de insanlar ihtiyaçlarını karşılayabiliyorsa, sağlık, kültür ve eğitim harcamalarını karşılayabilecek gelirleri varsa, insanların yaşam standardı her anlamda yükseliyorsa gelişme vardır. Bir başka deyişle birçok alanda ilerleme varsa gelişme yönünde değişim oluşur.

Köyden kente göç süreciyle yaşanan büyük toplumsal değişimle beraber kırdaki yüz yüze ilişkiye dayanan, birincil grup ilişkileri çözülmeye başlar. Kentin yapısına uygun resmi, çıkarlara dayalı ikincil grup ilişkileri görülür. Toplum içindeki geleneksel bağlar zayıflarken, insanların birbirine bağımlılığı artar. Tarımla uğraşan geniş aile yapısı yerini küçük aile yapısına bırakır (Wirth, 2002: 103).

Toplumbilimde yazılı olmayan normlar olarak kabul edilen, geleneklerin ve göreneklerin, kentlerde yaptırım gücü azalmıştır. Kentte ekonomideki değişimlerin hızlı yaşanması, insanların yaşam kalitelerinde de değişimlere neden olduğu için dikey hareketlilik artmaktadır. Sanayileşmeden sonra kentlerde ortaya çıkan işbölümü ve uzmanlaşma da, dikey hareketliliğe olanak tanımıştır. Kentli kimliğinin oluşmasında da bu nedenle dikey hareketlilik önemlidir. Çünkü yukarı doğru yaşanan bir değişim toplumun refah düzeyinin yükseldiğinin göstergesidir. Aşağı doğru hareketlilikte ise

sürekli göç alan kentte toplumsal huzursuzlukların olduğunun göstergesidir. Bu nedenle dikey hareketliliğin toplumsal sonuçları her zaman, kentli kimliğinin oluşturulması açısından önemlidir.

Köyden kente göç, kırsal kesimdeki yaşam koşullarının bir zorlayıcılığının sonuçlarıdır. Kente gelen insanlar birden kentli olamadıkları gibi plansız kentleşmeye de neden olurlar. Köyden kente göç edenler aynı zamanda, köylerindeki akrabalık ilişkilerini, manevi değerlere bağlılığı kentte göremedikleri için sıkıntı çekmektedirler. Karşılaştıkları yeni kentli kültürü, kültür şokuna neden olmaktadır. Bu durumun sürekli olmaması ve bireyin kendini kentli olarak tanımlayabilmesi ve hissedebilmesi için, içinde yaşadığı kentle bütünleşmesi gerekir (Sencer, 1980: 107).

Kültürel kimliğini tanımlarken, yani kendisini hangi toplumsal grupta özdeş gördüğünü ifade ederken, kente özgü değerleri, davranışları özümsemiş olması gerekir. Buna değerler sistemi açısından baktığımızda Türkiye’de bir kutuplaşma sürecinin yaşandığını görürüz. Kentlileşme süreci, dış dünya açısından bakıldığında başkalaşma, ulusal ölçekte baktığımız zaman ise yabancılaşma görünümündedir (Tolan, 1981: 264).

Günümüzde kente göç eden insanlar özellikle İstanbul gibi metropol kentlere göç edenler yaşadıkları kültürel şoku aşabilmek, kendilerini kentli hissedebilmek, kente tutunabilmek için çeşitli çözümler üretirler. Bunlardan biri de; kente gelenlerin iş bulabilmek, konut bulabilmek, ekonomik ve sosyal sorunlarını azaltmak, kültürel kimliklerini korumak için bir araya gelerek, dernek ya da vakıf gibi örgütlerin çatısı altında “hemşerilik ilişkileri” kurmalarıdır. Hemşerilikte anlatımını bulan kimlik, göç edenlerin geldikleri yere ait gibi görünse de kent ilişkileri içerisinde bakıldığında, son derece kentli bir kimliktir. Çünkü hemşeri kimliği, göç öncesinde anlamlı değildir, göç sonrasında oluşmuştur (Bal, 2002: 93).

Kentlerde yaşanan bu değişim-dönüşüm süreçleri ciddi anlamda sosyal ve ekonomik sorunları da beraberinde getirir. Kentlerin toplumsal yapılarında da dönüşüm meydana gelir. Bu noktadan baktığımızda “mekân” ve “toplum” ayrı kategorilerdir. Fakat birbirleri üzerinde dönüştürücü etkileri vardır. Mekânda yaşanan değişim ve dönüşüm doğrudan toplumu etkiler. Kent kavramının ortaya çıktığı ilk dönemden günümüze dek kentlerin oluşumunda ve dönüşümünde, kentnin toplumsal yapısı ile fiziksel yapısı arasındaki bu karşılıklı ilişki her zaman var olmuştur.

Kentlerin yeniden biçimlendirilmesi, yaşanan mekâna yeniden anlam kazandırılması günümüzde giderek benimsenen yaklaşım haline gelmiştir. İnsanların davranışları ile kent mekânı arasındaki bu ilişki zamanla kentin tümünü dönüşüm uğratmaktadır. Kentlerin bu değişim-dönüşüm süreci her zaman istenilen yönde ve planlı olarak yaşanmamaktadır. Kentin sağlıklı çevrelerce kuşatılması, sağlıklı dönüşümün en açık belirtisidir; trafik sorunları, gürültü, gittikçe azalan yeşil alanlar gibi. Bu noktada bu sağlıklı dönüşümü engelleyecek olan çözüm yollarından biri olarak görülen kentsel dönüşüm projelerini de incelemek gerekir.

İKİNCİ BÖLÜM

2. KENTSEL DÖNÜŞÜM VE KENTSEL DÖNÜŞÜM PROJELERİ

Kent olgusu durağan değildir. Sürekli devinerek dönüşür. Eski formunu terk ederek yeni formunda varlığını sürdürür. Fakat bunu imkanlar ve ihtimaller dahilinde gerçekleştirir. Kentin dönüşümünü etkileyen ve yönlendiren çok sayıda faktör vardır. Kent doğası gereği sürekli değişen dönüşen bir sistem olduğu için, yeniden kendini üretebilmeye yönelik bir program izler. Kentteki sistem her sorun karşısında mutlaka dönüşerek yeni bir form kazanmaz. Çünkü bazı sorunlarda, sistem dönüşüme gerek duymadan sorunları kendi içinde çözümlenebilir. Bazen de kente etki eden faktörler bilinçli müdahaleler yoluyla, değişik ölçülerde dönüşüme neden olurlar. Kentlerin bazen doğadan kaynaklanan sarsılmalarla bazen de insan kaynaklı bilinçli ya da bilinçsiz müdahalelerle dönüştüğü kabul edilen bir gerçektir. Kentler çoğunlukla göçler, sağlık politikaları, ekonomideki dalgalanmalar nedeniyle bir dönüşüm süreci geçirirler. Kentlerin mekânsal yapıları kimi zaman hızlı kimi zaman yavaş kimi zaman da âni bir şekilde dönüşürler. Konut alanları, sanayi bölgeleri, alışveriş merkezleri, tarihi alanlar kent sistemi içerisinde bu süreci normal olarak yaşarlar. Çünkü kent sistemi içinde bu normal bir süreçtir. Kentin bir bölümünün ya da tümünün dönüşümünü istenilen yönde değiştirebilecek olan araçlardan en önemlisi günümüzde kentsel dönüşüm projeleridir.

Kentlerin dönüşüm sürecinde kentsel dönüşüm projelerinin devreye girebilmesi, çözüm olabilmesi için öncelikle kentin bir bölümünün ya da tamamının kendini yeniden toparlayamayacak, üretemeyecek kadar kötü köhne bir duruma gelmesi gerekir. Sermaye de dönüşüm projelerinde önemli bir faktördür. Kentsel sistemler rastgele kurulmamışlardır. Kentlerin ortaya çıkışı planlı uzun bir geçmişe dayanmaktadır. Kentsel sistemler tasarlanmıştır. Kent bir tasarım ürünüdür.

Çalışmanın bu bölümünde kentlerin dönüşümü ve bu dönüşümü gerçekleştirecek önemli araçlardan biri olan kentsel dönüşüm projeleri değerlendirilmektedir. Kentsel dönüşüm kavramının tarihsel gelişimi, amacı, Türkiye'deki kentsel dönüşüm uygulamaları, kentsel dönüşüm projelerindeki farklı yaklaşımlar, bu projelerin uygulama alanlarından biri olan konut sorunu, kentsel dönüşüm projelerinin Türkiye'deki konut sorununa çözüm getirip getiremeyeceği, TOKİ'nin uygulamaları,

kentsel dönüşüm projelerinde kullanılan aktörler ve üstlenmeleri gereken roller, kentsel dönüşüm projelerinin hukuksal boyutu açıklanmaktadır.

2.1. Kentsel Dönüşüm Kavramı

“Dönüşüm” kelimesi olduğundan başka bir biçime girme, başka bir durum alma, inkılap, transformasyon olarak tanımlanır (<http://www.tdk.gov.tr/TR/SozBul/>). Kentsel dönüşüm kavramı bu tanımdan hareket edildiğinde, kentlerin içinde buldukları durumdan, başka bir şekle geçmesi olarak açıklanmaktadır.

Sanayileşme olgusu ile beraber kentlerin yapısında, kurumlarında, ilişkilerinde de tam bir dönüşüm yaşanmaya başlamıştır. Kentsel dönüşüm kavramının da sanayileşme – kentleşme kavramlarıyla beraber bir arada kullanılmasının nedenlerinden biri de budur. Sanayi Devriminden sonra gelen kentleşme olgusunu Batıdaki ülkeler Dünya’daki diğer ülkelerden daha önce yaşamaya başlamışlardır. Bu nedenle kent araştırmaları batı kökenlidir. Kentsel dönüşüm kavramının da kaynağı batılı ülkelerdir. Uluslararası literatürdeki kentsel dönüşüm tanımları, kentin modernizasyonu sağlıklı sürdürülebilir kentler gibi aynı sonucu hedefledikleri halde yöntem, vizyon strateji açısından farklılıklar gösterirler (Kayasu, 2003: 7).

Kentsel dönüşüm, “kentsel sorunların çözümünü sağlayan ve değişime uğrayan bir bölgenin ekonomik, fiziksel, sosyal ve çevresel koşullarına kalıcı bir çözüm bulmaya çalışan kapsamlı bir vizyon ve eylem” olarak tanımlanmaktadır. Kentsel dönüşümün üç ayırt edici özelliğini belirlemek tanımı daha kapsamlı hale getirebilir. Birincisi; bir mekanın doğasını değiştirmek için, o mekanda yaşayan halk ile o yerin geleceğinde söz sahibi olacak olanları bu sürece dahil eder. İkincisi; dönüştürülecek bölgenin özelliklerine bağlı olarak, devletin işlevleriyle kesişerek çok çeşitli hedefleri içerir. Üçüncüsü; yapısı zaman zaman değişse de ortaklar arasında işleyen bir yapıya sahiptir.

(Turok, 2004: 25).

Küreselleşme ile beraber kentler de, yeni çevrelerine uyum sağlamaya başlamışlardır. Ekonomik küreselleşme ile beraber, dünya piyasasını yakalamak isteyen kentler arasında rekabet artmıştır. 1990’lı yılların başından itibaren “dünya kenti”

hipotezi dünyanın gündemine girmiştir. Dünya kenti hipotezi; kentlerin, dünyadaki önemine göre, bir hiyerarşik düzene sahip olduğu ve önde gelen büyük kentlerin, küresel ekonominin gücü ve kontrol fonksiyonları için, rekabet içerisinde olduğu kavramı ile oldukça geniş bir literatür oluşturmuştur. Kentler hem içinde yaşayanlar için hem iş dünyası için cazip olmak zorundadırlar. Bir görüşe göre; kentler “pazarlanacak olan ürünler” dir. Dünya kenti olarak tanımlanan; NewYork, Londra ve Tokyo, küresel ekonominin yönetimini ve kontrolünü ellerinde tutan kentlerdir. Bu dünya kentlerinde; kentsel dönüşüm uygulamaları, küresel iş dünyasını çekmek amacıyla yapılır. Bu kentlerde dönüşüm uygulamaları, merkezi iş alanlarında, havayollarında, turizm sektörü gibi küresel alanda faaliyet gösteren sektörlerde uygulanır. Örneğin; küresel intibak için havaalanlarının genişletilmesi, stratejik ofis merkezlerine bağlantı olanaklarının kolaylaştırılması; küresel şirketleri kente çekebilmek için çekici, iyi hizmet sağlayan ofisler seçilmesi bu uygulamalar arasındadır (Thornley, 2004: 42).

Gelişmiş kentlerde ya da diğer deyişle dünya kentlerinde yapılan bu dönüşüm hareketlerinin sadece; “küreselleşme kaçınılmazdır” varsayımından hareket ederek gerçekleştirilmesi, uygulamaların, toplumsal boyutunun ihmal edildiğini göstermektedir. Literatüre bakıldığında son yıllarda, kentlerde zengin-fakir ayrımının giderek keskin hale geldiği görülmektedir. Bu nedenle kaynaklarda “ikili kent” kavramına sıkça rastlanmaktadır. Gelişmiş ülkelerin kentlerinde yaşayan yerel halk; alışveriş merkezlerinde, kumarhanelerde, konferans merkezlerinde kendileri için fazla bir şey bulamayacaklar ve bu da insanların yaşam kalitesini olumsuz yönde etkileyecektir. Kentteki kurumlarda çalışanlar; düşük ücretle çalıştıkları için, bu olanaklardan yararlanamayacaklardır. Bu nedenle insanların, kentsel hizmetlerin fiziksel anlamda yakınında bulunması, onların bu hizmetlerden yararlanma olanağını sağlamamaktadır. Kentsel dönüşüm projelerinde, gelişmiş ülkelerin kentlerinde bile yapılan uygulamalarda; bu projelerin toplumsal boyutu ihmal edilmemeli, işsizlikle, yoksullukla olan birebir bağlantısı gözden kaçırılmamalıdır.

2.2. Kentsel Dönüşümün Amaçları

Dünya'nın bugün geldiği noktaya bakıldığında; dünyadaki tüm kentleri- çöküntü alanlarının etkisi kontrol altında tutulmazsa- yirmi yıl içerisinde, oldukça büyük sorunlar beklemektedir.

Bu sorunların, çözümü için en önemli alternatif kabul edilen, kentsel dönüşüm uygulamalarının en öncelikli amacı; herkes için yeterli, ihtiyaçlarının karşılandığı sürdürülebilir kentler oluşturulmasıdır (Balamir, 2005: 28).

1990'lı yıllardan başlayarak, kent merkezlerinin daha yoğun kullanılması, yeniden değerlendirilmesi sorunu şehir plancılarının başlıca uğraşı alanı haline gelmiştir. Bunlara “kentsel yenileme”, “kentsel yeniden doğuş” gibi adlar verilmektedir. Kent yenileme ihtiyacı; kentteki yapıların fiziksel ve toplumsal anlamda eskimesinden doğabileceği gibi, belli bir semtin ve kent kesiminin değerini tüm olarak yitirmesi sonucunda da ortaya çıkabilir. Kent yenilemenin, plansız gerçekleştirilmesi, konut açığının kapanmasına yardımcı olmadığı gibi ekonomi açısından da sakıncalar doğurur. Örneğin; aynı yolların sık sık genişletilmesi, kaldırımların daraltılması, ağaçların kesilmesi kentlerde yaşayanları rahatsız etmekle kalmaz, aynı zamanda da kentteki gelişmeleri de aksatır. Bu konuda ki sorunların giderilmesi için Hans Bernoulli; kentlerin yenilenmesi için, her on yılda bir, bir mahallenin tümü ile yenilenmesini önermiştir (Keleş, 2006: 438).

Kentin, fiziksel koşulları ile toplumsal sorunları arasında doğrudan bir ilişki vardır. Kentlerde, fiziksel çöküntünün kaynağı, toplumda yaşanan bozulmadır. Kentsel dönüşüm uygulamaları da bu bozulmanın nedenini araştırır, önerilerde bulunur. Kentsel dönüşümün amaçlarından biri de budur. Kentsel dönüşümün amaçlarından ikincisi: kentsel alanların geliştirilmesi ya da üretilmesi sürecinde tercih edilecek kentsel politikaların ne olacağına belirlenmesidir. Üçüncüsü: hem fiziksel hem de toplumsal açıdan çöküntü alanı haline gelmiş, kent parçalarında, ekonomik canlılığı sağlayacak stratejiler geliştirerek, orada yaşayan insanların yaşam kalitesini arttırmaktır. Amaçlardan dördüncüsü de: şehirlerin kültürel, tarihi kimliklerinin korunması, canlandırılması, doğal yapısının korunması ve gelecek nesillere aktarılmasıdır (Akkar, 2006: 30).

Günümüzde kentlerin üretilen, tüketilen, birikim sağlanan çok boyutlu bir sosyal olgu olduğunun da bilincine varılmıştır. Bu nedenle kentsel dönüşüm projeleri; eşitlikçi, çevreci, sosyal adaletçi, nitelikler taşıyan uygulamalar olmalıdır (Smith, 2005: 74).

2.3. Kentsel Dönüşüm Uygulamalarının Tarihsel Gelişimi

2.3.1. Kentsel Dönüşüm Politikalarının Avrupa ve Amerika'daki Tarihsel Süreci

19. yüzyılla beraber kentlerde de sürekli bir değişim-dönüşüm süreci başlamış ve kentlerde, kentsel dönüşüm uygulamaları ortaya çıkmıştır. Farklı bölgelerden sanayi bölgesine olan göçler, sağlıklı mekânlar oluşturmaya başlayınca, bu bölgelerin sağlıklı yaşam koşulları oluşturabilmesi için, projeler üretilmeye başlanmıştır.

Yoksul konut alanları dünyada çok sayıda ülkenin maruz kaldığı bir sorundur. 1987 yılı dünyada konut yılı ilan edilmiştir. Uluslararası toplantılarda, gelişmekte olan ülkelerin karşı karşıya kaldığı en önemli sorun olan konut sorunu sürekli gündemde kalmıştır. Bu toplantılar kentsel dönüşüm projelerinin ortaya çıkmasında ve şekillenmesinde çok etkili olmuştur (Torunoğlu, 2005: 2). 1996'da İstanbul'da yapılan Birleşmiş Milletler Konferansı'nda, Habitat Gündemi oluşturulmuştur. İstanbul'daki bu konferansta temsil edilen, 171 ülkenin temsilcilerinin de katıldığı düşünce şudur: "Herkes için barınma gereksiniminin temin edilmesi ve sürdürülebilir insan yerleşmelerinin oluşturulması için çaba harcamalıdır." Habitat Gündemi'nde, artık konut sorununun sadece devlet desteği ile çözülemeyeceği düşüncesi kabul görmüştür. Bu gündemin temel düşüncesi, konut sorununun çözümünde özel sektörün ve toplumun önemli rol oynadığıdır. Fakat buradan devletin, bu sorundan tamamen elini çekmesi anlamı çıkmamalıdır (Hauge, 2004: 178).

"Yerel Gündem 21", 1992'de Rio Zirvesi'nden çıkmıştır. Yerel Gündem 21'de sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleştirilebilmesi amacıyla yoksul kesimlerin kaynaklara daha erişebilir olmaları gerektiği savunulmuştur. Bu ilkeler, 2002 Sürdürülebilir Kalkınma Dünya Zirvesi'nde tekrar doğrulanmıştır. 1999 yılında Dünya Bankası'da konut sorununun çözümü yolundaki çabalara katılmıştır. Bu toplantılarda belirlenen amaçlar, sürdürülebilir toplum oluşturulması için tüm katılımcıların mutabık kaldığı konulardır. Çünkü konut sorunu tüm dünyada özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde giderek derinleşen bir krize dönüşmektedir. Bu krize işaret eden bazı veriler vardır. Konunun ivedilikle anlaşılması için bu verileri sıralamak yararlı olacaktır (Hague, 2004: 178-179):

1-) Her geçen gün kentlerde yaşayan nüfus oranı 180.000 kişi daha artmaktadır.

- 2-) 2000-2015 dönemi itibariyle, yeni eklenen kentsel nüfusun % 93'ü az gelişmiş ülkelerde yaşayacaktır.
- 3-) Kentsel nüfus 1990'lı yıllarda % 36 artmıştır.
- 4-) 2001-2031 dönemi itibari ile, gelişmekte olan ülkelerin nüfusu iki katına çıkarak; yılda 70 milyonluk artışla, yaklaşık 4 milyar olacaktır.
- 5-) Kırsal nüfus fazla artmayacaktır. 2020 sonrasında da kırsal nüfusta düşüş beklenmektedir.
- 6-) Büyümenin % 75'inin, nüfus büyüklüğü 1 milyon ile 5 milyon kişi arasında olan kentlerde gerçekleşmesi beklenmektedir.
- 7-) Bugün dünyada her altı kişiden biri çöküntü alanlarında yaşamaktadır. Bu eğilimler devam ettiği sürece, bu değer 2033 yılı itibariyle her üç kişiden biri olacaktır

Sanayileşmiş ülkelerde başlayan, insanların yaşam kalitesini arttırmak amacıyla dünyanın gündeminde olan, kent planlarının en sonuncusu kentsel dönüşüm projeleridir. Bu projelerin ortaya çıkış yeri batılı ülkelerdir. Fakat her ülkenin değişim dönüşüm dinamikleri farklıdır, kentsel dönüşüm projelerinin, uygulandığı her ülkenin ihtiyaçlarına cevap verilecek şekilde hazırlanması gerektiği, bu konuda çalışmalar yapan akademisyenlerin ortak görüşüdür. Dünyada kentsel dönüşüm uygulamalarını üç ayrı dönemde ele almak mümkündür: Birincisi, 1945-1970 arasında teknik bir yaklaşımın göz önüne alındığı şehir merkezlerinin düzenlendiği ve yeniden inşa edildiği dönem. İkincisi, 1970-1982 arasında sosyal odaklı kentsel yenileme dönemi. Üçüncüsü, 1982'den günümüze kadar gelen girişimcilik yaklaşımıyla bütünleşen, "kentsel yenilikçilik" dönemi. (Spit, 2004: 108).

Kentlerin yapılanma süreçlerinde modernizm etkili olmuştur. 1940'lar ve 1950'lerdeki kentsel politikalar, kentlerin yeniden inşasına yöneliktir. Yeniden yapılanma politikaları ortaya çıkmıştır. Amerika Birleşik Devletleri 1949 yılında "Konut Yaşam" yasasını çıkarmıştır. Bu yasa sosyal konut politikasının genişlemesini, kentsel yenilemenin kurumsallaşmasını sağlamıştır. Bu dönemde kenar mahalleler yıkılarak bu alanlara çok katlı konutlar inşa edilmiştir. Kent merkezlerinde de yıkımlar yapılmış, yeni kent merkezleri ofis ve ticaret alanları haline dönüştürülmüştür (Akkar, 2006: 31). I. Dünya Savaşından büyük hasarla çıkan Avrupa'daki kentlerde, savaştan sonra ortaya çıkan kentsel çöküntü hükümetleri bu konuda çözüm arayışına yöneltmiştir (Özden, 2001: 2).

Kuzey Amerika’da ve Avrupa’da bozulmuş olan yaşam koşullarını iyileştirebilmek için kentsel dönüşüm programları geliştirilmeye başlanmıştır. Fakat önceleri Amerika’da bu uygulamalar “siyahları yerinden etme hareketi” olarak algılanmıştır (Göksu, 2005: 10). Kentlerde yaşayan insanların gelirleri farklı olduğu için kentlerin değişik bölgelerine yerleşmişlerdir. Bu durum da hem kentsel mekânda farklılığa hem sosyal anlamda ayrışmaya neden olur. Bazen bu farklılaşmalar o kadar ileri boyutlara gitmektedir ki çöküntü alanlarının temizlenmesi kaçınılmaz hale gelmektedir. Bu alanlar yaygın fiziksel bozulmanın yanı sıra sosyal sorunları da çok yoğun olarak getirmektedir. Çünkü çöküntü alanları yaşanılmaz hale gelince boşaltılmakta, yerine yeni binalar inşa edilmediği sürece de; en marjinal grupların, suçluların, uyuşturucu kullananların mekânı haline gelmektedir. Amerika’da da konut alanında yaşanan sorunlar, hemen kent merkezinin çeperinde olmaktadır. Kentlerdeki orta sınıfın kent merkezini terk ederek, banliyölere yerleşmesiyle kent merkezleri boşalmıştır. Amerika’da gelir dağılımı, Avrupa ülkelerine göre oldukça adaletsizdir. Sosyal yardım sistemi de oldukça dar kapsamlı olduğu için, nüfusun büyük bölümü kaliteli konutlarda oturma olanağı bulamamaktadır. Kentte kalan düşük gelir grupları da, bu terk edilmiş binalara yerleşerek belli alanlarda yaşamaya başlamışlardır (Andersen, 2004: 152).

Batıda ise gelişme hareketleri, mevcut olan kent ve kasabaların çevresinde banliyö denilen, yeni yerleşim birimlerinin oluşmasıyla belirginlik kazanmıştır. 1970’lerde kentsel yenileme ve kentsel iyileştirme projelerine öncelik verilmiştir. Özellikle İngiltere’de kentsel dönüşüm projeleri geniş bir uygulama alanına sahiptir. İngiltere’deki kentsel dönüşüm projelerinin hedefleri; düşük gelirli insanların güçlendirilmesi sosyal ve kültürel çeşitliliğin sağlanması, sosyal açıdan bütünlüğün korunmasıdır. İngiltere en fazla deneyime sahip olduğu halde bu sayılan hedeflerin gerçekleştirilmesinde sorunlarla karşılaşmaktadır (Bailey, 2004: 102). 1970’lerin sonuna doğru kentsel dönüşüm projesinde devlet ve yerel yönetimler halkın daha katılımcı olabileceği politikaları tercih etmeye başlamışlardır. Sadece kamu sektörünün değil, çeşitli aktörlerin de bu projelere dahil edildiği gözlenmiştir.

1980’lerin başında dünyanın gündemindeki birçok konuda olduğu gibi kentsel dönüşüm konusunda da radikal değişiklikler yaşanmıştır. Kuzey Amerika’daki ve İngiltere’deki uygulamalarda; geniş alanları kapsayan, kamu yararından daha çok

yatırımcının kârını öne çıkaran projeler gerçekleştirilmiştir (Kayasu, 2003: 5). Bu yıllardaki konut sorunlarında, kamu sektörü yaşanan sürece taraf olmak zorunda kalmıştır. Birçok ülkede, kentlerde oluşan çöküntü alanlarının nedenlerine ilişkin, sosyal bilinç oluşmaya başlamıştır. Yenileme hareketlerinin, toplumsal boyutu daha çok dikkate alınmaya başlamıştır.

1990'ların sonlarında kentsel dönüşüm müdahalelerinde, çok faktörlü ve çok aktörlü işbirlikleri görülmektedir. Bu yıllardaki konut yenileme hareketlerinde, devletin konut alanından geri çekilmesini görürüz. Tekil mülkiyete dayanan projeler, önem kazanmaya başlamıştır. Özel sektör, yatırım yapması konusunda teşvik edilmeye başlanmıştır. 2000'li yıllara gelindiğinde dünyada artık konut sorunu, kentlerdeki sosyal ve ekonomik süreçlerin bir parçası olarak kabul edilmektedir (Andersen, 2004: 158).

2.3.2. Türkiye’de Kentsel Dönüşüm Uygulamaları

Kent konusunda tüm araştırmalar ve çalışmalarda olduğu gibi kentsel dönüşüm konusunda da batıdaki kavramlar ve uygulamalar Türkiye’de kentsel dönüşüm çalışmalarında etkili olmaktadır (Dündar, 2003: 10).

Türkiye’deki kentlerin yapıları kültürel, çevresel, toplumsal dinamikleri batılı ülkelerden farklıdır. Bu nedenle kentsel dönüşüm müdahaleleri aynen değil, yapıya uygun hale getirilerek kullanılmalıdır. Batıdaki uygulamalardan, deneyimlerden yararlanmalı; fakat mucize çözüm gibi algılanıp aynen kullanmanın uygun olmadığı da bilinmelidir.

Türkiye’de kentsel dönüşüm uygulamalarına bakıldığında, en önemli sorun alanının, konut ihtiyacı ve gecekondü alanlarının dönüşümü olduğu görülür. Türkiye’deki kentler birçok kentsel dönüşüm sorunuyla beraber; depreme dayanıklı mekânların oluşturulması, tarih ve kültürel mirasın korunması, sürdürülebilir çevrenin oluşturulması sorunları ile de karşı karşıyadır. Fakat tüm bu sorunların içerisinde en öncelikli olanı barınma ihtiyacının karşılanmasıdır; yani konut sorunudur. Çünkü barınma ihtiyacının karşılanmadığı durumlarda Batıdaki deneylerde de görüldüğü gibi sosyal dışlanma,

yoksulluğun artması gibi çözülmesi birbirinden zor olan sorunları da beraberinde getirecektir (Kazgan, 2003: 12).

Bu soruna Dünya ölçeğinde de bakıldığında, yoksul konut alanları çok sayıda ülkenin karşı karşıya kaldığı en temel konudur (Torunoğlu, 2005: 1).

II. Dünya Savaşından sonra, batılı ülkeler gibi Türkiye’de de 1950’lerde hızlı kentleşme olgusunun kentlerdeki en önemli yansıması, sağlıksız ve kontrolsüz nüfus artışıdır. Kentlerde yaşanan bu değişim-dönüşüm süreci hızlı, çarpık kentleşme ve bunun getirdiği, öncelikle acil çözüm gerektiren gecekondular, konut sorunu sürekli yeni tanımlamalarla bilim insanlarının ve yerel yönetimlerin, bu konuyla ilgilenenlerin gündeminde en üst sıralardadır (Yıldırım, 1994: 23).

Kent sosyolojisinin konusu olan kentlerdeki değişim, dönüşüm sürecini etkileyen unsurlardan biri de; konut sorunu ya da Türkiye’deki daha bilinen adıyla gecekondular sorunudur.

Dünya’da olduğu gibi Türkiye’deki kentlerde de radikal çözüm önerileri gerektiren sorunlar, küreselleşme ile birlikte ulus devlet sınırlarını aşarak daha belirgin hale gelmiştir (Karakurt, 2003: 219).

1999 Marmara Depremi Türkiye’deki konut sorununun, sağlıksız yapılaşmanın sonuçlarını en dramatik şekilde göz önüne sermiştir ve kentsel dönüşüm projelerinin yerel yönetimlerin, halkın ve medyanın her an ilgi alanına girmesine neden olmuştur.

Türkiye’deki kentler Batıdaki kentlere göre dönüşüm sürecini daha hızlı yaşamaktadır. Çünkü sürekli enflasyonist ortam, kırdan kente olan göç hareketleri, kentlerdeki ve çeperlerindeki aşırı nüfus yığılmaları, kentlerdeki hareketliliği, değişimi etkilemektedir.

Türkiye’deki her kentin kendine özgü kentsel dönüşüm sorunları vardır. Kentsel dönüşüm projelerinin mekânsal boyutuna şehir plancıları sahip çıkmışlardır. Fakat her mekânsal müdahalede olduğu gibi kentsel dönüşüm projelerinin de sosyal ve toplumsal boyutu olduğu gözden kaçırılmamalıdır. Kentsel dönüşüme gecekondulaşma yönünden bakıldığında, kendiliğinden gerçekleşen bir dönüşüm sürecidir. Bilinçli dönüşüm ise belli ilkeler doğrultusunda, sokak ölçeğinde ya da mahalle ölçeğinde yenileşme, sağlıklaştırma, iyileştirme gibi farklı kentsel dönüşüm yollarından birini tercih ederek gerçekleştirilir.

Kentsel dönüşüm hareketine dar perspektiften bakanlar bu uygulamaları sadece yık–yap hareketi olarak değerlendirmektedirler. Fakat şu da gözden kaçırılmaması gereken bir vurgudur. Kentsel dönüşüm projelerinin, 1980’den sonra küreselleşmeyle ve Türkiye’de de uygulanmaya başlayan neo-liberal politikalarla ilişkili olduğu yadsınamaz bir gerçektir (Yıldırım, 1994: 23).

Türkiye’de kentsel dönüşüm projelerinin ilk planlı örneği Ankara kentinde, Dikmen vadisinde uygulanmıştır. 1990’lı yılların başında gerçekleştirilen Dikmen Vadisi ve Portakal Çiçeği kentsel dönüşüm projeleriyle kentin gecekonduyla kaplı yerleşim alanları, sağlıklı yerleşim birimlerine dönüştürülmüştür. 1989-1994 döneminde gerçekleştirilen bu projeler; kamu sektörü, özel sektör ve mülk sahiplerini proje bazında bir araya getiren; üzerinde ortaklık kurulan en önemli ilk örnektir. Portakal Çiçeği Vadisi uygulaması, belediye, girişimci ve mülk sahiplerinin bir şirket çatısı altında bir araya gelmeleri ve imar hakkı yerine projede yaratılan değer paylaşılması açısından önemi olan bir projedir. Proje kapsamında, mülk sahipleri ile uzlaşma sonucunda, imar hakkının düşürülerek yaratılan değer mülk sahipleri arasında paylaşılması ve proje finansmanının piyasa koşulları içinde yaratılması yenilikçi yaklaşımlardır. Dikmen Vadisi Projesi ise; Ankara Büyükşehir Belediyesi ve ilçe belediyelerinin bir araya gelerek oluşturdukları bir proje geliştirme şirketi tarafından yapılmıştır. Şirketin, gecekonduların kooperatif çatısı altında örgütlenmesi ve paydaşların, proje kurulu aracılığı ile proje kararlarına katılmaları katılımcılık açısından önemlidir. Ayrıca projenin finansmanı için yurtdışına tahvil satılması ve buradan elde edilen gelirle, projenin yapılması Türkiye’de ilk kez yapılan bir uygulamadır (Göksu, 2004: 251).

Dikmen Vadisi ve Portakal Çiçeği Vadisi projelerinde bu konuyla ilgilenen bilim insanlarının desteği alınmıştır. Özellikle projelerin uygulanma sürecinde Orta Doğu Teknik Üniversitesi’nden bilim adamları ve öğrenciler aktif rol almışlardır (Sönmez, 2006:121).

Türkiye’de 2000’li yıllarda uygulanmaya başlayan kentsel dönüşüm projelerinde ise; kentlerin yapı kalitesinin dibe vurması, aktör profillerinin değişmesi ve çok sayıda sektörün de bu müdahalelerde rol almaya başlaması, daha pratiğe yönelik çalışmalar olarak görülmektedir. 2006 sonbaharı itibarıyla Ankara Büyükşehir Belediyesi tarafından ilan edilen kentsel dönüşüm bölge sayısı 24’tür. Bu sayı bile, kentsel dönüşüm

projelerinin Ankara'nın kent yaşamı üzerindeki etkisini göstermeye yetmektedir (Şahin, 2006:116).

Türkiye'deki kentsel dönüşüm uygulamaları hem şehir plancılarının hem de toplumbilimcilerin ilgi alanındadır. Son dönemde Ankara Altındağ'da uygulanan kentsel dönüşüm projelerinin sosyolojik açıdan incelenmesi amacıyla, Altındağ Hacılar Mahallesi'nde "Kentsel Dönüşüm Projelerinin Gerçekleştirildiği Alanlarda Yaşayanların Bu Projeye Bakışları" adlı çalışma yapılmıştır. Hacılar Mahallesi aynı zamanda bir heyelan bölgesidir. Araştırmada, kentsel dönüşüm projelerinin uygulandığı alanlarda yaşayan halkın projeye ilişkin görüşleri ve bu projeden beklentileri incelenerek bu projelerin getireceği fiziksel ve toplumsal değişimlere ilişkin veriler elde edilmesi amaçlanmıştır. Altındağ, Ankara'da ilk gecekondulaşmanın yaşandığı yerdir. Bu çalışma hem seçilen evren açısından hem de kentsel dönüşüm projelerinin eylem alanlarından biri olan konut dönüşümü -diğer adıyla gecekonduların ıslahına yönelik bir proje- olduğu için araştırmanın sonuçları, son yıllarda yaşanan bu değişim ve dönüşüm hareketlerinin anlaşılabilmesi, yönünün tayin edilebilmesi için iyi bir kaynak oluşturmaktadır. Kentsel dönüşüm projelerinin sosyal yapıyı da dikkate alması gereken projeler olduğu, bu araştırmanın sonuçları arasındadır. Projelerin uygulanma aşamasında; belediyelerin proje kapsamındaki nüfusla görüşmesi, halkı projeler hakkında bilgilendirmesi, onların beklentilerini dikkate alması durumunda, gecekonduların bu projelere verdikleri tepki olumlu yönde olacak ve projelerin de hedefleri arasında olan yaşam standartlarında iyileşme sağlanacaktır (Ergan ve Şahin, 2006: 19).

Türkiye'de önce İslah İmar Planları'yla başlayan, daha sonra kentsel dönüşüm projeleri ile devam eden kentsel dönüşüm uygulamaları, sermayenin küreselleşmesiyle beraber; Türkiye'deki kentleşme, hızla artan işsizlik, kayıt dışı ekonomi, kentlerde giderek belirgin hale gelen zengin-yoksul farkının artışı, kaçak yapılaşma gibi, sosyolojinin de çalışma konularını oluşturan sorunların çözümü için, gerekli bir müdahale olarak kabul görmektedir (Şahin, 2006: 116).

Avrupa ülkelerinde kentsel dönüşüm faaliyetleri daha çok ekonomik ömrünü tüketmiş çöküntü alanlarında uygulanırken, Türkiye'de kentsel dönüşüm faaliyetlerinin en önemli ayağını gecekonduların dönüşümü oluşturmaktadır. Gecekonduların dönüşüm projeleri kentsel yerleşim alanı içerisinde yenileştirme, koruma, sağlama ve sağlıklaştırma

amaçları ile belli bir müdahale programı çerçevesinde yeniden düzenlenmesi gereken alanları kapsayan, temel olarak konut sorununu çözmeyi ve sorunlu alanların kente tekrar kazandırılmasını hedefleyen projelerdir. Bu tür dönüşüm projeleri tasarlanırken kamuya fazla yük getirmeyecek modeller tercih edilmelidir. Bu kapsamda gelişmiş, yaşanabilir mekânlar oluşturulmalı ve buna uygun finansman modelleri geliştirilmelidir. Kentle bütünleşemeyen geçkondu nüfusunun sosyolojik problemleri de olacağı için; bu nüfusun da beklentilerini karşılayacak, sosyal farklılıkları keskin hale getirmeyecek projeler yapılmalıdır. Doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımı, yaşam kalitesinin yükseltilmesi, doğal afetlerle mücadele gibi faktörler de kentsel dönüşüm projelerine olan ihtiyacı arttırmaktadır (Erdoğan, 2006: 237).

2.4. Kentsel Dönüşüm Uygulamalarının Gerçekleştirilebilmesi İçin Gerekli Olan

Koşullar

Kentsel Dönüşüm uygulamaları gereklidir. Bu uygulamaların yapılabilmesi için, önceliği değişme ve dönüşme baskısının aldığı gerçeği bilinmelidir (Tekeli, 2003: 2). Kentsel dönüşüm projelerinin, yaşam kalitesinin yükseltilmesi gibi beklentileri gerçekleştirilebilmesi için aşağıda belirtilen koşulları taşıması gereklidir:

Hukuksal altyapı oluşturulmalıdır. Bunun için yerel halka, özellikle alt ve orta gelir grubunu kapsayacak şekilde, konut kredilerinin yolu açılmalıdır. Bu konuda 3 Mart 2007 tarihi itibarıyla çıkmış olan ipotega dayalı konut kredisi (Mortgage) alt ve orta gelir grubuna hitap edecek şekilde düzenlenmelidir. İlave düzenlemeler yapılmalıdır. Bu sistemin hayat bulabilmesi için bir takım ekonomik parametrelerin olması gereklidir. Kentsel dönüşüm projeleri, için milli gelirin yeterli olması, yeterli finansman gibi (www.mortgage.com).

Ekonomide sürekli yüksek enflasyon engellenmeli, istikrar sağlanmalıdır. Yabancı fonların Türkiye'ye gelebilmesi ve proje finansmanı için ekonomide güven ortamı oluşturulmalıdır. 20–30 yıl vadeli kredilerin geri dönüşümü için, faiz oranı optimal seviyeye yani %1'lere inmelidir (Kuzu, 2004: 253). Kentsel, mekânsal, sorunların ne olduğu belirlenmeli, kentteki mekânların yenilenmesi ya da sağlıklılaştırılması için gerekli projeler üretilmelidir.

Sosyolojik uyum çalışmaları yapılmalıdır. İnsanların yaşadıkları mekânla arasında bir bağımlılık ilişkisi olduğu gerçeği kabul edilmelidir. Kentsel dönüşüm projeleri, öncelikle orada yaşayan insanların, yaşam yeri tercihlerine müdahale etmeyecek uygulamalar olmalıdır. Türkiye’deki kentler, özellikle büyük kentler, çok fazla göç aldığı için, nüfus hareketliliği ve çeşitliliği oldukça fazladır. Kırdan gelen insanlar, kentlerde geldikleri yörenin insanlarıyla, bir arada yaşamayı tercih etmektedirler. Bunun nedeni henüz kent kültürünü edinememiş olmalarıdır. Kentsel dönüşüm projelerinin, en büyük engellerinden biri de budur (Kuzu, 2004: 255).

Uzun vadeli çözüm amacını taşıdığı için; sadece yerel yönetimlerin değil, merkezi hükümetin desteği de olmalıdır (Özdemir, 2003:108). Özellikle kapsamlı projelerde, proje yönetim rolünü üstlenecek uygun uzmanlar bulunmalıdır. Uygun yönetim teknikleri geliştirilmelidir. Demokratik ve yasal süreç işletilerek, yerel halkın da, karar mekanizmalarında yer alması sağlanmalıdır. Çok aktörlü ve çok sektörlü projeler tercih edilmelidir. Kentsel dönüşüm süreçlerinde, kamu ve özel sektör ortaklıklarının; faydaları ve payları iyi düşünülmeli, ona göre hareket edilmelidir. Projelerde kamu ve özel sektörün paydasının ne olacağı, her ülke için ayrı ayrı belirlenmelidir (McCarthy, 2004: 106).

Kentsel dönüşüm projeleri sadece uygulandığı alanı değil, çevreyi de etkileyen bir süreçtir. Çevrenin tepkileri de dikkate alınmalıdır. Sosyal dışlanma sorunu dikkate alınmalı, konuya bütüncül açıdan bakılmalıdır. Önemli olanın “politika aktarımı değil, politika öğrenimi” olduğu gözden kaçırılmamalıdır (Atkinson, 2004: 87).

2.5. Kentsel Dönüşüm Projeleri Uygulamalarında Kullanılan Farklı Yaklaşımlar

2.5.1. Kentsel Yenileme

Genel bir çerçeveden bakıldığında, kentsel yenileme farklı nedenlerden dolayı zaman içinde eskimiş, yıpranmış, çöküntü alanı haline ıslah edilmesi ve yeniden canlandırılarak kente kazandırılması olarak ifade edilebilir (Özden, 2001: 2).

Kamu girişimi ya da yardımıyla yoksul komşulukların yenilenmesi; yapıların iyileştirilmesi, daha iyi barınma koşulları, ticaret ve sanayi olanakları, kamu yapıları

sağlanması amacıyla; yerel plan ve programlar uyarınca, kentlerin ve kent merkezlerinin tümünü ya da bir bölümünü günün değişen koşullarına daha iyi yanıt verebilecek bir duruma getirmek; ekonomik ve yapısal özellikleri, iyileştirilmesine olanak vermeyecek ölçüde kötüleşmiş olan, yoksul konutların yıkılması ve bunların oluşturduğu kent bölümlerinin, yeni bir planlama düzeni içinde geliştirilmesi olarak tanımlanabilir (<http://www.kentli.org/sss/soru80.htm>).

Kentsel yenilemenin kapsamı içerisine; işlevlerini yitirmiş olan eski endüstri, liman ve demir yolu alanlarının yeniden kente kazandırılması projeleri de girmektedir (Bilsel, 2005: 44).

Kentsel yenileme, daha çok mekânsal bir temizlik hareketinin adıdır. Kentlerde çöküntü alanları, birçok nedene bağlı olarak, ortaya çıkabilmektedir. Gelişmiş ülkelerde kentsel yenileme eylemi, üç amacın gerçekleşmesine hizmet için kullanılır. Birincisi, yoksulluk yuvalarını temizleme; ikincisi, kent merkezleri ile kentin uzağındaki yerleşim yerleri arasındaki, ekonomik canlılık farkını giderebilmek için, bu kesimlerin yenilenmesini sağlamak; üçüncüsü, Kent merkezlerindeki yerel yönetimlerin ekonomik olanaklarının artırılmasını sağlamaktır (Keleş, 2006: 438). Görüldüğü gibi kentsel yenileme süreci, birçok eylem alanını kapsamaktadır. Bu nedenle çözüm yolları da karmaşık müdahale yöntemleri içermektedir. Konut yenileme politikaları, ilk önce çok dar hedeflerle ortaya çıkmış, sadece standardın altında kalan, konut alanlarını yok etme girişimi olarak görülmüştür. Fakat bu çöküntü alanlarının ıslahı sorununa çok boyutlu yaklaşıldıkça, sağlıklı bir yenileme hareketinin ancak mahallelerden başlanırsa gerçekleşebileceği görüşü ağırlık kazanmıştır. Bu konuda Glasgow deneyimi, mahalle ölçeğindeki kentsel dönüşüm projelerinde oldukça önemli bir yere sahiptir. Bu deneyimden kapsamlı dersler çıkarılabilir. Glasgow kenti 19. yüzyılın önemli endüstri merkezlerinden biridir. Yüksek oranlarda nüfus artışına maruz kalmıştır. Bu açıdan bakıldığında, İstanbul ile benzerlik gösterir. Her iki kent de çok yoğun konut sorunu ile karşı karşıyadırlar. İstanbul'la Glasgow arasındaki tek fark, konut sunumundadır. Glasgow'da devlet, bütün konutların yarısından fazlasının sahibidir. Kentsel yenileme eylemine mahalle ölçeğinde bakıldığında, esas olan mahallelerin koşullarının iyileştirilmesidir. Sorunlu mahalleler aynı zamanda, suç oranının da yüksek olduğu yerlerdir. Alandaki sorunlar azaltılırsa, o alanda yaşayan insanların da sorunlarında azalma görülecektir. Buna alternatif olan bir görüş de alanda yaşayan insanların yaşam

koşullarının iyileştirilmesidir. Yenileme süreci boyunca, mahallede yaşayan insanların yerinden edilmeden, kademeli olarak bu yenileme eyleminin yapılması, daha çok destek bulan bir yaklaşımdır. Mahalle ölçeğinde yapılan dönüşümlerde yerlerle insanlar arasında bir bağımlılık ilişkisi olduğu gerçeği kabul edilmelidir. Bu konuda yerel yönetimlerden yardım alınmalıdır. Özellikle, yoksul mahallelerdeki yenileme hareketinde, orada yaşayan insanların bu sürece katılmaları sağlanmalıdır. Glasgow örneğinden dersler çıkartarak, bunu aynen Türkiye'deki çöküntü alanlarına uygulamaya çalışmak, sağlıklı sonuçlar vermez (Bailey, 2004: 177).

Çünkü her ülkenin, mahalle kavramına yüklediği anlam farklıdır. Soruna, sadece çöküntü alanı kabul edilebilecek mahallelerdeki konutların yenilenmesi olarak bakılmamalıdır. Mahallelerde ortaya çıkan sorunların çözümü, mahallelerin kendi içlerinde saklıdır. İşsizlik sorununun had safhada olduğu bir mahallede insanları yeni evlere taşımak, yerleştirmek yeterli olmayacaktır. Bu nedenle uygulamada sosyal eşitsizlikleri giderecek olan sistemlere öncelik tanınmalıdır.

2.5.2. Kentsel Soylulaştırma

Soylulaştırma bir kavram olarak ilk kez 1964 yılında sosyolog Ruth Glass tarafından, Londra'nın işçi mahallesindeki konutları orta ve üst sınıfın satın alması, bunların yerine; şık ve lüks konutlar yapmaları ve bu bölgelerin sosyal karakterini değiştirmeleri ile ilgili olarak kullanılmıştır (Uysal, 2006: 80). Glass bu kavramı; Jane Austen romanlarında resmedilen, İngiliz aristokrasisi ile feodalite kalıntısı toprak ağaları arasında yer alan orta sınıfların taşrada kendilerine bir sosyal statü kazanabilmek için giriştikleri “kurnazca” oyunlara bir atıfta bulunmak için, özellikle seçmiş, bu eklemlenme sürecini alaycı bir vurguyla “kentsel soylulaştırma” olarak adlandırmıştır. Glass kentsel soylulaştırma deyimini, konut stokunun fiziksel olarak iyileştirilmesi, kiracılıktan mal sahipliğine geçiş; konut piyasasının canlanması ve emekçi kesimin kiracı olarak oturdukları evlerini, onları satın alan yeni orta sınıfa terk ederek mahallelerinden ayrılmaları olarak tanımlar (Yavuz, 2006: 61).

Kentsel soylulaştırma, mekânsal temizlik hareketinden oldukça farklı içeriğe sahiptir. Soylulaştırma, dar gelirlilerin yaşadığı kent içerisindeki köhneleşmekte olan

konut alanlarına, daha üst sınıfların yerleşmeye başlaması sürecidir (İslam, 2006:1). Bu değişimin yaşandığı mahallelerde yıpranmış, eski konutların yenilenmesi amacıyla yapılan soylulaştırma eylemi; literatür de daha çok mahallenin eski sakinlerinin yerinden edilmesi süreci olarak görülmektedir.

Soylulaştırma eylemi, daha çok kültürel boyuta sahip alanlarda gerçekleştirilmektedir. Çünkü kentler için, kültürel alanlar bir istihdam sektörü haline gelebilir (Newman, 2004: 33-34).

Soylulaştırmayı kentsel politika olarak ele alan yaklaşıma göre; kent merkezlerinin iyileştirilmesi için kentsel projeler yolu ile alanın eski kullanıcıları olan düşük gelirli kesimin buradan çıkarılmaları ve orta ve üst sınıfın bu alanlara yerleşmesi ilkesine dayanır. Bu alanlara yerleşen bu üst ve orta sınıf, tarihsel kimliği olan bu alanlara hem yeni bir kimlik kazandıracak hem mekânın fiziksel olarak da iyileşmesini sağlayacaktır (Erden, 2006: 77).

Bu görüşe eleştirel bakan yaklaşıma göre ise soylulaştırma, yerinden edilme sürecini içerdiği için, hem bilim insanları arasında hem yerel yönetimlerde hem de halk arasında, yoğun tartışmalara neden olmaktadır. Bu sürecin hem mekânsal hem de toplumsal anlamda, ayrışmayı beraberinde getirmesi kaçınılmazdır. Çünkü mahallenin önceki sakinlerinin, mahallelerini gönüllü terk etmelerini beklemek, olanaklı değildir. Soyulaştırmanın en önemli risklerinden biri; soylulaştırılan alanlara yerleşenlerin, alanın önceki sahiplerini dışlayarak, sosyal eşitsizliğe neden olmasıdır (Hague, 2004: 183).

2.5.3. Kentsel Tasarım

Kentsel tasarım, sınırları belirlenmiş bir mekânın çevre kalitesini geliştirmeye yönelik, uygulama ve imar planının getirmiş olduğu genel ilkeler çerçevesinde yapılan, fiziksel bir müdahaledir (Yarar, 2003: 158).

Kentsel tasarımın gündeme gelmesiyle, şehir tasarımcılarının kentsel dönüşüm projelerindeki rolleri de gündeme gelmektedir. Bu süreçte, tasarımcıların rolü inkar edilmemelidir (Lang, 2002: 47).

Kentlerdeki yapıların eskimesi, çöküntü alanlarının artması insanları kentsel estetik arayışına yöneltmiştir (Yasin, 2005: 134). Jules Lubbock'a göre insanlar plancılardan değil, kendi istedikleri yerde yaşayabilmelidirler (Krier, 2007: 1).

Kentsel tasarım, kentsel dönüşüm kararının gerçekleştirilmesinde aracıdır. Örneğin; bir meydanın dönüştürülmesi sürecinde, meydana ne şekilde bir düzenleme yapılacağı, kentsel tasarım projeleri ile belirlenir. Bu nedenle, kentsel dönüşüm ve kentsel tasarım birbirine bağlıdır (Yasin, 2005: 107).

Modernleşme 19. yüzyılda başlayan kültürel bir harekettir. Geçmiş zamanlardan kopuşu ifade eder. NewYork, Chigago gibi kentler dünyada modernliğin imgeleri olarak kabul edilirler. Cam giydirilmiş gökdelenler, her yana yayılmış köprüler, tasarlanmış kentler modernliğin öğeleridir. 1960'larda yaşanmaya başlayan "küresel düşün yerel hareket et" sloganı artık kentlerin de yeniden keşfedilmesine neden olmuştur. İnsanlar sanayi kentlerinin merkezlerini terk ederek, küçük kasabaları andıran yerleşim birimleri inşa etmişler buralara yerleşmişlerdir (Kumar, 1995: 149).

Kent tasarımcıları modern ötesi ya da diğer adıyla post modernizm olarak adlandırılan bu dönemde kentleri, konut ve konut çevrelerini; konfeksiyonda ısmarlama dikme alışkanlığını bırakmayan terziler gibi tasarlamışlardır (Aktüre ve Adam, 1982: 85).

2.6. Konut Sorunu

Konut, bir insanın hayatındaki en büyük harcama kalemidir, aynı zamanda yatırım aracıdır (Eraydın, 1996: 25–26).

Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisine göre; kentte yaşayan bir bireyin, en öncelikli ihtiyacı; barınma ihtiyacı yani konuttur. Konut sorunu, sadece dar kapsamlı bir konut yenileme eylemi olarak görülmemelidir. Yoksulluk ve hızlı nüfus artışı, küresel bir sorundur (Hauge, 2004: 179). Yoksullukla olan bağlantısı nedeniyle konut sorununa; aynı zamanda sosyal dönüşümü ya da sosyal toplumsal çözülme yaratabilecek, nedenlerden biri olarak bakılmalıdır (Kongar, 2004: 283).

Bu konuda önlem alınmadığı takdirde; “yoksulluğun kentleşmesi” gibi, dünya için bir tehdit unsuru olabilecek, bir sorunun varlığının kabul edilmesi gerekir. Bu nedenle; bu sorun kendi haline bırakılmamalı, herkes için yeterli barınma olanağı sağlanmalı ve sürdürülebilir insan yerleşmeleri oluşturulmalıdır (Hauge, 2004: 178).

2.6.1. Türkiye’de Konut Sorunu

Hızlı ve çarpık kentleşmenin neden olduğu, düşük gelirli-kentli kesimin konut sorunu, tüm gelişmekte olan ülkeler gibi Türkiye’nin de en önemli sorunlarından. 1950’lerde başlayan kırdan-kente göç hareketi, bu sorunu beraberinde getirmiştir. Yasal yollardan çözümlenemeyen konut sorunu; gecekonduların yerleşmelerini; yani kaçak, yasadışı yapılanmayı doğurmuştur.

Konut sorunu, gelişmiş ülkelerin olduğu kadar gelişmekte olan ülkelerin de gündeminin en üst sırasındadır. Fakat dünyadaki konut sorununun çözümü için, diğer ülkelerin uyguladıkları modellerin birebir aynısının, Türkiye’ye aktarılmaya çalışılması beraberinde pek çok sorunu da getirir (Bailey, 2004: 177).

Konutların yapım süreci, konut sorununun çözülmesinde dikkate alınması gereken aşamalardandır. Sanayileşmiş batı ülkeleri dışında, konutu inşa eden kesim, sanayileşmiş bir kesim değildir. Konut yapımında, genellikle, tarım bölgelerinden büyük kentlere göç etmiş, niteliksiz işçiler çalışır. Fakat nasıl tarımda makineleşme belli bir miktar insan gücünü tarım kesiminden kentlere itmekte ise, konut kesiminde makineleşme de, her ülkede yapı işçilerinin işsizliğe itilmesine neden olmaktadır (Keleş, 2006: 444).

Çağdaş dünyada herkes bir tür “mahallede” yaşamaktadır. Toplumun “ev” ya da “yuva” diye adlandırdığı şey, genellikle küçük bir alan, bir konut kompleksi ya da sınırlı sayıda kentsel bloktan oluşan ve çok kez “mahalle” diye adlandırılan kavramdır. Mahalle toplumun hayatında özel bir öneme sahiptir. Siyasal ve toplumsal bilinç mahalle düzeyinde başlar (Yıldırım, 1993: 117).

2.6.2. Türkiye’de Konut Sorununa Çözüm Arayışları

Konut sorunu toplum açısından bakıldığında çok karışık işlemlere sahiptir. Bu işlemler şöylece belirtilebilir: Bir barınaktır. Bir tüketim malıdır. Toplumdaki kişiler ve aileler açısından bir güvencedir. Toplumsal ilişkilerin yeniden üretildiği yerdir. Yatırım aracıdır (Tekeli, 1996: 2).

Bir ülkede konut sorununa sadece nüfusa yetecek kadar yeterli konutun olması açısından yaklaşıyorsa, o ülkede konut sorunu ciddiyetini koruyor demektir. Türkiye’de son 10 yıldaki değişimleri göz önüne almazsak, konut sorununa çözüm arayışlarında öncelikli olan düşünce, konutun niteliği değil, yeterli sayıda olmasıdır. Türkiye’de konut sorununa çeşitli dönemlerde çeşitli çözümler bulunmuştur. Bu dönemler üç ana süreç halinde özetlenebilir: Birinci dönem, gecekondü üretim sürecidir. İkinci dönem, yap-satçılıktır. Üçüncü dönem, toplu konut ve kooperatifler yoluyla konut edinme dönemidir. Bu üç dönemin de ortak özelliği merkezi veya yerel yönetimin ön tasarısı olmadan gerçekleşmiş olmalarıdır. Yaşamın bu gerçeği karşısında da toplumsal kurumlar af mekanizmaları geliştirerek, kurumsal yapıyı tekrar uyarlamışlardır. Bu sorunun en iyimser yanı toplumdaki insanların, konut sorunlarına çözüm bulmak için, kurumlara rağmen konutlarını inşa etmeleridir. Türkiye’de konut sorununun nasıl çözüleceğine ilişkin normlar ve kurumsal yapı Cumhuriyetin 1930’lu yıllarında gelişmiştir. Bu dönemde öngörülen çözüm, planlı bir çevrede, yerel yönetimler tarafından tüm alt yapısı yapılmış, bahçeli, nüfusu az olan, önceden alınan yapı ruhsatlarına göre inşa edilen, çağdaş kentlerdir. Fakat tarımda mekanizasyon, kırım iticiliği gibi nedenlerle, kentleşme süreci hız kazandıkça, 1930’lu yıllarda planlanan kentsel çevrelerin oluşturulması olanaklı olmamıştır. Toplum yeni yollar bularak kendi çözümünü, kendisi aramaya başlamıştır (Tekeli, 1998: 15).

Konut sorununun çözümü için; yaşanan ikinci bir süreçte, yap-satçılık olmuştur. 1965 yılında kabul edilen kat kanunuyla, birden fazla orta sınıf üyesi insan bir araya gelerek, bir parsel içinde apartmanlar halinde, çok sayıda konut yapmışlardır. Bu konutlar, toplumun yasadışı bir risk almayacak kesimine yöneliktir. Fakat bu konutlar da sağlıklı yaşam çevreleri üretmişlerdir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında, konut sorununa çözüm olarak gelişen ister gecekondü, ister yapsatçı, isterse de konut kooperatifleriyle sunum biçimi olsun, hiçbiri yaşam kalitesini geliştiren, nitelikli

çevreler oluşturan, sunum biçimi olmamışlardır. Türkiye’deki kentler 1970’li yılların ortalarına kadar yağ lekeli halinde büyümüşlerdir. Kent merkezindeki yık-yap süreçleri, sürekli olarak yoğunluk artışına, yeşil alanların yok olmasına neden olmuştur. Kentlerin bu büyüme şekli yaşam kalitesini düşürmüştür (Tekeli, 1998: 16).

1984 yılına dek, konut sektörünün finansman gereksinimi; kamu bankaları, sosyal yardımlaşma kurumları ve ilgili merkezi yönetim kuruluşlarınca karşılanmaya çalışılmıştır. Ancak bu kaynaklarla finanse edilen ya da üretilen konut sayısı, talep edilen konut miktarının yanında çok sınırlı kalmıştır. Bu nedenle, 1980’li yılların ortasından itibaren özellikle konut sektörünün finansmanı ve toplu konut üretimi yönünde önemli adımlar atılmıştır (Türel, 1996: 15).

2.6.2.1. Toplu Konut ve Toplu Konut İdaresi

Türkiye’de toplu konut üretimi için ilk, ciddi yasal düzenleme; 8 Temmuz 1981 tarih ve 2487 sayılı ‘Toplu Konut Kanunu’ ile yapılmıştır. Bununla birlikte söz konusu yasa, sektörün özellikle finansman boyutuna köklü çözümler getirmediğinden, uygulamada beklenen sonuçlara ulaşamamıştır. Konut sektöründe önemli atılımlara olanak sağlayan gelişmeler ise, 2 Mart 1984 tarih ve 2989 sayılı yasa ile ‘‘Toplu Konut Yasası’’nın yürürlüğe girdiği, tarihte başlamıştır. Bu yasanın uygulanmasını sağlamak üzere, 1984 yılında ‘‘Toplu Konut ve Kamu Ortağı İdaresi Başkanlığı’’ kurulmuş ve toplu konut girişimleri bundan sonra ivme kazanmıştır. 1990 yılından bu yana da, ayrı bir idare olarak faaliyet gösteren Toplu Konut İdaresi, Türkiye’de konut sektörünün arsa, altyapı, çevre düzenlemeleri ve benzer vazgeçilmez tamamlayıcıları ile birlikte ele alınması; bunların bütüncül ve ölçek finansman olanaklarının yaratılması, sağlıklı kentsel çevrelerin elde edilmesi konusunda çok önemli bir rol oynamaktadır (TOKİ Yayını, 1993: 6). Bu rolün gerçekleşmesi sürecinde Toplu Konut İdaresi Başkanlığı’nın görevleri şöylece sıralanabilir (TOKİ, 1994: 74):

(a) Devlet garantili ya da garantisiz, iç ve dış tahviller ile her türlü menkul kıymetler çıkarmak.

(b) Yurt içi ve yurt dışından Toplu Konut Fonu’nun kullanma alanlarında yararlanmak üzere, kredi almaya karar vermek.

(c) Konutların finansmanı için bankaların iştirakini sağlayacak önlemleri almak, bu amaçla gerektiğinde bankalara kredi vermek, bu hükmün uygulanmasına ilişkin yöntemleri belirlemek.

(d) Konut inşaatı ile ilgili sanayi ya da bu alanlarda çalışanları desteklemek.

(e). Özellikle kalkınmada öncelikli yörelerde bulunan konut inşaatı ile ilgili şirketlere iştirak etmek.

(f). Memurlar ve işçiler ile bunların emeklilerine “ Konut Edindirme Yardımı” yapılması hakkında 3320 sayılı yasayı uygulamak ve bu kanun ile her türlü iş ve işlemleri yürütmek.

(g) Geliştirme ve Destekleme Fonu’nu yönetmek.

(h) Gerektiğinde her çeşit araştırma, proje ve taahhüt işlemlerinin sözleşme ile yaptırılmasını sağlamak.

(i) Yasalar ve diğer mevzuatla verilen görevleri yapmak

17 Mart 1984’te çıkan Toplu Konut Kanunu ile T.C. Merkez Bankası bünyesinde “Toplu Konut Fonu“ kurulmuştur. Bu fon ile konut sorununun çözümü için uygulama başlatılmıştır (TOKİ Yayını, 1994: 75).

Toplu Konut Fonu, bir yandan doğrudan konut inşaatı için açılan konut kredileri ile konut yapımını desteklerken, diğer taraftan da toplu konut yapımcılarına, finansman olanağı sağlamaktadır. 30 Mayıs 1989 tarihinde yürürlüğe giren, yeni “Toplu Konut Kanunu”nda önemli değişiklikler yapılmıştır. Konut kredilerinin açılmasında, kullandırılmasında geri ödenmesinde yeni esaslar getirilmiştir (TOKİ Yayını, 1994: 45):

a – Fondan açılan krediden her aile bir kez yararlanabilecektir.

b – Konutu olanlar krediden yararlanamayacaklardır.

c – 100 metrekareden büyük konutlara kredi verilmeyecektir.

d– Kredi faizleri tüketici fiyat artışlarına kredi geri dönüşleri ise memur maaş artışlarına endekslenecektir.

e- Açılan kredinin yüzde ikisi çevre düzenlemesi için harcanacaktır

TOKİ, 1987 yılından bu yana kendi mülkiyetindeki arsalar üzerinde konut yaptırarak, bu konutları kredilendirmek yolu ile satışa sunmaktadır. Kredilerle yapılan konut üretimi 1994 yılında 300 bine ulaşmıştır. Türkiye’deki kent nüfusu, toplam

nüfusun % 61'i oranındadır. 1990-2003 yılları arasında kentleşme hızı % 3.26 olarak saptanmıştır. Türkiye'deki konut satışlarının %1'den azı kredi ile yapılmaktadır. Konut kredilerinin GSMH'ya oranı % 0.5'tir (Kuzu, 2004: 253).

Dünya'da da 1990'lı yılların ortalarından bu yana, yoksul konut alanları çok sayıda ülkenin karşı karşıya kaldığı bir sorun alanıdır (Torunoğlu, 2005:1). Konut alanlarında çözüm arayışı; esas olarak uygunsuz konutların temizlenmesi ve bu alanlarda yaşayanların, merkezi yönetimin imkânları kullanılarak, yerel otoriteler tarafından inşa ettirilen yeni konut alanlarında ev sahibi olmalarını içerir. Günümüzde dönüşüm hareketlerinde, sosyal ve çevresel değerlerin de dikkate alınması gerektiği kabul edilmektedir. Bu konuda şöyle bir öneri faydalı olabilir: Konut alanlarında dönüşüme ilişkin uygulanabilir yaklaşımlar gündeme geldiğinde politika ve pratiğin temellendiği, analizlerin odağına sosyal ve çevresel değerler meselesini koymak yararlı olabilir (Balamir, 2005: 28).

Çünkü bir ülkede, uygulanan konut politikası nüfusun bir bölümünün ikinci sınıf hizmet almasına neden olursa, bu insanların toplumsal bütünden ayrılmasına, bölünmelere zemin hazırlar (Altaban, 1996: 110).

Türkiye'de Toplu Konut İdaresi Başkanlığı, 2985 sayılı "Toplu Konut Kanunu" ile tariflenen görevleri kapsamında yürüttüğü faaliyetleriyle, temel olarak konut ve kentleşmeye ilişkin sorunlara, ulusal düzeyde çözüm üretmeyi amaçlamaktadır. 2985 sayılı Toplu Konut Kanunu'nun Uygulama Yönetmeliği'nde, getirilen toplu konut alanlarının tespiti ve inşaatı hazır hale getirilmesine ilişkin esaslar incelendiğinde (Altaban, 1996: 35-36);

- 1- Toplu konut alanlarının tespitinde valiliklerin yetkilendirildiği, gerektiği takdirde Arsa Ofisi tarafından kamulaştırma yapılacağı,
- 2- Bu alanların konut yapımcılarına satılabileceği,
- 3-Toplu konut yerleşme yeri nazım plan ve imar uygulama alanı içinde ise en az bir yapı adasından, nazım plan sınırları dışında ise bir ilköğretim gerektirecek nüfusun yerleşebileceği alandan küçük olamayacağı,
- 4-Toplu konut yapımcılarının da kendi mülkiyetlerindeki arsaların toplu konut alanı olarak belirlenmesini valiliklerden talep edebilecekleri,
- 5-Toplu konut fonundan mülk konut edinme amaçlı kredi verileceği,

6-Konutla ilgili araştırmalar için fondan kaynak ayrılacağı,

7-Konut yapımcılarına, teşvik belgesi almak koşuluyla yatırım ve iletme kredisi verileceği,

gibi ana başlıklarda uygulama yapılacağı ortaya çıkmaktadır

TOKİ uygulamaları içerisinde mevcut piyasa koşullarında konut sahibi olamayan alt gelir grubu kişilerin barınma sorununa ozümler geliştirilmesi, üretilmesi öncelik taşır. TOKİ, 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nde yer alan "konutun bir insan hakkı olduğu" ilkesini benimseyerek, T.C. Anayasasının devlete yüklediği görevler ve faaliyetlerini şekillendirmektedir. Türkiye'de konut ve kentleşme politikalarının üretilmesi ve uygulanması amacıyla; TOKİ yirmi yılı aşkın süredir, sağlıklı ve yaşanabilir kentsel çevrelerde, yeterli ve nitelikli konut üretimini sağlanması yönünde çalışmalarını sürdürmektedir. İdare, kurulduğu 1984 yılından 2002 yılı sonuna kadar yaklaşık 944.000 konutun üretimine kredi desteği sağlamış ve 43.145 konutu da kendisi üretmiştir (www.konut.gov.tr).

Erdoğan Bayraktar'ın ifadesine göre; Türkiye'de TÜİK ve DPT verilerine göre, yenileme tarzında, dönüşüm tarzında ve nitelikli konut üretimi tarzında olmak üzere 2.5 milyon acil konuta ihtiyaç vardır. TOKİ bu konut ihtiyacının, % 5–10 kadarını karşılayarak:

- 1– Alternatif uygulamalarla konut üretiminin belli bir model çerçevesinde gerçekleşmesini sağlayarak konut piyasasını disipline etmeyi,
- 2 – Özel sektörün gitmediği ihtiyaç bölgelerinde konut üretmeyi,
- 3 – Belediyelerle işbirliği yaparak gecekondü dönüşümlerini gerçekleştirmeyi ve böylece düzenli kentleşmeye katkı yapmayı hedeflemektedir.

Bu hedef doğrultusunda, TOKİ tarafından 350 bin konutluk projeksiyon yapılmış, 2006 sonuna kadar 200.000, 2007 sonuna kadar ise 250 bin konutun yapımına başlanması ve tamamlanması hedeflenmektedir. Türkiye'de alt gelir grubu ve yoksulların, konut ihtiyacı bulunmakta ve ihtiyaç bulunan az gelişmiş bölgelerdeki insanların konut alım gücü bulunmamaktadır. Bununla birlikte Türkiye'deki en büyük sorunlardan biri olan gecekondulaşmanın önlenmesi için kentsel yenileme ve gecekondü dönüşüm uygulamalarına ağırlık verilmesi gerekmektedir. Bu nedenle, TOKİ uygulamaları içerisinde mevcut piyasa koşullarında, konut sahibi olamayan alt gelir

grubu kişilerin, barınma sorununa çözümler geliştirilmesi ve bu gruba yönelik, sosyal nitelikli konut projeleri üretilmesi öncelik taşımaktadır (www.konut.gov.tr).

Türkiye’de konut üretim sürecinde yaşanan, bürokratik işlemlerin de karmaşık ve zor olması, konut sorununun kısa vadeli çözümünü olanaksız hale getirmektedir. Örneğin; Büyükşehir sınırlarında bir arazinin imar planlarının ve uygulamalarının yapılarak arsaya dönüştürülmesi için 148 imza, yapı ruhsatı alınması için 57 imza, inşaat tamamlandıktan sonra iskân alınması sürecinde 45 imza gerekmektedir. Görüldüğü üzere bir arazinin imara açılıp iskân edilmesi ve üzerine konut inşa edilmesi; 250 adet imzanın alınması ve 7 yıla varan bir süreçte gerçekleşmektedir (Kuzu, 2007: 254).

Konut yapım ve üretim sürecinde bürokratik işlemler en aza indirilmelidir. Bürokratik işlemler, konut üreticilerini ve konut kullanıcılarını caydırıcı değil, teşvik edici duruma getirilmelidir.

2.6.2.2. Konut Kooperatifleri

Konut sorunu için önemli bir model de konut kooperatifleridir. Konut kooperatiflerinin kar amacı taşımaması; belediye ve toplu konut idaresinin, kamu hizmeti veren sosyal amaca yönelik kamu kurumları olması, konut yapım sürecinin ucuza mal olmasındaki en önemli etkidir. Dar ve sabit gelirliler kimselerin konut ihtiyacının karşılanmasında, konut kooperatifleri gibi kâr amacı gütmeyen kuruluşlara önemli görevler yüklenirse, sorunun çözümü kolaylaşmış olur. Kâr amacı gütmeyen kuruluşların oluşturduğu, Belediye-Toplu Konut İdaresi-Konut Kooperatifleri işbirliği modeli kapsamında; konutların toplu olarak üretilmesi, çok sayıda ailenin barınma gereksinmesinin birlikte karşılanması, üretim sürecinde yapı gereçlerinden, arsadan, zamandan ve enerjiden artırım sağlar. Konutların toplu üretimi, mal oluş bakımından olduğu kadar nitelik ve hız bakımından da konut sorununun çözüm sürecini olumlu etkiler. Üretim sürecinin türlü evrelerinde yer alan araçlar, konut kooperatifçiliğinde ortadan kalkmıştır (Karasu, 2004: 55).

1935 yılında, Bahçelievler kooperatifinin kurulmasıyla başlayan konut kooperatifçiliği, SSK’nın 1950’li yıllarda konut kredisi teşviki ile yaygınlaşmıştır. Önceleri çoğunlukla kentlerin imarlı alanlarında yer seçen kooperatifler; 1960’lı yılların

sonuna doğru kentin imar sınırları dışında yoğunlaşmıştır.1969 yılında, kooperatifler yasasının yürürlüğe girmesiyle bu anlayış yaygınlaşmıştır (Berkman, 1996: 153).

1984 yılında çıkarılan “Toplu Konut Yasası” gereği, oluşturulan “Toplu Konut Fonu”ndan, konut yaptırma kredisi verilmesi, kar amacı gütmeyen; konut sunum biçimlerinden olan konut kooperatifçiliğinin hızla gelişmesine neden olmuştur (Dülgeroğlu vd., 1996: 4).

Kentlerin, yerel yönetimler ve kooperatif birliklerinin rol aldığı bir örgütlenme içinde, büyük parçalar halindeki toplu konut ve yeni yerleşim alanlarında, planlı olarak geliştirilmesi çok önemli bir harekettir. Kooperatif birliklerinin, belediyelerin planladığı, kamulaştırdığı ve altyapısını getirmeyi taahhüt ettiği kent parçalarında; toplu konut üretiminde ve üretim sonunda ortaya çıkacak yerleşmenin sağlıklı olarak işletilmesinde görev alması kuramsal yönden çok olumludur (Altaban, 1996: 10).

Konut yatırımlarının bir özelliği de büyük ölçüde işgücü kullanması ve hızla artan konut yatırımlarının, bölge dışından yeni işgücü göçü olgusunu ortaya çıkarmasıdır. Yeni gelen işgücüne, yaratılan gelirin bir bölümünün ücretler şeklinde geri döneceği, bu gelirin de bir bölümünün konut talebi olarak, yerel ekonomide etki yaratacağı düşünüldüğünde, hem olumlu hem olumsuz etkilerinin olacağı kaçınılmazdır (Eraydın vd., 1996: 27).

Konut kooperatiflerinin olumsuz yönleri de göz önünde bulundurulmalıdır. Çünkü uygulamalara bakıldığında, kooperatifler sosyal amaçlı konut üretmek yerine, 100 metre karenin çok üzerinde konutlar üretmektedir. Kooperatiflerde üye değişimi, konut üretim süreci içinde olağan hale gelmiştir. Bu durumun maliyetten kaynaklanan nedenleri olmakla birlikte, bir rant beklentisinin varlığına da işaret etmektedir. Fakirin başladığı kooperatif üyeliğini, orta halli sürdürmekte, zengin ise konut sahibi olmaktadır. 1994 yılında yapılan bir araştırmaya göre kooperatif üyelerinin %46’sı halen bir eve sahip bulunmaktadır. Demokratik bir yapıda, şeffaf ve katılımcı üyeler arasında dayanışma ve yardımlaşma esasına dayanması gereken konut kooperatiflerinde üyeler birbirini tanımamakta; kararlar, yılda bir yapılan genel kurullarda üstünkörü yöntemlerle alınmaktadır (Özüekren, 1996: 21).

2.6.2.3. Krediler

Konut kredisi denildiğinde, Türkiye Emlak Bankası ilk akla gelen isimdir. 1945-1985 yılları arasında ipotek kredisi veren tek kamu bankasıdır. Bankanın başlıca görevi; konut sahibi olmayanlar için ucuz konut yaptırmak, bu amaçla ipotek karşılığında konut kredisi vermektir. Türkiye Emlak Kredi Bankası, 1933-1984 arasında -gerek bireylere doğrudan, gerekse kooperatiflere vermiş olduğu kredilerle- yarım milyona yakın konutun yapılmasını sağlamıştır. Bu banka tarafından yaptırılan ya da yapımı desteklenen konut sayısı, yıllık 20 bin kadardır. 1991-1995 arasında 60 bin kişiye konut kredisi vermiştir. Fakat bu kredilerin, dar gelirli kesimin konut sorununu ne ölçüde karşıladığı ya da karşılayamadığı hala tartışma konusudur (Keleş, 2006: 458).

Konut sorununun aşılmasında son 2-3 yıldır Türkiye'nin gündemine giren bir başka alternatif de konut kredileridir.

Konut sektörü açısından Türkiye pazarı büyük öneme sahiptir. Bu pazarda sunulan finansman modellerinden; konut kredisi ve "mortgage" sistemi hayata geçirilmiştir. Amerika'da doğmuş olan konut kredisi sistemi, diğer adıyla "Mortgage" kelime anlamıyla; "ipoteğe dayalı konut kredisi" demektir (www.mortgage-türk.com).

Mortgage, insanların kolayca hatta kira öder gibi ev almalarını sağlamak amacıyla kurulmuş bir Gayrimenkul Finansman sistemidir. Mortgage konut kredisi değildir hukuki bir evraktır. Bu evrak, finans kuruluşundan aldığınız konut kredisine karşılık, evinizi ipotek eden ve sizden, borcunuzu ödeme taahhüdü alan kıymetli bir dokümandır. Bu evrakın amacı ise konut kredisinin güvence altında tutulmasıdır. Bu evrak ile finansman kuruluşu, ödemediğiniz borca karşılık, ipotekli konutu satışa çıkarıp ve kalan borcu tahsil etme hakkına sahip olmaktadır (<http://www.konutkredileri.com>).

Türkiye'de ise uzun vadeli konut kredisiyle, mortgage arasında farklılıklar bulunur. "Mortgage" adıyla bilinen konut kredisinin özellikleri kısaca özetlenirse:

1 - Değişken faizli kredi kullanabilme olanağı doğar ve böylece faizlerdeki yukarı dalgalanma riskine karşı bireyler korunur.

2 - Mortgage veren kuruluşlar kredi karşısında imzalattıkları sözleşmeleri menkulleştirip bir yatırım aracı olarak yatırımcılara satarak likidite sorununu çözebileceklerdir.

3 - Bireylerin gelir kaynağını belgelemesi ve satın alınacak konutun ipotekleşmesinin dışında başka bir şeyin ipotek olarak gösterilmesine gerek yoktur (www.mortgage-türk.com).

Dünyadaki gelişmiş ülkelerde uygulanan Mortgage sisteminin; Türkiye’de de hayata geçirilmesiyle, konut sorununa en iyi çözüm olup olamayacağı sorusu akıllardadır. Her şeyden önce bu finansman modeline, mucizevî çözüm olarak bakılmamalıdır. 20–30 yıl vadeli kredilerin geri dönüşümü için, ekonomik istikrar gereklidir. Sistemin oturması için, yapısal ve ekonomik önlemler çerçevesinde uzun süre gereklidir. İlave düzenlemeler yapılmalıdır. Tam anlamıyla hayat bulabilmesi için kişi başına düşen milli gelirin yeterli olması gereklidir (www.kobifinans.com.tr).

Bütün bu risk faktörleri göz önünde bulundurulduğunda, Mortgage sisteminin uzun vadede çözüm olabileceği, daha kabul edilebilir bir beklenti olacaktır.

Sorunun kapsamını belirlemek, çözüm için öncelikli koşuldur. Sorunun tanımlanma biçimi, çözümün nasıl olacağını belirler. Sorunu çok dar olarak tanımlarsanız, bulduğunuz çözüm; sorunu daha geniş tanımladığınızda çözüm olmaktan çıkar, sorunun bir parçası haline gelir. Sorun ile çözüm arasındaki bu bağlantı, yerleşme ve konut alanında daha çok önem kazanmaktadır (Tekeli, 1996: 31).

Kentsel dönüşüm projeleri içinde, en küçük ölçekli projelerden kabul edilen; mahalle ölçeğinde dönüşüm projeleri, yani daha çok konutların yenilenmesine, sağlıklılaştırılmasına yönelik olan projeler, aynı zamanda büyük ölçekli projeler için de zemin oluşturabilir.

2.7. Kentsel Dönüşüm Uygulamalarında Kullanılan Aktörler ve Üstlenmesi

Gereken Roller

2.7.1. Kamu Sektörü

Kamu sektörü; yerel makamlardan, ekonomik kalkınma kurumlarından, bölgesel sağlık ve polis makamlarından, kamu kurumlarından; üniversite ve yüksek okullardan, bölgesel ve ulusal yönetim temsilcilerinden oluşurlar (Atkinson, 2004: 87).

Kamu sektörünün desteği, kapsamlı bir dönüşüm projesinin geliştirilmesine imkân tanır. Bu konuda, Türkiye’de TOKİ ve Emlak Bankası’nın çalışmaları örnek verilebilir. Kentsel dönüşüm projelerinde kamu sektörü; yönetmelikleri düzenleyici, kurumsallığını tamamlamış olan plan yapma ve denetleme gücüne sahip bir rol üstlenir. Varlıkların düşük, sorumlulukların yüksek olduğu durumlarda, kentsel dönüşüm projeleri uygulamalarında, kamu sektörünün katılımı tercih edilmelidir. Çünkü kamu sektörü mülklerin sahibidir ve istediği yönde değerlendirebilir (Yıldırım, 2004: 225).

Kamu sektörü, finansman ve ıslah kapasitesi konusunda kısıtlamalara sahip olmasına rağmen itici güçtür. Mesela konut alanlarının belirli açılardan yetersiz kaldığı, ya orada yaşayanların düşük gelir düzeylerinden ya alanın konumundan ya da genel olarak, zayıf kalan emlak piyasasından ötürü, fazla piyasa potansiyeline sahip bulunmadığı durumlarda, kamu sektörü itici güçtür. Bu koşullarda dönüşümden çok, konut alanları yenilemesi söz konusu olmaktadır ve bu da kamu yatırımlarına bağlı bir oluşum anlamına gelmektedir. Bu durumda eski konut alanları, büyük olasılıkla ıslah ve modernize edilmiş olacaktır. Genelde kamuya ait alanların dönüşümü, özellikle Türkiye için kamu arazileri üzerindeki gecekondü alanlarının ve diğer yasadışı alanların dönüşümünü sağlamak, kamusal alan yaratmak ve ülkenin kalkınma planları çerçevesinde üretilmiş olan konut politikalarını hayata geçirmektir. Alan özelinde bütçelendirme, alan özelinde kurulan komiteler, yerel planlar da kamu ortaklıkları üzerinde, olumlu etki yaratmak üzere kullanılacak diğer mekanizmalardır (Özden vd., 2004: 337).

2.7.2. Özel Sektör

Daha çok varlıkların yüksek, sorumluluklarınsa düşük olduğu koşullarda gerçekleştirilmektedir. Değişime uygun hale getirilen bir arazi ya da güçlü bir yerel emlak piyasası, ya da alanın çekiciliğini arttırtan yeni altyapı olanakları dönüşümü başlatabilir. Burada vurgulanması gereken nokta, bazı koşullar altında alanın yenilenmesi ya da dönüşümünün çekici bir piyasa önerisi oluşturabileceğidir. Bu durumdaki risk, piyasa koşullarının aniden değişerek, projeyi uygulanamaz hale getirmesi olabilir (Özden vd., 2004: 337).

Özel sektör açısından, kentsel dönüşüm projelerinin öncelikli yönü, ticari boyutudur. Kamu sektörü; özel sektöre, dönüşüme hazır haldeki alanları, kamulaştırma yoluyla katkıda bulunabilir (McCarthy, 2004: 100 – 101).

Özel sektörü bu konuda özendirilebilmek, sürece dahil edebilmek için, sorunların olanak olarak görülmesi sağlanmalıdır. Çünkü mekâna bağlı durumlarda, kimi zaman kamu sektörünün, kimi zaman da özel sektörün ortaklığının olması gerekir (Balamir, 2005: 28).

2.7.3. Yerel Yönetimler

Yüzyılı aşkın bir süre önce yapılan araştırmaya göre; yerel yönetim, Eski Yunanda devletin tarih sahnesine çıktığı dönemde, devletle birlikte doğmuştur. Yerel yönetim, devlete ait bir unsurdur. Devlet, her türlü insan toplumlarında; toplumun ekonomik yasalarınca belirlenen politikaları uygulamaya koyan ve bu yolla, ekonomik gelişme üzerinde doğrudan etkide bulunan bir örgütlenmedir. Kısaca, kurumların kurumudur. Yerel yönetimler de devletin organik parçalarından biridir (Güler, 1998: 35).

Devlet, insan topluluklarının siyasi örgütlenmesi olup, ülke sınırları içinde yaşayan insanların ortak ve genel sorunlarını çözmek ve bu alanlardaki ihtiyaçlarını karşılamakla görevlidir. Devlet değişik kurumlardan oluşan bir yapı olduğu için, devleti oluşturan bu kurumlara; “Kamu Tüzel Kişileri” denir. Verdikleri hizmete de “kamu hizmeti” denir. Toplumsal ihtiyaçların hızla gelişmesi ve çeşitlenmesi, bütün

hizmetlerin merkez idare tarafından gerçekleştirilmesini olanaksız hale getirdiği için kamu yönetimi; merkezi ve yerel olmak üzere iki ayrı organizasyona bölünmüştür. Bu gelişmenin sonucunda yerel yönetimler doğmuştur. Türkiye’de yerel yönetimler köy, il özel idaresi ve belediyeler olmak üzere üç ayrı yapıdan meydana gelir. Belediyeler, kentlerin ve kent halkının yerel ve ortak ihtiyacını karşılamakla görevli kamu tüzel kişileri (Kaya, 2004: 4).

Çağımızda teknolojideki baş döndüren gelişme, kentleşme, küreselleşme ve demokratikleşme; günümüz ulus devletinin nitelik ve yapısını, yerleşik dünya düzeninin işleyiş ve biçimlenmesini, hem niceliksel hem de niteliksel bir biçimde değişimlere uğratan bir temel işlev görmektedir. Bu değişimlerin başında, tüm yerel birimleri, kentleri, anakentleri, bölgeleri ve onların temel yönetim birimi olan, yerel yönetimi içeren “yerellik” kavramı gelir. Yerellik, halkın günlük çalışma ve çalışma dışı hayatlarının tümünü geçirdikleri, kimliklerini geliştirip yaşadıkları ve siyasal eylemlerini yürüttükleri yerlerdir (Yıldırım, 1994: 23).

Kent ve yerel yönetim kavramları beraber düşünülmelidir. Yerel yönetimlerin yapısı, yetkileri, kaynakları ve idare ediliş yöntemleri kentte yaşayan insanları doğrudan ilgilendirir. Ancak Türkiye’de yerel yönetimler, ikincil bölüşüm ilişkileri dışında kalan toplumsal sınıf ve katmanlardan uzak bir konumda ve bu kesimleri dışlayan bir doğaya sahiptir (Güler, 1998: 25).

Türkiye’de 81 il özel idaresi, 3226 belediye, 34.600 köy, 1000’in üzerinde yerel yönetim birliği, belediye bünyesinde bilinmeyen sayıda işletme, döner sermaye ve fon birimi, çoğunluğu belediyelere ait 1000’e yakın şirket, 50’ye yakın vakıf bulunmaktadır (www.yerel.net.org.tr).

Yerel yönetimler aynı zamanda Türkiye’de, konut sorununun çözümü için yetkili ve sorumlu kuruluşlardan biridir. Türkiye’de yerel yönetimlerin, özellikle belediyelerin konut yapımları normal karşılanmaz. 1580 sayılı Belediye Yasası (Mad. 15/68)., belediyelere “Ucuz belediye meskenleri yapmak ve belediye namına inşaat yaparak, icara vermek” yetkisini tanımıştır. Fakat bu, belediyelerin isteğine kalmıştır. Çünkü belediyeler, bunun için ayrı ödenek ayıramazlar. Bununla birlikte, Türkiye’de konut sorunu içinden çıkılmaz hale geldiği yıllarda, yani 1950’de çıkarılan 5656 sayılı yasa; gerekli gördükleri durumlarda, belediye meclislerine, “belediye meskenleri

yapmak ve bu meskenleri belde sakinlerine kiraya vermek veya satmak işlerini” zorunlu belediye görevleri arasına koyabilmek yetkisini vermiştir. Daha sonraki yıllarda çıkan gecekondulaşma yasası ile beraber belediyeler, konut piyasasında daha çok arsa devralma ve devretme yoluyla, düzenleyici rol oynamışlardır. Özellikle 775 sayılı Gecekondulaşma Yasası, dar gelirli, yoksul insanları konut sahibi yaparak gecekondulaşmayı önlemek için belediyelere sorumluluklar yüklemiştir. 5656 sayılı yasa aynı zamanda belediyelere toprak satın alma ve bunu ileride kullanma yetkisini vermiştir. Fakat az sayıda belediye yetkiyi kullanmıştır. Belediyelerin, konut sorununun çözümünde sağladıkları bir katkı da yapı izni ve kullanma iznini verme yetkileridir. Konutların sağlıklı yaşam koşullarını taşıyıp taşımadıkları ve bunun kontrolü belediyenin sorumluluğu altındadır (Keleş, 2006: 453 - 454).

Yerel yönetimler, bir demokratik kuruluş olarak şu nedenle gereklidir: Bir meşruiyet aracı niteliğine sahiptir. En geniş anlamda kentteki insanlara siyasal eğitim sağlar. Yerel temsili ve katılımı sağlar. Merkezi yönetim birimlerini etkiler. Yerel kimliğin oluşmasına ve geliştirilmesine katkıda bulunur. İletişim aracı görevini üstlenir. Yerel yönetimde çalışan profesyonellerin “bürokratik” gücünü dengeleyici bir olanak sağlar. Devletin “bütüncül” iktidarının karşısında denge sağlar. Kentteki insanlar arasında birliktelik, bütünlük, dayanışma duygusunu geliştirir (Yıldırım, 1993: 37-38).

Yerel yönetimler, sundukları hizmetler açısından, ülkeden ülkeye önemli farklılıklar gösterirler. Bazı ülkelerde çok az sayıda hizmet yerel yönetimler tarafından yerine getirilirken, bazı ülkelerde yerel yönetimlerin verdiği hizmet sayısı artmış, kapsamı genişlemiştir. Meselâ bazı ülkelerde yerel yönetimler vergi koyabilmektedir. Günümüz devletlerinde, mutlak anlamda yüzde yüz merkezden yönetim ya da tersi olanaklı değildir. Ülkeler tarihsel gelişimleri ve yerel yönetim geleneklerine göre, genel çizgileri ile merkezden yönetim ağırlıklı ya da yerinden ağırlıklı sistemi benimsemişlerdir. Yerinden yönetimin güçlü olduğu ülkelere; İngiltere ve İskandinav ülkelerini, merkezden yönetimin güçlü olduğu ülkelere de; Fransa, İtalya ve Türkiye’yi örnek gösterebiliriz (Ünlü, 1993: 20).

Yerinden yönetim kavramı, merkezi iktidardan ve onun organlarından ayrı olarak, kendi organları, bağımsız kişiliği, personeli olan; merkezi yönetimin vesayetinden kurtulmuş ve belirli bir yerel alanda yaşayanları ilgilendiren, hizmetleri

yerine getiren karar organları seçimle iş başına gelen yerel yönetimleri tanımlamak için kullanılır. Yerel yönetimler, ülke yönetiminden bağımsız değildir; ülke yönetim bütünlüğü içinde özerk, demokratik kurumlardır. Dünyadaki örneklerine baktığımızda, Türkiye'nin yönetim sistemi, Fransa ile benzerlik gösterir. Yönetim erki, büyük ölçüde başkentte toplanmıştır. Yerel yönetimler, merkezin hiyerarşik bir uzantısı gibi görülmektedirler (Ünlü, 1993: 61).

Türkiye'de 1990'lı yılların başından itibaren kentlerin yönetim yapılarında tek bir partinin hâkim olması geleneği son bulmuştur. Büyük kentlerde 1980'li yılların başında görülen kaymalar yerini daha karışık ve çok partili bir kent yönetimi yapısına bırakmıştır (Şengül, 2001: 34).

Bu çok partili kent yönetiminde, yerel yönetimlere verilen yükümlülüklerin sağlıklı, yaşanabilir kent ortamı sağlayabilmek için yeterli olmadığı açıktır. Yerel yönetimlerin yasal yükümlülükleri olmalıdır. Bu yükümlülükler şu şekilde özetlenebilir(Özden, 2001: 4):

- 1 - Yerel yönetimler kentlerin dengeli ve sağlıklı gelişimini sağlamak amacı ile kentlerin çöküntü bölgelerinde kentsel yenileme projeleri hazırlamalıdır.
- 2 - Kendi bünyelerinde "kentsel yenileme büroları" kurmalıdır. Mimarlar, şehir plancıları, peyzaj mimarları, inşaat ve çevre mühendisleri, sosyologlar, hukukçular ve ekonomistler bu bürolarda istihdam edilmelidir.
- 3 - Kentsel projelerinin uygulama aşamasında ortaya çıkacak finansal sorunları çözümlenmek üzere bir "kentsel yenileme araştırma fonu" kurulmalı, araştırma ve proje maliyetleri bu fondan karşılanmalıdır.

Bütün bunlar göz önünde bulundurularak kentsel dönüşüm projeleri uygulanırken bu projelerin mekânsal-sosyo-ekonomik boyutunun olduğu unutulmamalıdır. Bunların da ötesinde bu üç dönüşüm kanadını ortak bir zeminde birbirine eklemlendirecek yasal bir çatı öncelikle kurulmalıdır. Dönüşüm gerçekleştirilirken kentlerin özgün kimliğinin devamlılığı sağlanmalı, sürdürülebilir kent modeli yaratılmalıdır.

Yerel yönetimler, bunlara bağlı kuruluşlar, Türkiye'nin yüksek bir dinamizme sahip olan ekonomik ve toplumsal gelişme gereklerine hızla ve doyurucu bir düzeyde karşılık vermek ve hizmet üretmekle yükümlüdür. Toplum, her geçen gün daha nitelikli ve daha çok hizmet talep etmektedir. Mevcut dinamizmin gereklerini ve yükselen

talepleri yeterince karşılayabilmek için, yerel yönetimlerin güçlendirilmesi ve merkezi yönetimin taleplere uygun politikalar ile yerel yönetimleri desteklemesi gerekmektedir. Bunun en başta gelen koşulu; alana ilişkin doğru, güvenilir, güncel ve karşılaştırılabilir verilere sahip olmaktır (www.yerel.net.org.tr).

Yerel yönetimlerin bu verilere en güvenilir, en hızlı, en etkin biçimde ulaşmasının ve kullanmasının yolu, bilgisayar destekli kentsel veri tabanının ve buna dayalı “kent bilgi sistemi”nin kurulmasından geçer (Emrealp, 1993: 40).

Kısaltılmış adı “TULA” olan Uluslar arası Yerel Yönetimler Birliği, çeşitli ülkeleri kapsayan bir araştırmada; halk eğitiminin, yerel yönetimleri doğrudan ilgilendiren bir etkinlik alanı olduğu vurgulanmıştır. Halk eğitimi, genel olarak örgün eğitim olanağından yoksun kalan kişilere (çiftçiler, işçiler, küçük esnaf vb.) hem kendi işlerinde hem de ulusal kalkınmada yararlı olabilecek bilgi ve becerileri kazandırma işi olarak tanımlanır. Bir görüşe göre de halk eğitimi, sadece örgün eğitim almayanlara değil, üniversite mezunlarına dek uzanan bir eğitimidir. Sonuçta, kırsal alandan kente gelerek, yeni geldiği çevreye uyum sağlamaya çalışan insanların, sorunlarını çözebilmeleri için önemli bir çözüm aracıdır. Kente gelen insanların, kentsel mesleklere yönlendirilmeleri, eğitilmeleri; istihdam olanaklarının geliştirilmesi, kentle bütünleştirilmeleri, köylülükten kentliliğe geçiş yapabilmeleri, kent kültürünü benimseyip özümsemeleri için halk eğitimi gereklidir. Halk eğitiminin ihtiyaçlara uygun sağlıklı şekilde yürütülebilmesi için yerel yönetimlere, önemli görevler düşmektedir. Merkezi yönetim ve diğer gönüllü kuruluşlar da bu etkinliklerde yer almalıdır (Geray, 1994: 3-4).

2.8. Kentsel Dönüşüm Projelerinin Hukuksal Boyutu

1982 Anayasası'nın 57. maddesi “konut hakkı” başlığını taşır. Maddenin metni şöyledir: “Devlet şehirlerin özelliklerini ve çevre şartlarını gözeterek bir planlama çerçevesinde, konut ihtiyacını karşılayacak tedbirleri alır. Ayrıca toplu konut teşebbüslerini destekler.” (Keleş, 2006: 446).

Türkiye’de 1950’lerle birlikte başlayan göç, kentsel sorunların temelindeki nedendir. Göçle birlikte ortaya çıkan ekonomik ve sosyal sorunlar, fiziki mekânlara da yansımış, yasadışı yapılanmaya ulaşan bir süreç başlamıştır.

Kentleşmenin hız kazanması ve gecekonduların çoğalması, bu dönemin konut politikası önceliğini, gecekonduların önlenmesine yöneltmiştir. 1966 yılına değin, adlarında “gecekondu” sözcüğü yer almamakla birlikte, bu konuda çıkarılan bir dizi yasayla, gecekondu yapımına karşı daha çok yasaklayıcı bir tavır alınmış; önlemeyi gerçekleştirmek için de konut üretimini arttırtmanın yolları aranmıştır. 5218 (1948), 5228 (1948), 6188 (1953), 7367(1959) sayılı yasalar, bunlar arasında sayılabilir. Bu yasaların hemen hepsinin, “Bina Yapımını Teşvik ve İzinsiz Yapılan Binalar Hakkında Kanun” adını taşıdıkları görülür. Konut üretimini arttırtmak için, bu dönemden yapılan konutlar, vergi ödeme yükünden 10 yıl boyunca muaf tutulmuşlardır (Keleş, 2006: 512).

Türkiye’de kentsel dönüşüm daha çok, gecekondu alanlarında gerçekleşmektedir. Gecekondu alanlarının dönüşüm sürecinde, 1984 yılında çıkarılan, gecekondu af kanunu önemlidir. Bu kanun ile gecekondu için, “ıslah imar planı” yapma imkanı doğmuş, kentsel dönüşüm projelerinin de oluşması dolaylı olarak sağlanmıştır. Ayrıca gecekondualarda kat sayısının artmasını, gecekonduaların alınıp satılmasını, müteahhitlere verilmesini mümkün kılmıştır. Fakat bu planlarla sadece, fiziksel bir dönüşüm gerçekleştirilmiştir. Kentsel dönüşümün hedeflerinden olan, sosyal bir dönüşüm gerçekleştirilememiştir (Uzun, 2006: 50).

1980’lerin sonunda, yerel yönetimlerin uygulamaları arasında kentsel dönüşüm projeleri yer almaya başlamıştır. Bu konuda ilk örnek Ankara Dikmen Vadisindeki gecekondu alanı için hazırlanan Dikmen Vadisi Kentsel Dönüşüm Projesidir (Uzun, 2006 : 50).

Son yıllarda yaşanan deprem felaketleri ve seller gibi doğal afetlerle yaşanan mekânların, sağlıksız ve can güvenliği olmayan mekânlar olduğu kabul edilmektedir. Teknik altyapısı, çocuk bahçeleri, park ve spor alanları, eğitim kültür ve sağlık alanları gibi donatı alanlarından yoksun olarak ve yasadışı süreçlerle; kente eklenilerek yayılan bu alanlar, kentlerin çeperlerinde olduğu kadar, kentin iç bölgelerinde de, farklı noktalarda oluşmaya başlamıştır (Yasin, 2005: 14).

Türkiye’de kentsel dönüşüm kavramının, son zamanlarda sık sık gündeme gelmesinin etkin olan faktörlerden biri olan; 1999 yılında meydana gelen Marmara depremi, büyük kentlerde deprem faktörünün ivedilikle hissedilmesine neden olmuştur. Bu durum; kaçak, sağlıksız yapılaşmanın sakıncalarını çarpıcı bir şekilde ortaya koymuş

ve böylece kentsel dönüşümün önemi de ülke gündemine yerleşmiştir. Kentsel dönüşüm konusunda yerel yönetimlerin handikaplarından biri de; kentsel dönüşüm projelerini sorunların çözümü için sihirli bir değnekmiş gibi görmesidir (Özdemir vd., 2004: 14).

1990’larda kentsel dönüşüm projeleri, kentlerin gündeminde önemli yer tutmaya başlamıştır. Son yıllarda yoğun biçimde yasal düzenlemeler yapılmaktadır.

1999 Marmara Depremi hem inşaat sektörüne olan güveni sarsmış hem de ülke ekonomisine büyük zarar vermiştir. 2001’de yaşanan ekonomik kriz de zaten daralma noktasına gelen inşaat sektörüne büyük darbe vurmuştur. Türkiye’deki konut politikaları kapsamında büyük öneme ve yere sahip olan Emlak Bankası’nın faaliyetleri 2001 yılında dramatik bir şekilde son bulmuştur. Kuruluşu Cumhuriyet öncesine dayanan Emlak Bankası, büyük bir görev zararıyla karşı karşıya kalmış, çeşitli iddialarla soruşturma komisyonlarına konu olmuştur. Banka; 3 Nisan 2001’de, Ziraat ve Halk Bankaları ile birleştirilmiştir. Bankacılık faaliyetleri dışında kalan mal varlıkları ve gayri menkulleri ise Toplu Konut İdaresi’ne devredilmiştir. 2001 yılında Konut Müsteşarlığı kurulmuştur. Konut Müsteşarlığı’nın kuruluş nedenleri; kentleşme politikası oluşturmak, konut üretimi için finansman modelleri geliştirmektir. Bu nedenle Arsa Ofisi ve TOKİ’ yi de bünyesinde toplamıştır fakat gereken atılımı gerçekleştirememiştir (Erdoğan, 2006: 201-202).

6 Ağustos 2003 tarih ve 4966 sayılı kanunla Konut Müsteşarlığı kaldırılmış, bazı görevleri Toplu Konut İdaresi’ne devredilmiştir. 2985 sayılı Toplu Konut Kanunu’nda bazı değişiklikler yapan 4966 sayılı kanunla Toplu Konut İdaresi’ne yeni görevler verilmiştir. 2004 yılının Ocak ayında kuruluş kanununa uygun olarak Başbakanlığa bağlanmıştır (Erdoğan, 2006: 205).

Son iki yıl içinde gerçekleşen yasal düzenlemelere ilk örnek 2004 yılında çıkartılan, 5104 sayılı “Kuzey Ankara Girişi Kentsel Dönüşüm Projesi Kanunu” dur. Kentsel dönüşüm projelerinin hedefleri göz önüne alındığında, bu kanun sadece fiziksel düzenlemeye yöneliktir. Olumlu yönü ise bir kentin belirli bir alanı için, dönüşüm kanunu çıkartılması ile kentlerin planlanması ve gelişimi açısından, olumsuzluklar içeren parçacı yaklaşımların da önü açılmıştır. 2004 yılında çıkarılan 5216 sayılı “Büyükşehir Belediye’si Kanunu”nda ise Büyükşehir Belediyelerine de, kentsel dönüşüm ve gelişim projelerini uygulama yetkisi verilmiştir (Uzun, 2006: 50).

Yine gecekonduların dönüşüm çalışmaları kapsamında, 12 Mayıs 2004 tarihinde yürürlüğe giren 5162 sayılı kanunla 2985 sayılı Toplu Konut Kanunu'na eklenen madde ile gecekonduların dönüşümlerini kolaylaştıracak düzenlemeler getirilmiş ve Toplu Konut İdaresi'ne planlama yetkisi verilmiştir. Bu çerçevede, Toplu Konut İdaresi, gecekonduların bölgelerinin tasfiyesine veya iyileştirilerek yeniden kazanımına yönelik gecekonduların dönüşüm projeleri geliştirme, inşaat uygulamaları ve finansman düzenlemeleri yapma konularında yetkilendirilmiştir. Aynı madde idareye, gecekonduların bölgelerinde hak sahibi olan kişilerin haklarına konu olan gayrimenkullerin değerlerini tespit etmek konularında da inisiyatif kazandırmıştır (Erdoğan, 2006: 206).

17 Mayıs 2004'te gecekonduların yenileme projelerini hızlandırmak amacıyla "Gecekonduların Dönüşüm Şube Müdürlüğü" kurulmuştur. Gecekonduların Dönüşüm Müdürlüğü şu görevleri yerine getirir (Erdoğan, 2006: 240):

- 1- Belediyeler tarafından belirlenen gecekonduların dönüşüm alanlarının teknik açıdan incelemek.
- 2- Gecekonduların bölgeleri hakkında gerekli tespitleri yapmak.
- 3- Planları hazırlamak ve bunun için belediye ile koordinasyon halinde çalışmak.
- 4- Yapılan protokollerdeki taahhütleri yerine getirmek. Bu maddelerden de anlaşılacağı üzere gecekonduların dönüşüm projesinin uygulamaya konması son derece zor bir süreçtir.

2005 yılında çıkarılan, 5393 sayılı Belediye Kanunu'nun kentsel dönüşüm ve gelişim alanları ile ilgili 73. maddesinde ise: " Belediye, kentin gelişimine uygun olarak eskiyen kent kısımlarını yeniden inşa ve restore etmek; konut alanları, sanayi ve ticaret alanları, teknoloji parkları ve sosyal donatılar oluşturmak, deprem riskine karşı tedbirler almak veya kentin tarihi ve kültürel dokusunu korumak amacıyla kentsel dönüşüm ve gelişim projeleri uygulayabilir. Bir yerin kentsel dönüşüm projesi uygulama alanına girebilmesi için belediye sınırları içerisinde ve en az elli bin metrekare olması şarttır..." ifadeleri yer almaktadır (Uzun, 2006: 50).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. KENTSEL DÖNÜŞÜM PROJELERİNİN TOPLUMSAL YANSIMALARI

Kentsel dönüşüm sağlıklı ve kaliteli yaşam koşullarının olmadığı kentsel alanların yeniden yapılandırılması ve dönüştürülmesidir. Burada bilinmesi gereken önemli bir nokta da bu dönüşümün kentte sadece fiziksel değişimi değil yapısal değişimi de getireceğidir. Çünkü kent sadece fiziki yapıyı değil sosyal, kültürel ve ekonomik yapıyı da içerir. Dünyada her ülkenin değişim dinamikleri farklıdır. Bu nedenle yaşayacakları dönüşümlerin boyutları ve yansımaları da farklı olacaktır. Her toplumun ekonomik, sosyal, kültürel yapısı farklı olduğu için bu dönüşümün hızını niteliğini belirleyen faktörler de farklı olacaklardır. Bu nedenle uygulanacak olan kentsel dönüşüm projelerin de belirleyici olan aslında mekansal müdahaleler değil, bu müdahalelerin sosyal anlamdaki etkileridir ve bu etkilerin ne olacağı toplumu nasıl dönüştüreceğinin ele alınması, analiz edilmeye çalışılması daha sağlıklı bir yaklaşım olacaktır.

3.1. Kentsel Mekân ile Toplumsal Davranış Arasındaki İlişki

Mekan ve toplum ayrı kategorilerdir. Fakat birbirleri üzerinde dönüştürücü etkileri vardır. Mekanda yaşanan dönüşüm ve değişimler doğrudan toplumu etkilemektedir. Kent kavramının ortaya çıktığı ilk dönemden günümüze dek kentlerin oluşumunda ve dönüşümünde, kentin toplumsal yapısıyla fiziksel yapısı arasında ki bu karşılıklı ilişki her zaman var olmuştur.

Kapitalizmin kentleşme sürecinde, kenti oluşturan fiziksel çevrenin önemi azalırken, küreselleşme ile birlikte kentsel mekânın sosyal karakterinin önemi artmaktadır. Haberleşmenin gelişmesi ile birlikte daha hızlı değişen küreselleşme çok farklı kültürel yapıları yok etmekte ve tek bir kültürel yapı oluşturmaktadır. Küreselleşmenin olumlu kazanımları olduğu kadar olumsuz yönleri de vardır. Küreselleşme olgusuyla beraber sermaye akışının önündeki tüm engeller kalkmıştır. Bu durum günlük politikalara da yansımıştır. Konut sorununa çözüm olabilmesi için verimli tarım arazilerine ve ormanlık alanlara da yapı izni verilmiştir. Bu durum kent

kültüründe yaşantısında kültürel yozlaşmaya neden olabilecek değişimleri getirmektedir. Bu konuda vurgulanması gereken bir nokta da yanlış yapmaktan kaçınmanın doğru davranmaktan daha önemli olduğudur. Küreselleşmenin olumsuz etkilerinden kent ve içinde yaşayan kentliler korunmalıdır (Keleş, 1995: 17).

Kentler eski değerlerle yeni değerlerin hızla yer değiştirdiği ortamların başında gelmektedirler(Karakoç ve Ulu, 2004: 65). Bir kentin yapılanmasında kimlik- yer-geçmiş birbirine bağlıdır (Çizgen, 1994: 42). Fiziksel çevre ile insanların bu fiziksel mekân içindeki davranışları arasında etkileşim olduğu kesindir. Bu etkileşimle ilişkili olarak birbirine karşıt iki görüş vardır: Birincisi; fiziksel çevrenin davranışı belirlediği yönündedir; diğeri ise toplumun bulunduğu mekânı şekillendirdiğidir. Birinci görüşü savunanlar farklı alanlarda yaşayan belirli sosyal grupların, farklı davranış kalıpları göstereceğini savunurlar. İkinci görüşü savunanlara göre ise davranış kalıpları bağımsız değişkendir, yani nedendir. Birey kendisine uygun fiziksel çevreleri seçer ve biçimlendirir (Suher, 1991: 130).Hangi görüşü kabul edersek edelim kesin olan tek şey, insanın içinde yaşadığı kentle olan birebir etkileşimidir.

Türkiye’ de 1950’ lerden sonra birdenbire başlayan göç dalgası kentleri ve kentlerdeki insanları hem toplumsal hem de fiziki şartlar açısından hazırlıksız bir durumda yakalamıştır. Kırdan gelenler aradan uzun zaman geçmesine rağmen, geldikleri yerlerle ilişkilerini sürdürmektedirler. Bu durumun kırdan gelen insanların hem kent mekânıyla hem kentteki toplumsal ilişkileri açısından olumlu ve olumsuz yönleri vardır. Olumlu açıdan bakıldığında akrabalık ilişkilerinin sürüyor olması kente gelenlerin ruhsal açıdan ve aidiyet duygusu açısından kendisini yalnız hissetmemesini sağlamaktadır. Sosyal sorunların çok ciddi boyutlarda yaşanmasını engellemektedir. Olumsuz yönü ise kırdan gelenler kentlilerle kente uygun ilişki kuramamaktadırlar. Bir diğer deyişle kentte varlıklarını “şehirde yaşayan köylüler” olarak sürdürmektedirler (Sezal, 1996: 303-305).

Gelişmiş ülkelerde bir yerleşim biriminin oluşması için önce alt yapı hizmetleri tamamlanır, daha sonra yerleşime açılır. Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde ise insanlar önce yerleşmekte daha sonra alt yapı hizmetleri beklenmektedir. Mekânın yanlış kullanılmaya başlanması sadece fiziki sorunlara değil toplumsal sorunlara da zemin hazırlamaktadır. Bu nedenle bu göç olgusunu, toplumu her yönüyle etkilediği

için toplumsal bir hareket olarak algılamak, sorunun tanımlanması ve çözüm yollarının bulunabilmesi açısından oldukça önemlidir. Bu hareketliliğin hem yerel yönetimler hem şehir plancıları hem toplumbilimciler tarafından doğru okunması, sorunun karşısında alınacak tavrın sağlıklı olarak gerçekleşmesini sağlayacaktır.

Birinci bölümde açıkladığımız gibi, ikincil ilişkiler geliştiren, sorunlarına çözümü kendisi bulabilen, kent koşullarının gerektirdiği davranışları sergileyen bireyler kentli bireyler olarak tanımlanmaktadır. Fakat kentte yaşayan veya kente yeni gelen her bireyin -mekânsal anlamda kentte yaşasa bile- kentli olduğunu söylemek doğru bir ifade olmaz. Kentteki bireylerin yaşadıkları farklı sosyal dokulardaki yerleşim birimleri tutum ve davranışları da etkilemektedir.

Farklı sosyal dokulardaki mahallelerde, komşuluk ilişkilerinin ve komşuluk tanımının ne denli farklılaştığını saptamak amacıyla yapılan bir araştırmada alt gelir grubunda komşuluk ilişkilerinin daha yoğun, konut alanlarının yabancıların buraya erişebilmesi bakımından daha geçirgen olduğu, konut dışı mahremiyetin daha az olduğu saptanmıştır. Üst gelir grubunda ise; mahremiyet ve güvenlik sağlama gereksinimini karşılamak amacıyla konut dışı alanlarda (apartman girişi, site girişi) yabancıların erişebilmesini engellemek amacıyla çitler, bahçe duvarları, bekçi kulübeleri, kilit, diyafon v.b ses düzeni ile fiziksel engeller oluşturulduğu saptanmıştır. İdeal komşu tanımının sosyal gruplar açısından farklılaştığı saptanmıştır. Alt gelir grubu üyeleri için ideal komşu "saygılı olmalı", "apartman kurallarına uymalı", "anlayışlı" olmalıdır (Suher, 1991: 131-132).

Araştırmanın sonucunda görüldüğü üzere komşuluk kent yaşamında, farklı sosyal dokulara göre anlamı ve amacı değişse de önemli bir alanını kaplamaktadır. Bu nedenle, kent yaşamını anlamakta temel kriterlerden biri komşuluktan beklentiler, iyi ve kötü komşunun nasıl belirlendiğidir. Büyük kentlerde akrabalık ve komşuluğa dayalı örüntülerin nitelik ve formu değişmiş bile olsa bireyin yalnızlaşması sonucunu doğurmamaktadır. Akrabalık ilişkileri zamanla daha manevi ve duygusal ağırlıklı olmakta, odak noktasını yakın aile bireyleri (anne, baba) almaktadır (Ayata, 1996: 42).

Kente gelen insanların kentteki yaşam tarzına uyum sağlayamamaları sonucunda, davranışlarında ve tutumlarında bazen yasadışı yollara başvurdukları da bilinen bir gerçektir. Özellikle kamu düzeninin sağlanamadığı, otorite boşluğunun

olduğu yerleşim birimlerinde “mafya” denilen yasadışı yapılanmaların olduğu bilinmektedir. Dolmuş mafyası, otopark mafyası gibi yasadışı yapılanmaların oluştuğuna dair haberler sık sık medyada yer almaktadır ve gün geçtikçe kanıksanan bir hale gelmektedir. Günümüzde “varoş” olarak tanımlanan gecekondu yerleşim yerleri, bu yasadışı faaliyetleri besleyen kaynaklar olarak görülmektedir. Çünkü yoksul insanların yaşadığı kentlerin etrafını çevreleyen varoşlar, hem yoksulluğun en fazla yaşandığı yerler hem de uyum sorunlarının fazla olması ve oradaki insanların çoğunluğunun kente dair beklentilerini yitirmiş olmaları nedeniyle potansiyel suç merkezleri olarak kabul edilmektedirler. Bu açıdan baktığımızda kentin etrafını çevreleyen her mekanın sanki bir problem alanı gibi algılanması gerektiği sonucu çıkmaktadır. Oysa ki kent merkezindeki nüfusun giderek artması nedeniyle, merkezde yaşayan varlıklı aileler için de kent merkezi çekiciliğini yitirmektedir. Bu nedenle Türkiye’de de kentin etrafında banliyö denilen alt kentler oluşmuştur. Sanayi ve hizmet sektörü de kentin kenar bölgelerine kaymıştır. Fakat banliyö denildiğinde akla konut yerleşimleri gelir.

Günümüzde kent mekânında, varlıklı olanın onurlu, yoksulun ise onursuz olarak algılandığı yeni bir süreç yaşanmaya başlanmıştır. Yoksul kesimin tümü kentsel alanda gaspçı, çarpık kentleşmenin nedeni olarak görülmekte, bu anlayış yaygınlaşmaktadır. Yoksullar, toplumsal alanda suç potansiyeliyle, konut alanlarında ise "mutlak kötü" ile ilişkilendirilmeye başlanmıştır. Bu söylemden hareketle günümüzün yerel yönetim anlayışı çözümü, güvenlik önlemlerinin artırılmasında görmekte, insanlar; sokaklarda, işyerlerinde, alışveriş merkezlerinde kameralarla denetlenmektedir. Oysa bugün, daha çok etkinleştirilmiş ve yetki verilmiş yerel yönetimler kendilerini bir şirket gibi görmeyip, sosyal politika üretme çabasına girse; çözüm oluşturma yönünde önemli bir araç olabilir. Nitekim eğitim, barınma, sağlık, çalışma gibi temel yaşama hakları üzerinden, hayata bire bir dokunabilen politikalar üretebilmek; bunlar üzerinden mücadeleler ve fikirler geliştirmek bugün "başka bir yaşam"ı kurmak için oldukça önemlidir (Akgün, 2007: 1).

Günümüzde kent yaşamı ile özdeşleşen bir kavramda tüketimdir. Kent kültürü ile tüketim ayrılmaz bir ikili haline gelmiştir. Kent yaşamında eylem üretimden tüketime kaydığı için tüketim daha fazla öneme sahiptir. Artık biliyoruz ki toplumda paranın nasıl kazanıldığı değil, nasıl harcandığı önemsenmektedir. Şunu rahatlıkla

söyleyebilmek mümkündür. Toplumda bireyler neyi ya da neleri nasıl tükettikleriyle aynı zamanda temsil ettikleri ve aradıkları kimlikleri sergilemektedirler.

Tüketim artık elle tutulamayan şeyleri de kapsamaktadır. Örneğin; film seyretmek, turizm, müzik bunlardan birkaçıdır. Warde' a göre tüketim "...insanların kendi kimliklerini göstermesi, sosyal gruplara katılması, sosyal farklılıklarını vurgulaması, sosyal etkinliklere katılması gibi pek çok uygulamayı kapsar." (Warde,1996:304) Kentlerde yaşanan dönüşümlerle beraber farklı tüketim kültürleri de gelişmektedir. Evimiz bile sadece barınacağımız yer değil tasarruf amaçlı ya da eski eserlerin sergilendiği, bireysel ve ailevi kimliğimizi vurgulamak istediğimiz yer haline gelebilir.

Yaşanan değişim ve dönüşümle beraber biliyoruz ki artık ihtiyaçlarımız arzı belirlemiyor. Önce bize tüketim malları arz ediliyor sonra bunu ihtiyaç olarak algılayıp tüketiyoruz. Kentsel dönüşüm projelerinde de bu yaklaşımın benimsendiğini söylemek çok da yanlış bir belirleme olmayacaktır. Çünkü bu projelerin dayanak noktası; çöküntü alanlarının belirlenerek ya temizlenmesi yani yıkılarak yeniden yapılması ya da rehabilitasyonudur. Fakat medya da çıkan haberlere baktığımızda gazetelerdeki konut ilanlarına baktığımızda yenilenecek ya da rehabilite edilecek alanlarda yapılacak olan konutların asgari ihtiyaçlarımızı karşılayan çok ötesinde bir "hayal şehir" bir " hayal ev" vaad edildiğini görmek mümkündür. Bireylerin ekonomik gerçekleriyle örtüşmeyen bu durum kent yaşamının dayandığı "önce üret sonra ihtiyaç hissettir" fikrine uygundur.

Kent bağlamında daha çok mal sunulur. Ürün çeşitliliği fazladır. Kafeler, alışveriş merkezleri, spor salonları bireylerin kent yaşamındaki davranışlarında belirleyici olmaktadır. Bu dönüşüm sürecinde belki de dikkate alınması gereken en önemli nokta, bu dönüşümü ne dramatik hale getirip abartmak ne de küreselleşmenin basit sonuçlarından biri olarak görmektir.

Türkiye'de ancak varlıklı ailelerin ekonomik durumları banliyölere yerleşmeye izin vermektedir. İkinci bölümde ayrıcalıklı konut alanları olarak açıklanan bu yerleşim birimleri, gecekondularla fiziksel mesafe anlamında birbirlerine yakın olsalar da orada yaşayanların toplumsal statü, yaşam kalitesi açısından;varoşlarda yaşayanlara göre çok daha iyi hatta kıyaslanamaz durumda oldukları kabul edilmelidir. Banliyölerde yaşayan bireyler için konut sadece kentte barınacakları bir mekan değil, aynı zamanda bir kartvizit niteliği taşımaktadır. Statü sembolüdür. Günümüzde kentsel dönüşüm

projeleriyle ivme kazanan konut sektöründeki, gelişmelere bakarsak görülecektir ki artık insanlar sadece oturacakları konutu değil, konutun kendilerine getireceğine inandıkları yaşam tarzlarını da satın almaktadırlar. Kentteki davranışları, tutumları içinde yaşadıkları sitelerle, bu korumalı mekanlarla belli bir değişim göstermektedir. Kent merkezinde karşı komşusuyla belki de hiç iletişimi olmayan bireyler, bu banliyölerde dahil oldukları sitenin diğer bireyleriyle belki de ev sahibi olmaları ve aynı mekanda aynı insanlarla ömür geçirecek olmaları düşüncesiyle konut satın alırken diğer ev sahiplerini de dikkate almaktadırlar.

Bu durumun hem kırsal sürekliliğin sağlanması hem kentsel yaşam tarzının benimsenmesi gibi bir çelişkiyi içerdiği düşünülse de bu çelişki uzlaştırılabilir. Kentsel dönüşüm projeleriyle sayısı giderek artan ve artacak olan bu yeni yerleşim alanları, bireylerin geldikleri yörelerin kültürlerini yaşatmalarına, özledikleri dayanışma ve yardımlaşma duygularını yaşamalarına ve modern, kaliteli nitelikler taşıyan kentsel yaşamdan uzaklaşmadan hayatlarını sürdürmelerine imkan vermektedir.

Kentlerin yeniden biçimlendirilmesi, yaşanılan mekana yeniden anlam kazandırılması günümüzde giderek benimsenen bir yaklaşım haline gelmiştir. İnsanların davranışları ile kent mekanı arasındaki bu doğrudan ilişki, zaman içerisinde kentin tümünü dönüştürecektir.

3.2. Kentlerde Değişim Dönüşüm Sürecinde Kültürel Kimlik Olgusu

Hepimiz belirli bir ortamda doğarız. Doğduğumuz ortamı seçme şansımız yoktur. Belirli konuma geldiğimizde yaşayabileceğimiz ortamı seçme hakkına sahip olsak, doğduğumuz çevreden dolayı kimliğimizi kazanmış oluruz. Doğduğumuz çevre bizim kültürel şekillenmemizi belirler. İçinde yaşadığımız kültürel ortam bize kimlik kazandırır. Kimlik, kalıtsal bazı özelliklerin ve kültürümüzün bize yüklediği bireysellik, öznelliktir. Günümüzde toplumlar hızla değişmektedir. Bu yaşanan değişim de kimliğimizin ifadesini zorlaştırmaktadır. Sadece “ötekilere” karşı bir tanım yaparak kendimizi ortaya koyuyoruz.

Günümüzde küreselleşme, bütünleşme olgusuna dayalı olarak ortaya çıkan benzerlik ve uygunluk yerine, farklılık ve çeşitliliklerin vurgulandığı kimliklere doğru

bir kayma vardır. Geleneksel olarak kimlik kavramı, canlılar ya da nesnelere için ayırt edici, farklılığı yaratan özellikler olarak tanımlanabilir. Aynı zamanda kimlik kavramı, benzerler arasında kıyaslamayı getirir ve benzerine göre sahip olunan ayırt edici özellikleri ortaya koymaktadır.

Kentlerde kimlik olgusu, öncelikle görsel boyutuyla ön plana çıkan, ayrıca doğal, coğrafi, kültürel ürünler ve sosyal yaşam normlarını da kapsayan çok geniş bir tanımla içermektedir. Kentsel kimlik ve buna dair kentsel imgeler kent mekânı içerisinde uzun bir süreçte ve bazen çok farklı bileşenlerden oluşmaktadır. Kentsel imgeler kentte yaşayanlar açısından uğruna özveride bulunulabilecek ortak değerlerden oluşturmakta ve kuşaklar arasında söz konusu bu değerler süreklilik göstermektedir. Türkiye'deki kentlerin kimlik altyapısını, Anadolu yarımadasındaki yaklaşık beş bin yılı bulan farklı ve zengin kültürlerin karşılıklı etkileşimleri ile birlikte özellikle son sekiz yüz yılı aşan Osmanlı dönemi oluşturmaktadır. Tarih boyunca, kentsel mekân oluşumunda, sosyal yaşam ile bütünleşen, toplumun kısıtlı olanaklarına akılcı, yaratıcı çözümler içeren, ancak yaşam biçimleri ve teknolojidenden yararlanma açısından, zaman içerisindeki dönüşümleri ağır seyreden, köklü olmayan uygulamalar süregelmiştir. Özellikle dönemin üretim mekanizmalarına ayak uyduramayan Osmanlı İmparatorluğu'nun 20. yüzyılın başlarında çökmesinin yanı sıra sanayi devrimini yaşamamış olan toplum, kültürel aydınlanmayı da gerçekleştirememiştir (Karakoç ve Ulu, 2004: 60).

Kimlik sorununu ortaya çıkaran bir neden de göçtür. Göçün çeşitli nedenleri olmakla birlikte kimliğin belirlenmesinde, olumlu- olumsuz etkileri olmaktadır. Kente geldiğinde, farklılıklarla karşılaşan birey kendi kimliğinin bilincine varmakta, iyi-kötü yanlarını görmektedir. Kimliğin oluşum süreci yaşamın her alanına yansır. Yaşadığımız gruba ait olup olmamanın ötesinde, kimliğimiz bizi diğerlerinden ayıran bilincimiz, ifade şeklimizdir. Kimlik bireysel, grupsal, ulusal vb. şekillerde tanımlanabilir.

Değişim dönüşüm süreçlerinin en önemli belirleyicisi kültürel kimlik ve farklılaşma sorunudur. Toplumsal kimlik, ortak bir dilin konuşulması yoluyla ulaşılan ortak bilgi ve belleğe katılıma dayanır. Ortak kimlik, ortak aidiyetin bilinç düzeyine çıkarılmasıdır ve çoğulluk ifade eder. Kentler bu kimliklerin etkileşimi sonucunda ayrı bir kültürel yapıya bürünür. Kentlerde son yıllarda giderek artan bir hızla yaşanan dönüşüm sürecinde, kentlerin kültürel kimliği üzerinde de değişim yaşanması

normaldir. Çünkü kent olmanın ölçütleri olan; farklılık, çeşitlilik, süreklilik, karmaşıklık gibi nitelikler kültürel değişimin de kaynağıdır (Şenyapılı, 1996: 130).

Farklılıklarımız aynı zamanda kimliğimizin korunması için gereklidir. Kimlik ötekinin değerini azaltarak korunabilir. Bu anlamda kimlikle, farklılık birbirine bağlı iki kavramdır. Günümüzde modern çok kimliklidir. Toplumbilimde kimlikler alt kimlik ve üst kimlik şeklinde kategorize edilmiştir. Toplumun durumu ve bireyin kendisini tanımladığı durumun birleştiği nokta üst kimliğimizi oluşturur. Alt kimlik ise toplumda kendimizi ait hissettiğimiz yerdir (Karakaş, 1999: 258).

Kimlik ile toplumun durumu arasındaki birebir bağlantı, çevre ile davranışlarımız arasındaki bağlantıyı da ortaya koyar. Bu konuda Winston Churchill ünlü özdeyişi “biz binaları biçimlendiririz ve daha sonra onlar bizi biçimlendirir” sözü çevre davranış arasındaki ilişkinin; yani çevrede meydana gelen değişimlerin, kültürel kimlik üzerindeki etkilerini kısa ve öz olarak açıklamaktadır (Aydınlı, 1993: 32).

Kültür, insanın yaşamındaki belli bir oluşumdur. Kültür, insanın kendi yaşamını, geçmişten getirdiği deneyimler ve birikimlerle ve kendinin yarattıklarıyla nasıl ürettiğini anlatır. İnsan kendini nasıl üretiyorsa bu üretme yolu onun kültürüdür. Kültür belli bir topluluğun, belli zaman ve koşullarda üretim biçimindeki sosyal kişiliğidir. Kültür belli bir yaşam biçimini anlattığında, bu yaşam biçimini yaşayanlar, kendilerinden farklı biçimde yaşayanlara farklı biçimde yaklaşırlar. Bu yaklaşımlardan birisi özenme, diğeri küçümsemedir. Örneğin; Amerikan kültürü fiziksel doyum yanında, kendini diğer kültürlerden daha üstün gören psikolojik doyum sağladığı için, üstün nitelik taşıdığı düşünülür. Bu niteleme sadece Amerikan kültürüne özgü değildir. Kentlinin köylüyü küçümsemesi de buna örnek olarak verilebilir. Kültürün bir başkasını “kültürsüz” olarak küçümsemesi, o kültürün hem kendini üstün görmesi hem de “kültürsüz” olarak nitelediğine karşı kendini korumasını anlatır. Kültürün üstünlüğü, kültürsüzlük ve kültürün bayağılığı gibi nitelemeler, yaşam biçimleri arasındaki mücadele ve iletişim tarzını anlatır (Erdoğan, 1999: 20).

Kentsel mekânlardaki bu dönüşüm süreci sadece mekânı değil, kent kültürünün de tüm öğelerinin farklılaşarak, dönüşerek sosyal bir dönüşümünde yaşanmasına neden olmaktadır (Erez, 2005: 12).

Sosyal dönüşüm, diğer bir ifadeyle bu kültürel kimlik değişimi toplumsal çözülme kavramı ile ilişkilendirilebilir. Toplumsal çözülme toplumdaki kurumsal mekanizmalarının fonksiyonlarını yerine getirmesini sağlayan bağ ve denetimlerinin çözülmesi anlamına gelmektedir. Toplumsal çözülmeyi meydana getiren faktörler şöyle sıralanabilir(Kongar, 2004: 341):

- 1- Bireylerin yaşadıkları topluma dâhil olduklarının bilincinde olmamaları.
- 2- Toplumda iş bölümü ve sosyal farklılaşmanın gelişmemesi.
- 3- Bireylerin kendi çıkarlarının toplumun çıkarlarının karşısında olduğunu sanması.
- 4- Geleneksel yaşam tarzı ile modern yaşam tarzı arasında denge ve uyumun kurulamaması olarak tanımlanabilir.

Toplumsal çözülme sonucunda sosyal dışlamanın da oluşabileceği gözden kaçırılmamalıdır. Sosyal dışlanma konusu sadece ekonomik çöküntüyle açıklanamaz. Toplumsal çözülmenin nedenlerinden olan bireylerin kendi yaşam tarzlarını sürekli olarak yaşadıklarının toplumun yaşantısının karşısında olarak görmeleri de sosyal dışlanmaya neden olabilir (Dreve, 2004: 283).

Bireyin kente özgü davranış kalıplarını edinmesi, kültürel ve sosyal dünyasında kente özgü gelişmelerin yaşanabilmesi için, sosyal aktivitelere dâhil olması da önemli bir unsurdur. Kentler bireysel ilişkilerin değil, örgütlü birlikteliklerin alanıdır. Bu alanda yer almayan birey kendini dışlanmış hissetmeye ve savunma mekanizmaları geliştirmeye başlar. Bu da kentli kimliğinin oluşmasındaki engellerden biridir (Kaya, 2004: 4).

Çünkü kırdan kente göç süreciyle başlayan, kente gelen insanların sadece kentte bulunmaları, kente uyum için yeterli değildir. Geleneksel yaşam ile modern yaşam arasında denge kurmayla çalışmaktadırlar. Bunun için de kültürel bir değişim geçirmeleri, kentli yaşam kalıplarını benimsemeleri gerekir (Kaya, 2004: 13).

Kentlerde oluşan nüfus yığılmalarıyla beraber tüm alanlarda yaşanan dönüşüm, kentlerde yeni sosyal tabakalar oluşturmuştur.

Kentlerde yaşayan nüfus çeşitliliği alt kültürlerin çokluğunu da beraberinde getirmiştir. Bu nedenle kentler çoğulcu bir kültürel kimliğe sahiptirler. Modernizmle beraber başlayan kentleşme sürecinde kentlerde aynı tip konutların yapılması, seri

üretimin olmasıyla bu çoğulcu kültürel kimliği törpüleyen bir dönem yaşanmıştır. Günümüzde ise giderek varlığını daha çok hissettiren, post-modern dönem ve kentleşmede post-modernizmin projeleri olarak kabul edilen kentsel dönüşüm uygulamaları, konuları bireylerin kişiliklerinden, kültürel kimliklerinden bağımsız olarak algılamının, düşünmenin sürdürülebilir kentleşme açısından doğru bir yaklaşım olmadığını vurgulamaktadır (Kayasu, 2003: 6).

Bu konuda gecekodu yerleşimleri önemlidir. Çünkü gecekodu yerleşimi kültürel ilişkiler arasında süreklilik sağlayarak göçmenin yabancılaşma tehlikesini azaltır ve kentsel yaşantıya geçişini hazırlar. Kentleşme her ne kadar köylünün kendi toprağını, cemaatini terk etmesi olarak görünse de, göçmenin gecekoduya yerleşmesiyle kentleşme aşamaları başlar. İlk aşama kente özgü kıyafetlerin giyilmesidir. Türkiye’de kente gelindiğinde yaşanan kıyafet değişikliğinin simgesel bir anlamı vardır. Yani göçmenin aklında kıyafet değişikliği, kent hayatının maddi ve kültürel yönlerine uyum sağlama isteğinin ve buna hazırlıklı olduğunun kanıtıdır. Bu durum önceki kültürel kimliğin kaybedilmesi değil, o kimliğin yeni kültürel ve siyasal koşullar içinde yeniden tanımlanmasını ifade eder (Karpat, 2003: 215).

Yerli kültürler ne tam olarak bağımsız olabilirler ne de yeni karşılaştıkları kültürlerle tam olarak eklemlenebilirler. Günümüzde her iki yaşam tarzının gözlemlendiği kentlerde yaygın olarak yaşanan sorun; heterojen yapı gösteren kültürün, kentlerdeki yeni kimlik oluşumunu nasıl etkilediğidir. Bir görüşe göre yerli kültürel özelliklerin korunması konusunda, direnç göstermek moderniteyi engeller (Canclini, 1999:154).

Post modernizm bir parçalanma ve eklemlenme sürecidir. Kentteki çoklu kimlik yapıları post modern süreçle ilişkilendirilir. Küreselliğin her yönüyle egemen olduğu kentlerde kimlikler sürekli olarak yeniden kurgulanır. Post modernizm kentleri farklılığın ve çeşitliliğin mekânı olarak kabul eder. Bu mekânda da kimlikler her defasında yeniden kurgulanır. Kentleşme olgusu dünyadaki örneklerine göre, Türkiye’de daha geç yaşanmaya başladığı halde, post modernizmin vurgusu olan farklılık ve çeşitlilik Türkiye’de daha önce yaşanmaya başlamıştır.

Kültürel kimlik inşa edilen bir olgudur. Bu nedenle zaman ve mekân içersinde sürekli değildir. Günümüz modern dünyasında her türlü kimlik algısı tarihte hiç olmadığı kadar önemsenmektedir. Oysaki farklı kültürel kimlikler ne ayrıcalıktır ne de

engeldir. Kültürel kimlik kaybını önlemek için kentlerde geçmiş-gelecek bağlantısı sağlanmalıdır.

3.3. Kentsel Dönüşümün Göçle Ortaya Çıkan Kentleşme Süreci İle İlişkisi

Göç, toplumların, bireylerin hatta ulusların sosyo- ekonomik ve kültürel yapısını etkileyen önemli bir faktördür. Her konuda olduğu gibi bu konu ve kavram için de çeşitli tanımlar yapılırsa da göç genel olarak; "...kişileri yeni bir topluluğa götüren dolayısıyla yeniden uyum sağlama sorunlarıyla karşı karşıya bırakan yer değiştirme olayıdır." (Tekeli, 1998: 10).

Göç ister keyfi, ister zorunlu olsun beraberinde fiziksel ve ruhsal sorunlar doğurur. Coğrafi konuma uyumsuzluk başta fiziksel sağlık sorunları yaratırken, kültürel uyumsuzluk; kimlik karmaşasından, kültürel şoka uzanan ruhsal sorunlara neden olur. Göç son noktada, gönüllü bir sürgün hareketi, kimlik kaymasıdır. " Geleneksel ve tarımsal cemaatlerden kentsel sanayi ve hizmetler sektörlerindeki modern ve akılcı örgütlenmelere doğru akan göçmenler bir yandan eski ilişkileri ve kimlikleri [aile kanalıyla] sürdürme, öte yandan yeni ilişkileri ve kimlikleri kurma ve dönüştürme pratikleri gerçekleştirmektedirler." (Akşit, 1998: 31). Ayrıca "... kişiler yeni yerlere giderek öncelikle yararlanabilecekleri fırsatların sayısını artırmaktadır. Yer değiştiren kişi mesleki ve sosyal hareketlilik sağlayabilmektedir. Göç ederek yeni bir yaşam biçimi seçebilmektedir." (Tekeli, 1998: 11).

Kır kültürü ile kent kültürünün birbirini etkilemesiyle oluşan yeni kültür kentleşme sürecinde; kentsel yenileme, kentsel sağlıklılaştırmada mekânsal sorunlar yaratır. Çünkü göç hareketleri sonucunda kentlerin nüfus yoğunluğu yeni gelenleri asimile edemeyecek durumdaysa kentsel sağlıklılaştırmayı – yenilemeyi zorunlu kılan nedenler doğurmaktadır. Bunlar(Karpat, 2003: 178):

1 - Kırdan kente gelenlerin yer aldıkları bölgede konut yapısı kullanımında kır yaşamı sergilemesi,

2 - Konut yapısı yakın çevresinde ortak dış mekân kullanımında kentlilikle bağdaşmayacak mekân kullanımına yönelmesi,

3 - Yapılaşma biçimini değiştirerek yenilemede rant değerlerini etkilemesi olarak sıralanabilir.

Kentlerde göç hareketleriyle oluşan nüfus çeşitliliği heterojenliği de beraberinde getirir. Kente gelen fakat kentlilik bilincini tam olarak özümseyemeyen birey bu heterojen yapı içerisinde kendine göre homojen yapılar oluşturur. Bu yapılar içinde en bilineni bireyin etnik, dinsel, hemşerilik gibi benzer yönleri taşıdığı diğer insanlarla, mekânsal olarak sürekli bir arada bulunabildiği mahallelerdir. 1950'ler de ekonomik nedenlerle başlayan göç hareketleri, kente gelen insanların tercihleri sosyal-ekonomik ve mekânsal açıdan rahat edebilecekleri yerle değil; dayanışmayı ve yardımlaşmayı sağlayabileceklerine inandıkları hemşerilerinin yoğun olduğu mekânlardan yana olmuştur. Bu nedenle Ankara, İstanbul gibi büyük kentlerin çeperlerinde hemşeri mahalleleri kurulmuştur (Karpas, 2003: 92). İç göç olgusuna toplumun değişmesine olanak sağlayan uyum mekanizması olarak bakıldığında uzun dönemde toplumdaki gerilimleri azaltıcı bir olgu olduğunu düşünmek gerekir (Tekeli, 1998: 16).

Avrupa'da kentleşme sürecinin Sanayi Devrimi'yle başlaması, kente dair sorunların ve çözüm alternatiflerinin tasarımını, yüzyıllık zaman dilimlerine yaymıştır. Türkiye'de ise kentleşme sürecinin elli yıllık bir geçmişi vardır (Güney, 2004: 162–163). Kente göçen, kırsal en duyarlı olduğu temel geleneksel davranışları kentte de sürdürerek ilişkisinin kopmadığını kırsala kanıtlamak zorundadır. Örneğin; namus konuları, kadınların davranış ve giyim konuları, kadınların kentlerde yaptıkları işler, törenlerin düzenlenme süreçleri gibi. Bu nedenle göç edenin kentle bütünleşmesi daha çok kültür yolu ile gerçekleşmekte sosyal ve davranışsal bütünleşme ise yavaş gelişmektedir (Şenyapılı, 1978: 50–51).

Göçle ortaya çıkan gecekonduların ya da aynı tarzdaki sağlıksız konut örüntülerinin bu etkileşimsel yapısı, sosyo-kültürel ve fiziksel değişimlerin hızla yaşandığı tüm gelişmekte olan ülkeler gibi Türkiye'de de daha da önem kazanmaktadır (Karaman, 2002: 308).

Konut yalnızca bir barınak ve yapı değil, ait olduğu kültürel ortam tarafından etkilenen bir kavramdır (Dülgeroğlu, 1996: 112). Bu nedenle gecekonduların sağlıklılaştırma süreci kentleşme olgusundan bağımsız olarak ele alınmamalıdır (Kıray, 2005: 42). Bu sorunda bir grubun yeni dâhil olduğu ya da olmaya çalıştığı kentsel

yaşama bir grup olarak uyum sorunu vardır. Çözümü de sosyal bakımdan kişi değil grup, fiziki bakımdan konut değil mahalle boyutunda olacaktır (Tekeli, 1994: 65).

Bu nedenle günümüzde kent planlamasının yerini, asıl ortaya çıkış nedeni sağlıksız konutların dönüşümü olan kentsel dönüşüm projeleri almaktadır. Bu projelerde yeniden yapılanmayı getirmektedir. Bu projelerin olumsuz yönlerinin üzerinde duran görüşe göre de kentsel dönüşüm projeleri sınıfsal kutuplaşmalar yer alarak, farklı sınıfları birbiriyle temasını yok edici “toplumsal dışlanma” ve “toplumsal yok sayma” gibi dramatik sonuçlar ortaya çıkaracaktır (Kurtuluş, 2005: 1–4). Kentsel dönüşüm projeleri rant alanlarına yöneliktir ve dönüşüm yerel yönetimlerin desteğiyle çöküntü alanlarından, ofis ve prestijli konut alanlarına doğru yönelmektedir (Karakoç, 2004: 63).

Buradaki en önemli sorun, kimin veya kimlerin, neden dışlandıdır. Castells toplumsal dışlanmayı şu şekilde tanımlar: “..belirli bireylerin ve grupların kurumlar ve belli bir bağlamdaki değerlerle çerçevesi çizilen sosyal standartlarda kendi kendilerini geçinmelerini sağlayacak pozisyonlara erişimden sistematik olarak engellendikleri süreç.” (Castells, 1998:73) Düzenli bir işi sosyal yardım güvencesi olmayanlar dışlananlardır.

Toplumsal dışlanmanın sınırları oldukça geniştir. Sadece ekonomik anlamda değil vatandaşlıktan çıkarılmak, cinsiyet eşitliğinin olmadığı durumlar, yetersiz çevre tasarımı nedeniyle yaşlıların toplumdaki izole edilmesi de toplumsal dışlanmanın konusu içerisine girmektedir. Fakat bu çalışma da birçok farklı eylem alanını kapsayan kentsel dönüşüm projelerinin, eylem alanlarından biri olan; konut dönüşümü ve bu dönüşümün bireylere ne getireceği ya da ne kaybettireceği irdelenmeye çalışılmıştır. Çalışma da böyle bir sınırlılık belirlediğimiz için kentsel dönüşüm projelerinin neden olabileceği toplumsal dışlanma kavramı tanımlanmıştır.

Kentleşme yazınında evsizler dışlanmış bireyler kategorisine girmektedir. Evsizler dediklerimiz günlük hayatta anladığımız şekliyle sadece evi olmayıp sokakta yatanları ifade etmez. Evsizliğin tanımı kira güvencesinin olmadığı, aşırı kalabalık ve güvensiz konutlarda yaşayanlarda bu kategoriye girmektedir. Bu insanların sağlıklı temiz su ve sıhhi tesisatları bulunmaz. Amerika’da evsiz sayısı 1995 yılında 500-600 bin civarındaydı. Avrupa bu sayının beş milyona çıktığı bilinmektedir (Thorns, 2004:165). Gelişmekte olan ülkelerde ise evsizlerin sayısının bu rakamların çok daha üstünde olduğunu söylemek abartı olmayacaktır. Türkiye için bu konuda rakam vermek

zordur. Bildiğimiz kadarıyla tüm bu evsiz kapsamına giren birey sayısını tespit etmek amacıyla bir araştırma yapılmamıştır. Fakat medyada görüldüğü kadarıyla bile, bir gelire sahip olup krediler yoluyla ev sahibi olmaya çalışanların fazlalığına bakıldığında bu oranın küçümsenmeyecek bir sayıya ulaştığını söylemek yerinde bir tespit olacaktır. Tabi ki bu arada tasarruf yapamayacak, kredilendirme yoluyla bile ev sahibi olma girişiminde bulunamayacak kadar düşük gelirli insanların da olduğu düşünülürse durumun aciliyeti herkesin malumudur.

Kentsel dönüşüm projeleri sadece tek tek bireylerin ev sahibi olacağı birey bazında düşünülebilecek projeler değildir. Gecekonulardan banliyölere evsizlere dek uzanan geniş bir yelpazeye sahip olduğu için aynı zamanda bir kamu meselesidir.

Bu kentleşme sürecine bakıldığında “kentli” olabilmek birey ölçeğinde ve zaman gerektiren bir değişim sürecidir. Göçle kente yerleşen nüfus için kentleşmek köklü bir toplumsal ve psikolojik değişim süreci anlamına gelmektedir (Sencer, 1980: 107). Bu sorun sadece bireysel bir sorun mu yoksa toplumdaki daha farklı sosyal sorunları mı yansıtmaktadır? Bu sorulara cevap aranmalıdır. Çünkü sadece konut sahibi olmak meseleyi çözecek midir? Bunlar henüz Türkiye’de yeni yeni tartışılmaya başlanan kentsel dönüşüm projelerinin uygulanmadan önce açıklığa kavuşturulması gereken sorunlardandır. Hiç evi olmayıp ev sahibi olmak isteyenlere mi öncelik verilecek yoksa daha steril bir ortamda yaşama isteğiyle ev sahibi olmak isteyenlere mi öncelik verilecek? Bunlar hep cevap aranması tartışılması gereken sorunlardandır. Fakat Türkiye gerçeği olarak kabul edilebilecek şekilde görünen odur ki henüz akademik ortamlarda her boyutuyla tartışılmadan, yerel yönetimlerce henüz tam açıklığa kavuşturulmadan insanlar konut sahibi olmaya başlamışlardır. Bu konuda en etkili faktör kırdan kentsel yaşama doğru olan göçün yadsınamaz etkisidir.

3.4. Sürdürülebilir Toplum İçin Gerekli Koşullar

Küreselleşme süreci, tüm olgularda olduğu gibi, kentleşme olgusuna da yeni roller, yeni anlamlar yüklemektedir. “Sürdürülebilir kent” kavramı da kentlere yüklenen yeni rollerden biridir. Yirminci yüzyılın son yıllarında bir kentin geleceğinin, ancak kentsel gelişimde ve dönüşümde “sürdürülebilir” bir yaklaşımın benimsenmesiyle

sağlanabileceği kabul edilmiştir. Kentler daha önceki bölümlerde yazdığımız gibi dünyada giderek daha çok sayıda insanın yaşadığı mekanlar haline gelmektedirler. Dünyanın ekolojik bir risk altında olduğu gerçeği şu günlerin hiç tartışılmayacak konusudur. Yerel sorunların çözümü için bile küresel sistemin bir parçası olduğumuz unutulmamalıdır. Giddens bu durumu şöyle ifade eder: “ ...biz bugüne kadar doğadan kendimizi korumaya çalıştık. Son yirmi yıldaki endişemiz ise doğanın bize yapacaklarından ziyade bizim doğaya yapacaklarımızdır...” (Thorns, 2004:205)

Sürdürülebilir gelişme ya da sürekli ve dengeli değişme kavramı ilk olarak, Birleşmiş Milletler- Çevre ve Kalkınma Komisyonunun yayınladığı Brundtland (1987). Raporu’nda, çevreye duyarlı bir kalkınma yaklaşımı olarak ortaya atılmıştır. Bu raporda şu şekilde formüle edilmiştir. “Gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılama becerisini tehlikeye atmadan, günümüzün ihtiyaçlarını karşılayan gelişme.”(Kiper, 2006: 96).

1990’lardan sonra sürdürülebilirlik kavramı moda bir deyim haline gelmiştir. Sürdürülebilir kent kavramı da 1990’lı yılların ortalarından sonra yaygınlık kazanmıştır. İstanbul’da yapılan HABİTAT II Konferansı’nda sürdürülebilir kentin özellikleri nitelikleri belirlenmiştir. Bu toplantıda belirlenen sürdürülebilir kent kavramının nitelikleri şunlardır(Kiper, 2006: 98):

- 1- Yeryüzündeki kaynakların sınırlılığı göz önünde bulundurularak, kaynaklar etkin ve akılcı kullanılır. Kaynakların yeniden kullanımı ve geri kazanımı esastır.
- 2- Eşitsiz gelir dağılımının yarattığı sorunlar kentlere yansıtılmamalı, insanlara her türlü yarar ve kazanç adilce dağıtılmalıdır. Toplumun yaşam kalitesinin artırılması hedeflenmelidir.
- 3- Katılımcı ve çok aktörlü bir yapılanma süreci esas alınmalıdır.
- 4- Kent içinde az seyahat gerektirecek, toplu yerleşim düzeni sağlanmalıdır. Ulaşımında toplu taşımaya ağırlık verilmelidir.
- 5- Kent mekânları çok işlevli–çok kullanıcı mekânlar olarak tasarlanmalıdır.
- 6- Kent planları; her kesimden insanın barınma, dinlenme, çalışma ve kültürel faaliyetlerini sürdürebilecekleri şekilde tasarlanmalıdır

Sürdürülebilir toplum için gerekli nitelikler; tüm hizmetlerin veya eylemlerin yüksek kalitede iyi tasarlanmış ve bakımlı, güvenli, erişebilir ve uygulanabilir olmaları, çevreye duyarlı ve maliyet etkinliğine sahip bir şekilde düzenlenmiş olmaları gerekir Sürdürülebilir toplumun özelliklerinin belirlenmesi, kentsel dönüşüm konusunda da

faydalı bir temel oluşturabilir. Sürdürülebilir bir toplumun özellikleri, İngiltere’de başbakanlık tarafından kurulan bir uzman grubun hazırladığı Egan Raporu’ndaki bilgiler aşağıdaki gibidir (Hauge, 2004: 179–180):

- 1 - Toplumsal kimlik ve aidiyet duygusu,
- 2 - Farklı kültürlerden çevreden ve inançtan gelen insanlara karşı tolerans göstermesi saygı ve iletişim,
- 3 - Mahalle içi davranışların dostça, ortakça ve benzer yaşamsal fırsatlara sahip olmaları,
- 4 - Güçlü bilgi sahibi ve etkin önderlik ve örnekler üzerinden ortaklıklar, Örneğin; hükümet–iş çevresi-toplum
- 5 – İnsanların çevreye duyarlı bir şekilde yaşayabilecekleri mekânlar yaratılması,
- 6 - Mekân duygusunun yaratılması. Örneğin; insanlar için olumlu bir his yaratan yerler ve yerel özgünlük,
- 7 - Dengeli bir konut piyasası içerisinde yeterli miktarda, çeşitlilikte ve erişebilir maliyette konut alanları,
- 8 – Yüksek kalitede, yerel sağlık bakımları ve sosyal hizmetler.

Bu liste konut alanlarında gerçekleştirilecek olan yenileme ve dönüşümün karmaşık yapısına nasıl yaklaşılacağını belirleyen analitik bir çerçeve geliştirebilmemize yardımcı olacaktır (Hauge, 2004: 180).

Sürdürülebilir kent ve yaşanabilir kent kavramları genelde birlikte kullanılmaktadır. Bir kentin yaşanabilir olması, yukarıda sayılan özelliklerin varlığı ile olanaklıdır. Kentlerin doğal ve kültürel, tarihsel değerlerinin korunması yaşanabilir olmaları için en önemli ölçütlerdendir. Kentleri koruyarak geliştirmek, yaşam kalitesinin yükseltilmesi için en önemli faktörlerdendir (Kiper, 2006: 99).

3.5. Kentsel Dönüşüm Projelerini Gerekli Kılan En Öncelikli Sorun: Gecekondu

Gecekondu olgusu, kırdan kente göç eden kitlelerin konut sorununun en kestirme, en ucuz çözümü olarak, Türkiye kentleşmesinin ilk aşamalarında ortaya çıkmış ve 1950’lerde kurumsallaşmıştır. Gecekondu sorununun ortaya çıkmasında belirleyici olan sağlıksız kentleşmedir (Canatan, 1995: 89).

Gecekondu Kanunu’nun ikinci maddesi gecekonduyu “imar yapı ve mevzuatına aykırı olarak, kendisine ait olmayan arazi ve arsalar üzerinde, arsa sahibinin rızası alınmadan yapılan yapılar” olarak tanımlar (Uzun, 2006: 51).

Dünya’da az gelişmiş ya da gelişmekte olan bir ülkenin hiçbir hükümetinin nüfusun konut ihtiyacını asla karşılayamayacağı, kabul edilen bir gerçektir (Balamir, 2005: 110). Hükümetlerin yükselmesi ya da güç kaybetmesi toplumun değerlerini korumasına bağlı olduğu kadar insanların da dayanıklı konutlarda yaşaması ile mümkündür (Whiston, 1994: 26).

Bir toplumdaki sosyal ve ekonomik sorunların nedenlerini açıklarken orta yaşlardaki insanların ev sahibi olma oranlarına ve kişi başına düşen gelirin, milli gelire oranına bakılmalıdır (Small, 1995: 178).

Yaşanan çevreler genellikle toplumların kültürlerini yansıtır. Sadece fiziksel mekân olarak algılanmamalıdır. Ancak hızlı ve olumsuz değişimlerle yüklü çevrelerin, görsel açıdan olduğu kadar toplumla bütünleşmiş olan simgeleri de yok etmeye başlayacağı, aynı zamanda kültürel uyumsuzluklara neden olacağı bilinmektedir. Bu nedenle, gecekondular sorununa sadece dar gelirli insanların konut sorunu olarak bakmak sığ bir yaklaşım olacaktır (Çakıloğlu ve Cebeci, 2003: 4).

Gecekondular bir ülkenin ekonomik yetersizliği ve dengesiz kalkınmasının göstergesidir (Vanlı, 2004:2). Gecekondular bölgeleri sosyal dışlanma ve en yoğun yaşandığı yerlerdir (Sönmez, 2005: 5). Sosyal dışlanma sadece ekonomik çöküntüyle açıklanamaz, sosyal dışlanma ancak toplumdaki tüm sosyal sınıfların her anlamda refah seviyelerinin yükseltilmesiyle engellenebilir (Drewe: 2004: 283).

Köyden kente göçen bir bireyin temel sorunu konut sorunudur. Konut konusunda en temel eşitsizlik ise ulaşılabilen konut pazarının türünü sınırlayan gelir düzeyi ile ilişkilidir (Castells, 1997: 35).

Kente gelip iş bulamayan insanlar, konut sorununu çözebilmek için kent standartlarına uymayan konut, yani gecekondular inşa etmişlerdir (Tekeli vd., 1976: 231). Düzenli işi olmayan, konut yapımının bürokratik kalıplarını yerine getiremeyen, köyden kente göçmüş bu gruplar başlangıçta kentin emek pazarına yakın kesimlerinde, topografik koşulları zor olan, hazine topraklarında, birçok kez yıkıldığında tekrar yapılabilecek nitelikte olan gecekondular yapmışlardır (Tekeli, 1996: 6).

Gecekondulaşma süreci aynı zamanda yeni kentli tanımının ortaya çıkmasına da neden olmuştur. Çünkü gecekondulaşma süreci kentin tamamını etkilemektedir. Bu durum kentte yeni davranış kalıplarını ve sosyal ilişkiler ağını ortaya çıkarmıştır.

Birinci kuşak göçmenler, yani kente ilk gelenler, kentsel mekân içinde sınırlı sayıda bulunan arsa ve konutlara yerleşerek kent yaşamına uyum sağlamaya çalışmışlardır. İkinci kuşak göçmenler ise maddi olanaklara sahip olamamaları nedeniyle kent çeperinde boş buldukları araziler üzerinde gecekondular inşa ederek ya da inşa edilmiş gecekonduları kiralayarak kente tutunmaya çalışmışlardır (Kıray, 1998: 92).

Kente gelen gecekonduların sakinleri geçimlerini sağlamak, kentsel hizmetlerden yararlanmak için gereken koşullara sahip olmak gibi sorunların yanında asıl sorunu “kente entegrasyon” kente bütünleşme, kentleşme sürecinde yaşamışlardır. Gecekondulaşma olgusu daha çok Türkiye gibi kentleşme hızının sanayileşme hızından daha yüksek olduğu gelişmekte olan veya az gelişmiş ülkelerde, çeşitli nedenlerle kente göç eden göçmenlerin kente tutunma çabalarının bir uzantısıdır. Gelişmiş ülkelerde gecekondulaşma yoktur. Günümüzde Dünya kentleri olarak kabul edilen NewYork, Londra, Tokyo’da gecekondulaşma oranı % 0’dır. İstanbul’da ise bu oran % 51’dir (Şenlier vd., 2003: 240).

Gecekondulaşma sorununun olumlu sayılabilecek yönleri de vardır. Türkiye’de gecekonduda yaşayan insanlarda – tam anlamıyla gerçekleşemese de- kent yaşamıyla bütünleşme, sosyal ve mesleki hareketlilik eğilimi gözlenmektedir. Bu durum Türkiye’deki gecekonduların “getto”laşma eğiliminde olmadığını, “koloni”leşme özelliğini taşıdığını göstermektedir. Burada getto ile koloni arasındaki farkların açıklanması yararlı olacaktır. Gettolar sanayileşmiş toplumlarda görülür. Sosyal ve mesleki dikey hareketlilik beklentileri yoktur. Çalışma olanakları yoktur. Etnik özellikleri nedeniyle toplumla bütünleşmeleri engellenmiştir. Koloniler ise içinde buldukları topluma geçişte atlama tahtası rolünü üstlenirler. Kolonilerin geçici bir gruplaşma özelliği vardır. Kolonilerde sosyal ve mesleki hareketlilik vardır. Bu nedenle bu toplulukların kente bütünleşmeleri daha kolaydır.

Başka yapım ve konut edindirme yöntemlerinin etkili ve yeterli olmadığı durumlarda da gecekondular başarılı bir yöntem olarak düşünülebilir. Bunlar şu şekilde sıralanabilir(Keleş, 2006: 563):

a-) Serbest Pazar ekonomisinin işleyişindeki aksaklıktan dolayı, toplumsal konut üretiminde meydana gelen açığın kapatılmasına yardımcı olur

b-) Gecekondu yapan ve gecekondu bölgelerinde yaşayanlar arasında yardımlaşma ve dayanışma duyguları güçlenir.

c-) Gecekondu konutu olmayan yoksul kentlilerin yaratıcı zekasının bir ürünü olduğundan, topluluğu oluşturan bireylerin kendine güven duygularını geliştirmeye yarar. 1960'lı yıllarda Ankara Aktepe ve Çiçinbağları gecekonduları üzerinde sosyolojik araştırma yapmış olan Amerikalı Granville Sewell, gecekondu halkı arasındaki bu dayanışmaya dikkat çekmiştir.

ç-) Gecekonduyu savunanların en önemli dayanak noktalarından biri de, bu ülkelerin bir yapısal özelliği olan aylak işgücüne çalışma alanı açmakta olmasıdır. Yani gecekondu yapımının işsizliği azaltacağı düşünülür.

d-) Gecekondu yapımı emeğin yeniden üretilmesini sağladığı için, gecekondu yalnız emek için değil anamal için de optimal yani en uygun çözüm olarak görülmektedir.

e-) Cemaat kültürüne bağlılık, bundan doğan aidiyet duygusu ve yasal olmasa da mülk sahipliği yoluyla elde edilen güvence gecekonduları psikolojik çözülmekten yabancılaştırmadan korunmakta ve dolaylı olarak onların kentsel çevreyle bütünleşmelerini kolaylaştırmaktadır (Karpat, 2003: 17).

Bu sıralanan yararlarına karşılık gecekondulaşmaya yöneltilen yoğun eleştiriler de vardır. Bu eleştirilerin bir bölümü kuramsal bir bölümü de pratik değer taşımaktadır. Bu eleştiriler şu şekildedir(Keleş, 2006: 566):

a-) Köylerden kente gelen yoksul insanlar, çoğunlukla yerleşmesine ve insanca yaşamasına olanak vermeyecek arsalar üzerinde gecekondu yapmaktadırlar. Gecekondu yapılan alanlar düzenli kentleşme açısından uygun yerler değildirler. En kısa sürede, en uygun şekilde yapıldıkları için niteliksizdirler. Sonradan genişletilmek ve iyileştirilmek amaçlı yapıldıkları için, aslında mal oluş fiyatları ölçsüz yükselmektedir

b-) Hem yapısal hem de yerleşim yeri olarak, yetersiz bir yaşam ortamı oluşturdukları için, altyapıları ve kentsel hizmetleri de yetersizdir.

c-) Nüfus yoğunluğu ölçsüz şekilde arttığı için, bu bölgelerde salgın hastalık, sağlıksız beslenme gibi insan sağlığı için tehdit oluşturan durumlar çok fazla görülmektedir.

ç-) Gecekonduların hem inşa süreci hem de yerleşim açısından düzenli ve sağlıklı konutlar olmaması nedeniyle, zaman içerisinde diğer sağlıklı konutlara göre daha çabuk yıpranırlar. Bu nedenle taşınmaları ya da iyileştirilmeleri zorunludur. Sürekli harcamaya neden oldukları için, uzun vadeli düşünüldüğünde pahalıdırlar.

d-) Gecekondulaşmanın birinci evresi, kente gelenin barınma ihtiyacını karşılayamadığı durumda kendi konutunu, kendi emeğiyle ve kendi gücüyle yapması olarak ortaya çıkmıştır.

e-) Kaçak olduğu halde kolaylaştırıcı hükümlerden ve sürekli "af"lardan yararlanmışlardır (Gürel, 1996: 11).

e-) Daha sonra gecekondular sorunu ticarileşmiştir. Yapım ve yerleşim aşamasında taşeronlar devreye girmeye başlamıştır (Keleş, 2006: 567). Devletin gecekondular bölgesine hizmet götürmesi, boş arsaya altyapı yaparak hizmete sunmasından daha zordur (Gürel, 1996: 12).

f-) Son dönemde ise gecekondular tamamen ticari hale gelmiştir. Gecekondularda oturanların kiracıları vardır. Gecekonduların tasarımını ve üretimini özel firmalar üstlenmiştir (Keleş, 2006: 567). İlk dönemde yapılan gecekondular, yürüme mesafesi içinde barınma amacıyla inşa edilmişlerdir. Günümüzdekiler ise sosyal güvence niteliği taşımakta, kentsel ranttan pay almak amacıyla inşa edilmektedirler (Gürel, 1996: 13).

Gecekondular sorununun 1950’de kurumsallaşmaya başlamadan önce 1940’lı yıllarda İstanbul’da, sanayi kuruluşlarının yerleştiği alanlara yakın yerlerde gecekonduların kurulduğu, gecekondular mahallelerinin oluştuğu, o yıllardaki basından öğrenilmektedir. Gecekondular sorununun gazetelerde ilk yer almaya başladığı yıl 1947’dir. 1945 ve 1946 yılındaki gazete haberlerinde, kentteki konut yetersizliği açıklanmaktadır. Örneğin; İstanbul’da Vali Lütfi Kırdar, adalarda kiralara % 70 arttığını, kentte de 130 bin konut bulunduğunu ve konut başına 10 nüfus düştüğünü açıklamaktaydı. Konut yetersizliğinin haksız kazançta neden olduğuna dair haberler de arada sırada çıkmaktaydı. Buradan anlaşıldığı gibi 1940’ların ortalarında konut sorunu, henüz orta gelir topluluklarına özgüdür ve acil çözüm gerektiren boyutlara ulaşmamıştır. Gecekondular sorunu ilk olarak, 20 Temmuz 1947 günlü Hürriyet gazetesinde yayımlanan Ferdi Öner imzalı yazıda örneklendirilmiştir. “Gecekondular Evleri Niçin ve Nasıl Yapılıyor?” başlıklı yazısında İstanbul’un bazı semtlerinde, özellikle sanayi kuruluşlarının yerleştiği alanlarda “acayip görüntülü çardak ve kulübe azmanı yapıların” görüldüğünü belirtir. Gecekonduların birleşerek “gecekondular mahalleleri” oluşturması kente henüz yeni gelenlerin yapabilecekleri bir şey değildir. Kente önceden gelenler yani kentin yönetim yapısının sınırlarını ve sınırların ne kadar esneyebileceğini bilenler, bu yeni gelenlere yardımcı olmuşlardır. Böylece toplu gecekondular kurulmuştur (Şenyapılı, 1978: 50-51).

Gecekondular mahallelerinin oluşmasıyla, gecekondularlaşma bir “toplumsal sorun olarak” tanımlanmaya başlamıştır. 1960’larda gecekondular sorununun kalkınma planları ve sosyal konut seferberliği ile merkezi hükümetler tarafından çözüleceğine inanılıyordu.

1970'lerde gecekonduların sakinleri geliştirmekte olan dayanıklı tüketim malları piyasasının alt yapısı olarak değerlendirilmişlerdir; sağlığından beslenmesinden, giyiminden kesen kitleler, henüz susuz ve elektriksiz konutlarda bu malların tüketimine yönelmişlerdir (Erman, 1998: 12).

1980'lerde konut sorununun çözümünde devletin rolü asgariye indirilmiştir. Kooperatifleşme dönemi başlamıştır. Gecekonduların yerleşimlerinin düzenli kentsel alanlara dönüştürülmesi ve sürekli gündemde olan af söylentileri, dönemin en belirleyici olgularıdır (Özüekren, 1996: 45).

Türkiye'de gecekonduların yenilenerek kentsel arsa pazarına kazandırılmasına ilişkin ilk çözüm ıslah planlarıdır. Bu planlarda dönüşümü gerçekleştirilen alanlarda şu sonuçlar tespit edilmiştir: Yıkılan bir –iki katlı gecekonduların yerine her katta iki daire olan apartmanların gelmesi nüfus yoğunluğunu hızla arttırırken gerekli sosyal donatılar hiçbir zaman gerçekleşmemiştir. Kiracı nüfus alan dışı kalmış ve kent içindeki diğer gecekonduların alanlarına eklenmiştir. Gecekonduların, apartman kondu alanlarına dönüştürülmüştür. Bu alanlar problemleri oluşturmuşlardır (Dündar, 2005: 86).

Böylece ıslah imar planları ile var olan tüm gecekonduların dönüştürülebilmesi ve dönüşümü sağlanan alanlarda da yeni problemlerle karşılaşması yerel otoriteleri farklı çözüm önerileri geliştirme yoluna itmiştir (Şenyapılı, 1996: 2).

1999 Marmara Depremiyle beraber bir kez daha öğrenilmiştir ki sağlıksız konutların iyileştirilmesi, gecekonduların dönüşümü sorunları günümüz Türkiye'sinin en öncelikli konusudur. Bugün gelinen noktada; görülmektedir ki gecekonduların dönüşümü önlemek yıkmakla ya da nüfusu bir yerden bir yere taşımakla değil, sorunun toplumsal ve ekonomik nedenlerini bulmakla gerçekleştirilebilir. Gecekonduların sorununu uzun vadeli çözebilmek için; gelir dağılımının adaletli olması, kentleşmenin hızı ve biçimi, sanayileşme politikaları gibi birçok faktör, bu sorunun çözümü için göz önünde bulundurulması gereken gerçeklerdir (Keleş, 1976: 122).

Farklı amaçları benimsemiş olsa da konut sorununun çözümü için halen dünyada, en önemli araçlardan biri olarak kabul edilen kentsel dönüşüm projeleri, gecekonduların bölgelerinin sağlıklılaştırılması ya da yenilenmesi için Türkiye'de de tercih edilen politikalarındandır. Fakat sağlıklı bir çözüm bulunabilmesi için kentsel dönüşüm

kavramının içeriği sorgulanmalı, ülkelerin ya da kentlerin dinamiklerine göre değerlendirilmelidir.

Bu konuda, dünyada da kabul gören kentsel dönüşüm projeleri en önemli araçlardan biri olarak görölmektedir. Gecekondu bölgelerinin sağlıklaştırılması, bu bölgelerde kentsel yenilemenin yapılabilmesi için, kentsel dönüşüm kavramının içeriği sorgulanmalıdır.

Farklı bir bakışa göre, post modernizm bu gecekondulaşma sürecinde kentlere gelen bu insanların kentle bütünleşeceği, kentli olacağı beklentisinden bir ölçüde de olsa kurtulunmasını sağlamıştır. Çünkü gecekondu sorununa bütüncül bakmak gerekir. Yani kent bütün olarak değerlendirildiğinde; kent, içinde yaşayan herkes tarafından farklı algılanır.

Türkiye’de 1945’te ülke nüfusunun %18,3 kentlerde yaşarken bu oran 2000 yılında %60 seviyesine ulaşmıştır (DİE,2005). Erdoğan Bayraktar’ın ifadesiyle (2006). Türkiye’de 2.500.000 insanın konut ihtiyacının, %5’inin TOKİ tarafından karşılandığı düşünülürse kentsel dönüşüm projeleri sadece, mekânsal anlamda konut sorununun çözümüne yönelik değil, sosyal ve çevresel sorunların da çözümüne yönelik bir eylemler dizisi olarak görölmelidir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Tüm gelişmekte olan ülkeler gibi Türkiye’de de nüfustaki artış ve sanayileşme ile ortaya çıkan kentleşme olgusu, hazırlıksız ve deneyimsiz yakalanıldığı için birçok sorunu da beraberinde getirmiştir.

Kentleşme olgusuna dar anlamında bakıldığında, kent sayısını ve kentlerde yaşayan nüfusun artışını ifade ettiği görülür. Fakat kentleşme olgusuna sadece demografik açıdan bakan bu tanım, sosyoloji için yeterli değildir. Çünkü kentleşme sadece demografik bir olgu değil, ekonomik, sosyal, kültürel, siyasal sürecin bir ifadesidir. Kentleşme, aynı zamanda toplumun sosyal–kültürel anlamda dönüşümüdür. Bir yerleşim birimindeki insanların gerçek anlamda kentli sayılabilmesi, o yerleşim biriminin demografik, sosyal, ekonomik unsurlarıyla kentleşme sürecini tamamlamasıyla doğru orantılıdır.

Kentleşme süreci sonunda ortaya çıkan kentlileşme kavramı, kente göç edenlerin ve kentte yaşayanların içinde yaşadıkları kent toplumunun değerlerini, normlarını, kentli davranış kalıplarını ve yaşama biçimini benimsemesini ifade eder. Fakat, bu kültürel değişim kısa sürede gerçekleşebilen bir olgu değildir. İnsanların kentte yaşıyor olması, ortak bir mekânı paylaşıyor olması, kentlilik bilincinin oluşması için yeterli değildir. İnsanlar kendilerini yaşadıkları kentle özdeş görürlerse, kente ait hissedilerse kente karşı sorumluluk duygusu geliştirebilirler. Türkiye’de de yaşanan hızlı ve çarpık kentleşme hareketleri sonucunda, kente gelen insanlarda ait olma, kenti benimseme davranışı gerçekleşmediği için, sorumluluk duygusu da oluşmamıştır. Bir kentte yaşayan insanların o kente ait olma duygusunu taşıyabilmeleri, yaşadıkları kenti korumaları, kentin yönetimine ve imar çalışmalarına katılmalarıyla sağlanabilir. Çünkü, insanlar, içinde birebir var oldukları olguları daha kolay sahiplenmektedir.

Bu dönüşümü sahiplenmeyi gerçekleştirebilecek en önemli araçlardan biri de bulunduğumuz yüzyılın ilk çeyreğinde ortaya çıkan ve hep gündemde kalacak olan kentsel dönüşüm projeleridir. Kentsel dönüşüm kavramı, içinde kentsel sağlıklaştırma, kentsel soylulaştırma, kentsel tasarım kavramlarını da barındırmaktadır.

Tüm gelişmekte olan ülkeler gibi Türkiye’de de kentsel dönüşüm projeleri, sağlıklı kentleşmeyi gerçekleştirebilecek, kentte yaşayan insanların sadece demografik anlamda kentli olmalarını değil, içinde yaşadıkları kentle bütünleşmiş kentliler olabilmelerini sağlayacak araçlardan biri olarak gündemde önemli bir yer tutmaktadır.

Kentsel dönüşüm projeleri, oldukça geniş bir içeriğe ve farklı eylem türlerine sahip olan mekânsal müdahalelerdir.

Kentsel dönüşüm hareketleri, II. Dünya Savaşı’ndan sonra Kuzey Amerika kentlerinde ortaya çıkmıştır. Amerika’da ve Avrupa’da, savaş sırasında tahrip olan kent merkezleri önemli sorunlara kaynak teşkil ediyorlardı. Yerel yönetimler, federal hükümet ve yerel girişimci grupların desteği ile kentsel yenileme politikaları geliştirir. Bu kentsel yenileme programının ilk ortaya çıkış amacı, düşük gelirli grupların, yaşadıkları konut koşullarının iyileştirilmesidir. Fakat, özel sektör, bu konuda yıkıcı rol üstlenmiş ve bu programların içeriğini, yeni alışveriş merkezleri, ofis yapıları ve cam giydirilmiş gökdelenler yaparak değiştirmiştir. Bu durum kentteki yoksullar arasında bir güven bunalımına sebep olmuştur. Özellikle Amerika’da, kentsel yenileme hareketleri “siyahları izole etme” hareketi olarak nitelendirilmiştir ve böyle de olmuştur.

Fakat, kentsel dönüşüm hareketleri; kentsel koruma, sağlıklılaştırma ve yeniden geliştirme gibi üç farklı eylem alanını barındırır. Avrupa kaynaklı bu bakış açısı Türkiye’de de kentsel politikalarından biri olarak benimsenmiştir. Bu konuda da kenti kent yapan verilerin ve sosyal değerlerin neler olduğu sorgulanmalıdır. Kentsel dönüşüm projeleri, kentlerin kimlik sorununu da Türkiye’nin gündemine getirmiştir.

Kentleşme olgusunu, başka ülkeler Türkiye’den daha önce yaşadığı için Batı’daki projeler Türkiye üzerinde de etkili olmuştur ve olmaktadır. 1980’lerden sonra kentsel dönüşüm projeleri, yerel yönetimler için de kentlerin çöküntü alanlarının temizlenmesi, gecekonduların yerine daha sağlıklı yaşam çevrelerinin üretilebilmesi için en iyi çözüm alternatiflerinden biri olarak kabul edilmektedir. Fakat her projede olduğu gibi bu projelerin de uzun vadeli olduğu, bu nedenle beklentileri hemen karşılayamayacağı bilinmeli ve bu projelerin bazı çıkar gruplarının gelir kaynağı haline gelmesini önleyecek tedbirler başta alınmalıdır.

Kentsel dönüşüm kavramı, yıkıp yeniden yapmaya odaklı bir yenileme müdahaleleri olarak algılanmamalıdır. Görgülü’nün ifadesiyle (2005). “Kentlerde donatı

ve standartları daha düşük olan, fakat dokusu insanı anlatan alanları yıkmadan yenileyerek, sağlıklılaştırmalı kente katmak, kentsel dönüşüm açısından daha çok savunulabilir uygulamalardır.”

Kentsel dönüşüm projeleri de her projede olduğu gibi çözüm yerine, bazı durumlarda çözümsüzlükler de üretebilir. Mesela, çöküntü tamamen yıkılıp, yok edilerek mekânsal iyileşme yapılması mı gerektiği; yoksa alanları yıkmadan yenileyerek soylulaştırma, sağlıklılaştırma mı yapılırsa daha uygun bir tercih olacağı soruları, hala bilimsel zeminlerde ve yerel yönetimlerde tartışma konusudur. Bu konuda en doğru yaklaşım belki de Kentsel dönüşüm projelerinin “her derde deva” projeler olarak görülmemesidir. Her projede olduğu gibi kentsel dönüşüm projelerinin de kendine özgü özellikleri bulunmaktadır. Projelere etki eden unsurlar her projeyi birbirinden farklı kılar. Her projenin diğerine kısmen örnek oluşturabileceği kabul edilmektedir.

Kentsel dönüşüm projelerinden beklentilerin sınırları iyi belirlenmelidir. Ütopik beklentilerin, karşılaşılabilecek riskleri de arttırabileceği baştan kabul edilmelidir. Ekonomik, sosyal, mekânsal beklentilerin gerçeklerle örtüşmesi gerekmektedir.

Sürdürülebilir kentsel gelişme ilkeleri çerçevesinde, halkın da katılımını sağlayan, sosyal adalet ilkelerini göz önünde bulunduran geniş kapsamlı bir sosyo - mekânsal gelişim beklenmelidir. Aynı zamanda, bu beklentilerin tamamının gerçekleşememe gibi bir riskinin de olduğu göze alınmalıdır.

Dönüşüm uygulamalarında çok fazla pragmatizm ve deneme bulunmamakta; hangi politikaların etkili olduğu veya olmadığına ilişkin doyurucu göstergeler son yıllarda elde edilmeye başlanmıştır. Bu nedenle de kanıtlanmış bir ilke ve uygulamalar dizisi ortada yoktur. Dolayısıyla herhangi bir kentsel dönüşüm projesi model olarak alınıp bir başka kente uygulandığında, aynı başarının elde edilememesi ihtimali bulunmaktadır.

Bir başka risk de bu projelere halkın katılımı sağlanamazsa, birlikte yönetim anlayışı çerçevesinde projeler gerçekleştirilemezse, farklı kesimler tarafından engellenebilecektir. Bu risklere karşı alınabilecek en sağlıklı önlemler şu şekilde sıralanabilir:

Mahallelerde ve kentin alt bölgelerinde gerçekleşecek olan kentsel dönüşüm projelerine yerel halkın katılımının nasıl sağlanabileceği belirlenmeli; yapılacak olan

dönüşümün kentsel yenileme yoluyla mı, yoksa sağlıklaştırma gibi farklı mekanizmalarla mı olacağı bilimsel zeminde ve yerel yönetimde tartışılarak karara varılmalı, daha sonra projeler uygulamaya konmalıdır.

Türkiye’de bu projelerin, daha çok gecekondü bölgelerinin sağlıklaştırılması amacıyla sürekli gündemin üst sıralarında yer aldığı kabul edilerek, bu projelerinin dezavantajlarının en aza indirgenmesi sağlanmalıdır.

Kentsel dönüşüm kavramının arka planı, çok sayıda toplumsal sorunu da içinde barındırdığından kavramın tanımlanma ve algılanma biçimleri arasında, bilim insanları arasında bile hala bir uzlaşma sağlanmış değildir. Bugün gelinen noktada görülmektedir ki kentsel dönüşüm projeleri bir toplumsal mücadelenin nesnesi haline gelmiştir. Çünkü konunun arka planı sosyo-politik bir süreci de içermektedir. Adı itibarıyla her ne kadar kentlerin dönüşümünü içerdiği düşünülse de göç hareketlerinin yönünü tayin ettiği için kırı da birebir ilgilendirmektedir. Yani aynı zamanda, kırım dönüşümünü de dolaylı da olsa içermektedir.

Kentsel dönüşüm kavramının en önemli niteliği, sürekli mekâna vurgu yapılsa da, konut dönüşümü, mahalle ölçeğinde dönüşüm gibi eylemlerle adlandırılrsa da mekanları insanların yarattığı kabulünden yola çıkılarak, toplumsal boyutunun her şeyin önüne geçtiği bilinmelidir. Çünkü, toplum desteği olmayan hiçbir projenin uzun vadeli olarak sorunlara çözüm alternatifi olamayacağı bilinen bir gerçektir.

İnsanın en temel ihtiyaçlarından birisini, yani konut sorununu diğer adıyla barınma ihtiyacını da karşılayabilecek çözümlerden biri olan bu projeler, kentsel eşitsizliğe neden olmadan uygulama alanı bulabilmelidir.

KAYNAKLAR

- Akgün G., (01.02.2007)., “**Birgün Gazetesi**”, <http://www.planlama.org/index2.php> (24.04.2007).
- Akkar M., 2006, “Kentsel Dönüşüm Üzerine Batı’daki Kavramlar, Tanımlar, Süreçler ve Türkiye”, **Planlama Dergisi**, TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayını, S: 2, Ankara
- Akşit B., 1998, “İçgöçlerin Nesnel ve Öznel Tarihi Üzerine Gözlemler: Köy Tarafından Bir Bakış”, **Türkiye’de İç Göç**, Tarih Vakfı, İstanbul
- Aktüre T., Adam M., 1982, “Alternatif Konut Alanları İçin Tasarım Eğitimi” **Türkiye I. Şehircilik Kongresi**, TUBİTAK Yayını, Ankara
- Altaban Ö., 1996, **Toplu Konut Alanlarında Örgütlenme ve İşletme**, TOKİ Yayını, ODTÜ Basım İşliğı, Ankara
- Andersen H.S., 2004, “Konut Alanlarında Bozulma ve Yenileme Stratejilerinde Avrupa ve Amerika Deneyimleri”, Ed: D. Özdemir, S. Turgut, P. Özden, **Uluslararası Kentsel Dönüşüm Uygulamaları Sempozyumu**, İstanbul
- Arapkırlioğlu K., 2003,” Ekoloji ve Planlama”, **Planlama Dergisi**, 2003/1, TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayını, Ankara
- Arıkoğlu G., Komut E., 2004, “Kentsel Dönüşüm Yasa Tasarısı Üzerine Görüşler” **Ankara Bülteni Dergisi**, Ankara
- Aslanoğlu R., 1998, **Kent Kimlik ve Küreselleşme**, Ezgi Kitapevi, Bursa
- Atkinson R., 2004, “Kentsel Dönüşüm Ortaklıklar ve Yerel Katılım: İngiltere Deneyimi”, Ed: Özdemir D., Turgut S., Özden P., **Uluslararası Kentsel Dönüşüm Uygulamaları Sempozyumu**, İstanbul

- Ayata S.A., 1996, **Konut, Komşuluk ve Kent Kültürü**, ODTÜ Basım İşliği, Ankara
- Aydınlı S., 1996, “Toplu Konutlarda Kalite Kavramının Fenomenolojik Bir Değerlendirmesi”, **TOKİ Yayını**, ODTÜ Basım İşliği, Ankara
- Bal H., 2002, **Kent Sosyolojisi**, Fakülte Kitapevi, Isparta
- Balamir M., 2005, “Türkiye’de Kentsel İyileştirme ve Dönüşüme İlişkin Güncel Öneri ve Modeller”, **Mimarlık Dergisi**, İstanbul
- Bailey N., 2004, “Konuta Yönelik Dönüşüm: Glasgow Deneyimi”, Ed: D. Özdemir, S. Turgut, P. Özden, **Uluslararası Kentsel Dönüşüm Uygulamaları Sempozyumu**, İstanbul
- Bayraktar E., 2006, **Gecekondu ve Kentsel Yenileme**, Ekonomik ve Araştırmalar Merkezi Yayını, Ankara
- Bayramoğlu Y., 1993, **İnsan Kaynağı Yönetimi**, Kent Basımevi, Ankara ,
- Blackman T., 1995, **Urban Policy İn Practice**, London and Newyork
- Bookchin M., 1991, **The Limits Of The City With a New Introduction**
- Berkman G., Osmay S., 1996, “**1984 Sonrası Konut Kooperatifçiliği**”, Konut Araştırmaları Dizisi:16, ODTÜ Basım İşliği, Ankara
- Berkman G., 1996, “Türkiye’de Konut Kooperatiflerinin Konut Üretimine Katkısı İle Başarı ve Başarısızlıklarının Değerlendirilmesi”, **Konut Araştırmaları Sempozyumu 1-3 Temmuz 1993**, ODTÜ Basım İşliği
- Bilsel G., 2003, Kentsel Değişim Dönüşüm Sürecinde “Kimlik Arayışları” ve “Kentsel Yenileşme Kavramı, **Kentsel Dönüşüm Sempozyumu, Yıldız Teknik Üniversitesi Yayını**, İstanbul
- Canclini N.G., 1999, “**Kültür ve İktidar Araştırmalarının Durumu**”, Çev: İsmet Tekerek Popüler Kültür ve İktidar, Der: Nazife Güngör, Vadi Yayınları, Ankara

- Canatan K., 1995, **Bir Değişim Süreci Olarak Modernleşme**, İz Yayıncılık, İstanbul
- Castells M., 1997, **Kent Sınıf İktidar**, Çev: Asuman Erendil, Bilim ve Sanat Yayınevi Ankara
- Castells M., 1998, **Information Age: Economy, Society and Culture**, vol.3., Malden Mass.: Blackwell Publishers
- Cihnioğlu S, Oğuzsoy C., 2003, “Yasalara Aykırı Kaçak Yapı Yapmak Suç Olarak Kabul Edilmemektedir.”, **Planlama Dergisi**, 2003/2, TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayını, Ankara
- Çakıroğlu N., 1981, **Kentsel Yaşam ve Kent Sevgisi**, İTÜ Mimarlık Fakültesi Yayını, İstanbul
- Çakılcıoğlu N., Cebeci Ö.F., 2003, “Kentın Çöküntü Alanlarında Uygulamada Yetersiz Kalan İmar Planlarının Yerine Alternatif Planlama Süreçleri”, **Kentsel Dönüşüm Sempozyumu, Yıldız Teknik Üniversitesi Yayını**, İstanbul
- Çizgen N., 1994, **Kent ve Kültür**, Say Yayınları, İstanbul
- Dar Gelirli Kesime Altyapısı Hazır Arsa Sunumu**, 1996, TOKİ Yayınları, Kent Basımevi, Ankara
- Davies J., 2001, **Partnerships and Regimes The Politics Of Urban Regeneration In The Uk**, University Of York, USA
- Dreve P., 2004, “**European Exper’i Encer**”, Edited by Peter Roberts and Hugh Sykes, Urban Regeneration A Handbook, Saye Publications
- Dülgeroğlu Y., Aydınlı S., Pulat G., Yılmaz Z., Özgünler M., 1996, **Toplu Konutlarda Nitelik Sorunu**, ODTÜ Basım İşliğı, Cilt: 1 - 2, s: 34-36

- Dündar Ö., 2003, “Kentsel Dönüşüm Uygulamalarının Sonuçları Üzerine Kavramsal Bir Tartışma”, **Kentsel Dönüşüm Sempozyumu**, Yıldız Teknik Üniversitesi Yayını, İstanbul
- Emrealp S., 1993, **Belediyelerde Alternatif Hizmet Sunma Yöntemleri**, TOKİ Yayını, Ankara
- Eraydın A., Türel A., Güzel A., 1996, **Konut Yatırımlarının Ekonomik Etkileri**, ODTÜ Basım İşliğı, Ankara
- Erbey D., 2004, “Kentsel Koruma ve Yenileşmede Dönüşüm Projeleri”, **Planlama Dergisi**, 2004/4, TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayını, Ankara
- Erdoğan İ., 1999, “**Popüler Kültür: Kültür Alanında Egemenlik ve Mücadele**”, Popüler Kültür ve İktidar, Der: Nazife Güngör, Vadi Yayınları, Ankara
- Ergan G.N., Şahin B., 2006, “Kentsel Dönüşüm Alanlarında Yaşayanların Bu Projelere Bakışları”
<http://www.sosyolojiderneği.org.tr/files/Bildiri%20Listesi.doc>
- Erkan R., 2004, “ Kentler de Yeni Yoksulluk Alanları “, **8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 28. Kolokyumu**, Ankara
- Erten M., 1999, **Nasıl Bir Yerel Yönetim**, Anahtar Kitaplar Yayınevi, İstanbul
- Ferry L., 2000, **Ekolojik Yeni Düzen**, Çev: Turhan Ilgaz, Yapı Kredi Yayını, İstanbul
- Geray C., 1994, “Yerel Yönetimleri Eğitim ve Kültür İşlevleri”, **Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi**, C. 3, Sayı: 6
- Görmez K., 2004, **Bir Metropol Kent Ankara (Sosyal Yapı – Kimlik – Yaşam)**, Odak Yayını, Ankara
- Gibson M., Kocabaş A., 2002, **London: Sustainable Regeneration Challenge and**

Responsel, I.Uluslararası Kentsel Tasarım Buluşması

Görgülü Z., 2005, “Kentsel Dönüşüm Kentsel Rantın Yeni Adı Olmamalı”,
www.yapi.com.tr (10.11.2005).

Güler B., 1998, **Yerel Yönetimler**, TODAİE Yayını, Ankara

Gürel S., 1996, **Dar Gelirli Kesime Altyapısı Hazır Arsa Sunumu**, ODTÜ Basım
İşliği, Ankara

Hauge C., 2004, “Konut Alanlarının Dönüşüm ve Yenileme Projelerinde Başarı”

Ed: D. Özdemir, S. Turgut, P. Özden, **Uluslararası Kentsel Dönüşüm
Uygulamaları Sempozyumu**, İstanbul

İmamoğlu O.V., 1996, “**İnsan Evi ve Çevresi Ankara’da Bir Toplu Konut
Araştırması**”, Konut Araştırmaları Dizisi: 15, ODTÜ Basım İşliği, Ankara

İsbir E., 1991, **Şehirleşme ve Meseleleri**, Ocak Yayınevi, Ankara

İslam T., Ciravoğlu A.,2007, “Soylulaştırma ve İstanbul”,

<http://www.mimarist.org/mimarist/index.cfm?sayfa=bulten> (20.03.2007).

İslam T., 2006, “İstanbul’da Soylulaştırma” Der: David Behar – , **İstanbul Bilgi
Üniversitesi Yayını**, İstanbul

Karakaş M., 2001, “Tarihsel Gelişim Sürecinde Kentin Kısıtlı Tarihsellik Anlayışı
Üzerine Eleştirel Bir Yaklaşım”, **Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler
Dergisi**, Cilt: 3,Sayı: 1, Afyon

Karakaş M., 1999, “Farklılaşma ve Benzeşme Referansı Olarak Kimlik”,**Afyon
Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 2, Afyon

Karakoç İ., 2004, “Kentsel Değişimin Kent Kimliğine Etkisi”, **Planlama Dergisi**,
2004/3, Ankara

Karakurt E., 2004, “Dünya Kenti Kavramına Alternatif Bir Bakış”, **Kentsel
Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu**, cilt: I, Denizli

- Kasarda J., 1983, **Urbanization, Community and the Metropolitan Problem**,
Edit: Mark Baldassare, Cities And Urban Living, Columbia University Pres,
NewYork
- Karasu M. A., 2004, “Konut Sorununun Aşılmasında Belediye - TOKİ – Konut
Kooperatifleri İşbirliği Modeli”, **Kent Kooperatifçiliği Bülteni**, Sayı: 165,
Ankara
- Karpat H.K., 2003, **Türkiye’ de Toplumsal Dönüşüm**, Çev: Abdülkerim Sönmez İmge
Kitapevi, Ankara
- Karşılaştırmalı Şehircilik ve Konut Bakanlığı Araştırması**, 1993, TOKİ Yayını,
Ankara
- Kartal S.K., 1983, “Kentlileşmenin Ekonomik ve Sosyal Maliyeti”, **Amme İdaresi
Dergisi**, cilt: XVI, S: 4
- Kartal S.K., 1992, **Ekonomik ve Sosyal Yönleriyle Türkiye’de Kentlileşme**, Adım
Yayımları, Ankara
- Kaya E., 2004, **Kentleşme ve Kentlileşme**, İlke Yayıncılık, İstanbul
- Kayasu S., Yaşar S., 2003, “Kentsel Dönüşüm Üzerine Bir Değerlendirme,
Kavramlar, Gözlemler”, **Kentsel Dönüşüm Sempozyumu, Yıldız Teknik
Üniversitesi Yayını**, İstanbul
- Kaygalak S., “**Osmanlı’da Kentsellik ve Kentler**”, Mülkiye Dergisi, Sayı: 19, İstanbul
- Kazgan G., 2003, “Türkiye’de Kentsel Dönüşümün Ekonomik Boyutu”, **11-12-13
Haziran Kentsel Dönüşüm Sempozyumu, Yıldız Teknik Üniversitesi Yayını**,
İstanbul
- Keleş R., 1976, **Kentbilim İlkeleri**, Sosyal Bilimler Derneği Yayını, G-5, Ankara
- Keleş R., 1980, **Kent bilim Terimleri Sözlüğü**, TOKİ Yayını, Ankara

- Keleş R., 1981, **Kentleşme ve Konut Politikası**, İmge Kitapevi, Ankara
- Keleş R., 1993, “Konut Kesiminde Özelleştirmenin Sonuçları”, **Kent ve Siyaset Üzerine Yazılar, (1975-1992)**, Kent Basımevi, İstanbul
- Keleş R., 1995, “Kent İnsanı, Kentleşme ve Düşünce Özgürlüğü”, **Edebiyatçılar Derneği, Düşünceye Saygı: Düşünce Özgürlüğü Konuşmaları**, Ankara
- Keleş R., 2005, “Kent ve Kültür Üzerine”, **Mülkiye Dergisi**, Sayı: 246 Cilt: 19
- Keleş R., 2006, **Kentleşme Politikası**, İmge Kitapevi, Ankara
- Kılıçbay M.A., 2000, **Şehirler ve Kentler**, İmge Kitapevi, Ankara
- Karakurt E., “Bilgi Toplumu Sürecinde Yeniden Yapılanan Kentsel Mekanı Okumak”, <http://iibf.ogu.edu.tr/kongre/bildiriler/02-03.pdf> (26.04.2007).
- Krier L., Çev: C. Pesen, “Yaşam ve Kent”, <http://www.planlama.org/index2.php> (24.04.2007).
- Kıray M., 1998, “Az gelişmiş Ülkelerde Metropolenleşme Süreci”, **75. Yılda Değişen Kent ve Mimarlık, Tarih Vakfı Yayını**, Sayı: 106, İstanbul
- Kiper P., 2006, Küreselleşme Sürecinde Kentlerin Tarihsel – Kültürel Değerlerinin Korunması, **Sosyal Araştırmalar Vakfı Yayını**, İstanbul
- Kongar E., 2004, **Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği**, Remzi Kitabevi, İstanbul
- Konut Politikaları ve Finansmanı Araştırması**, 1993, TOKİ Yayını, İstanbul
- Kumar K., 1995, Çev: Mehmet Küçük, **Sanayi Sonrası Toplumdan Post-Modern Topluma**, Dost Kitapevi, Ankara

- Kurtuluş H., 2004, “Yeni Kentsel Ayırışmalar, Kapalı Yerleşmeler ve Özelleştirilen Kentsel Kamusal Mekan: İstanbul Örneği”, **Şehircilik Günü 28. Kolokiyumu**, Cilt II, BRC Basım, Ankara
- Kurtuluş H., 2005, **İstanbul'da Kentsel Ayırışma: Mekansal Dönüşümde Farklı Boyutları**, Bağlam Yayınları, İstanbul
- Kurtuluş H., 2005, “Kentsel Dönüşüm Toplumsal Dışlama Yok sayma”, **Evrensel Kültür Dergisi**, Ağustos, Sayı: 1, İstanbul
- Kuzu S., 2004 , “Özel Sektör Perspektifinden Kentsel Dönüşüm”, Ed:D. Özdemir, S. Turgut, P. Özden, Uluslararası **Kentsel Dönüşüm Uygulamaları Sempozyumu**, İstanbul
- Lang J., 2002, **Global Local Conditions and Urban Desing**, I.Uluslararası Kentsel Tasarım Buluşması
- Levent T., Gülümser A., 2004, “İstanbul’un Değişen Yüzü: Korunmalı Yerleşmeler” **Şehircilik Günü 28. Kolokiyumu**, Cilt II, BRC Basım, Ankara
- Maslow A., 1996, “**Future Visions: The Unpublished Papers of Abraham Maslow**” Edit: Edward Hoffman, Thousand Oaks Sage Publications
- McCarthy J., 2004, “Kentsel Dönüşümde Ortaklık Pratiği”, Ed:D. Özdemir, S. Turgut, P. Özden, **Uluslararası Kentsel Dönüşüm Uygulamaları Sempozyumu**, İstanbul
- Mutioğlu H., 2003, “Türkiye’de Kent Araştırmalarının Eklemlenmesi”, **Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu**, cilt: I, Denizli
- Newman P., 2004, “Kültürel dönüşüm, Turistler ve Kent Yönetimi” ”, Ed:D. Özdemir, S.Turgut, P. Özden, **Uluslararası Kentsel Dönüşüm Uygulamaları Sempozyumu**, İstanbul
- Porteous J.D., 1997, **Environment Behavior Planning and Everyday Urbanlife**,

University Of Victoria, British Columbia

- Özden P., 2001, “Kentsel Yenileme Uygulamalarında Yerel Yönetimlerin Rolü Üzerine Düşünceler”, **Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, No: 23, Ankara
- Özüekren Ş., 1996, **Nasıl Bir Konut Kooperatifçiliği**, ODTÜ Basım İşliğı, Ankara
- Özer İ., 2004, **Kentleşme, Kentlileşme ve Kentsel Değişme**, Ekin Kitapevi, Ankara
- Sencer Y.I., 1980, “Bir Toplumsal Değişme Süreci Olarak Kentleşme ve Getirdiği Sorunlar”, **Kentleşme Sorunları ve İstanbul**, TBMMOB Yayını, Ankara
- Sönmez N.Ö., 2006, “Düzensiz Konut Alanlarında Kentsel Dönüşüm Modelleri Üzerine Bir Değerlendirme”, **Planlama Dergisi**, TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayını, S: 2, Ankara
- Small K., 1985, **Transportation and Urban Change**, Ed: Peterson P., The New Urban Reality, The Brookings Institution Washington, DC
- Sönmez İ., 2002, “Dışlanma Süreçleri ve Kent Mekanı”, **Planlama Dergisi**, Sayı: 13, Ankara
- Sönmez N.Ö., 2003, “İslah İmar Planları İle Oluşan Kentsel Dönüşümün Sosyal ve Mekansal Sonuçları Üzerine Görgül Bir Değerlendirme”, **11-12-13 Haziran Kentsel Dönüşüm Sempozyumu, Yıldız Teknik Üniversitesi Yayını, İstanbul**
- Smith N., 2005, **The New Urban Frontier Gentrification an the Revanchist City**, London
- Sirkeci İ., 1999, “Bir Ülke, Bir Aile, Bir Çok Göç: Cumhuriyet Döneminde Bir Toplumsal Dönüşüm Örneği; Göç Hareketleri”, **75. Yılda Köylerden Şehirlere, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul**
- Suher H., 1991, **Kentleşme ve Kentlileşme Politikaları, Türkiye’de Ekonomik Sosyal**

Siyasal Araştırmalar Vakfı, İstanbul

- Şenlier N., Eryılmaz s.s., 2003, “Kentler Arası Rekabette İstanbul’un Yeri”,
Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu, Denizli
- Şenyapılı Ö.,1981, **Kentleşmeyen Ülke, Kentleşen Köylüler**, Ara Yayını, İstanbul
- Şengül T., 2001, **Kentsel Çelişki ve Siyaset**, Wald Yayınları, İstanbul
- Şenyapılı T., 1978, **Bütünleşmemiş Kentli Nüfus Sorunu**, ODTÜ Yayını, Ankara
- Şenyapılı T., 1996, **1980 Sonrasında Ruhsatsız Konut Yapımı**, Kent Basımevi,Ankara
- Teber S., 2004, “**Ankara’nın Taşına Bak!**”, Mimarlık Dergisi, Sayı: 316, Ankara
- Tekeli İ., Gülöksüz Y., Okyay T., 1976, “**Gecekondulu, Dolmuşlu, İşportalı Şehir**”, Cem Yayınevi, İstanbul
- Tekeli İ., 1982, **Türkiye’de Kentleşme Yazıları**, Turhan Kitapevi, Ankara
- Tekeli İ., 1996, **Türkiye’de Yaşamda ve Yazında Konut Sorununun Gelişimi**, TOKİ
- Tekeli İ.,1996, “Yetmiş Yıl İçinde Türkiye’nin Konut Sorununa Nasıl Çözüm Arandı”, **Konut Araştırmaları Sempozyumu 1-3 Temmuz 1993**, ODTÜ Basım İşliği, Ankara
- Tekeli İ., 1996, “19. Yüzyılda İstanbul Metropol Alanının Dönüşümü, Modernleşme Sürecinde Osmanlı Kentleri”, **Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını**, İstanbul
- Tekeli İ., 1998, “Türkiye’de Cumhuriyet Döneminde Kentsel Gelişme ve Kent Planlaması”,**75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık, Türkiye İş Bankası ve Tarih Vakfı Ortak Yayını**, İstanbul
- Tekeli İ., 1998, “Türkiye’de İç Göç Sorunsalı Yeniden Tanımlanma Aşamasına

Geldi.”, **Türkiye’de İç Göç, Tarih Vakfı Yayınları**, İstanbul

Tekeli İ., 2001, “Modernite Aşılırken Kent Planlaması”, **18. Dünya Şehircilik Günü Kolokyumu**, Ankara

Tekeli İ., 2003, “Kentleri Bir Dönüşüm Mekanı Olarak Düşünmek”, **11-12-13 Haz., Kentsel Dönüşüm Sempozyumu, Yıldız Teknik Üniversitesi Yayını**, İstanbul

Tekeli İ., “Kent Yoksulluğu ve Modernite”, <http://www.planlama.org/index2.php> (24.04.2007).

Thorns D. C., 2004, **Kentlerin Dönüşümü**, Çev: Sezai Babakuş, CSA Global Yayın Ajansı, İstanbul

Thornley A., 2004, “Metropoliten Alanda Yönetişim”, Ed: D. Özdemir, S. Turgut, P. Özden, **Uluslar arası Kentsel Dönüşüm Uygulamaları Sempozyumu**, TAYF Basımevi, İstanbul

Tolan B., 1977, **Büyük kent Sorunlarına Toplu Bakış**, Ankara

Tolan B., 1981, **Çağdaş Toplumun Bunalımı Anomi ve Yabancılaşma**, Ankara İktisadi ve İlimler Akademisi Yayını, Ankara

Torunoğlu E., 2005, “Pazarlamanın Dayanılmaz Hafifliği”, www.sendika.org (25.11.2005).

Turok İ., 2004, “Kentsel Dönüşümde Yeni Eğilimler ve Yönetişim”, Ed:D. Özdemir, S.Turgut, P. Özden, **Uluslararası Kentsel Dönüşüm Uygulamaları Sempozyumu** TAYF Basımevi, İstanbul

Tuna N., Günay B., Topaktaş L., Ülkenli Z.K., 1996, **Türkiye’de Toplu Konut Uygulamalarının Kentsel Gelişmeye Etkileri**, ODTÜ Basım İşliğı, Ankara

Turgut S., Özden P., 2004, “Uluslararası Kentsel Dönüşüm Uygulamaları Sempozyumu Atölye Çalışması Sonuçları”, TAYF Yayınları, İstanbul

- Tuzcuoğlu F., 2003, **Metropoliten Yönetim**, Sakarya Kitapevi, İstanbul
- Türel A., 1996, **Mülk Konut**, Batı Birlik Yayınları, Ankara
- Türel A.,1996, “Türkiye’de Konut Yapım ve Mülk Konut Edinme Süreçleri”, **Konut Araştırmaları Sempozyumu 1-3 Temmuz 1993**, ODTÜ Basım İşliği
- UğurA., 2006, “Mevcut Konut Kredileri İle Mortgage Kredilerinin Karşılaştırılması”
http://www.kobifinans.com.tr/bilgi_merkezi/02.02.06/10183
- Uysal Ü.E., 2006, “Soylulaştırma Kuramlarının İstanbul’ da Uygulanabilirliği: Cihangir Örneği”, **Planlama Dergisi**, TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayını, S: 2, Ankara
- Uzun N., 2006, “Yeni Yasal Düzenlemeler ve Kentsel Dönüşüme Etkileri”
Planlama Dergisi, TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayını, S: 2, Ankara
- Ünlü H., 1993, **Yönetimler Arası İlişkiler**, IULA EMME Yayını, Kent Basımevi Ankara
- Ünverdi H., 2003, “Türkiye’de 1980 sonrası Kentsel Dönüşümün Toplumsal ve Mekansal Dinamikleri”, **Kentsel Dönüşüm Sempozyumu**, Yıldız Teknik Üniversitesi Yayını, İstanbul
- Vanlı Ş., 2004, “Kasabalılaştırdıklarımızdan mısınız?”, **Ankara Bülteni Dergisi**, Sayı: 18, Ankara
- Yazıcıoğlu R., 1995, **Bu Sistem Değişmeli**, Birey Yayıncılık, Erzurum
- Yasin M., 2005, “Kentsel Dönüşüm Uygulamalarının Hukuki Boyutu”, **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, Sayı: 60

Yıldırım İ., 2004 , “Kamu Sektörü Perspektifinden Kentsel Dönüşüm”, Ed: D. Özdemir, S.Turgut, P. Özden, **Uluslararası Kentsel Dönüşüm Uygulamaları Sempozyumu**, TAYF Yayınları, İstanbul

Yıldırım S., 1994, “Türkiye’de Yerel Yönetimlerin Güçlendirilmesi”, **Yerel Yönetim Sisteminin Geliştirilmesi Sempozyumu**, İstanbul

Warde A., 1996, “**Afterword: The future of The Sociology of Consumption**” Consumption Matters(eds) S.Edgell, K.Hetherington, Oxford:Blackwell

Whiston S.A., 1984, **The Granite Garden Urban Nature and Human Design**, NewYork,

<http://www.konutkredileri.com/content/view/48/89/>

[http://www.konut.gov.tr/\(25.04.2007\).](http://www.konut.gov.tr/(25.04.2007).)

[http://mortgage.com.tr\(25.04.2007\).](http://mortgage.com.tr(25.04.2007).)

<http://mortgagenedir.com.tr> (21.03.2007).

<http://www.tdk.gov.tr/TR/SozBul> (21.04.2006).